KONUŞ HALİL BEY KONUŞ

RAFFİ KEBABCIYAN

öykü

ARAS

usul gereği

Konuş Halil Bey Konuş, Raffi Kebabcıyan'ın, daha önce Ermenice kitaplarında yer almış 11 öyküsünü, bu kez Türkçe olarak kaleme almasıyla oluşmuş bir çeviri eser; aynı zamanda, yazarın ilk Türkçe kitabı.

Kitapta, kimi kavram, isim ve olaylar (*) ile işaretlenip dipnotlarla açıklandı. Bu amaçla, Ermenice kaynakların yanı sıra, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* ve *Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*'den yararlanıldı.

Orijinal metinde yazarın aynen kullandığı ve Ermenice olmayan sözcükler *italik* olarak dizildi.

Türkçe yazımda da, Adam Yayınları'nın Eylül 1997 basımlı *Ana Yazım Kılavuzu*'na uyulmaya çalışıldı.

yayıncının notu

KONUŞ
HALİL BEY
KONUŞ

©

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 465/Z.
80050 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
Fax: (0212) 252 65 19
arasyayincilik@superonline.com

Yayına Hazırlama ve Kapak Tasarımı
Rober Koptaş

Kapak Fotoğrafı
Dönemin Rum Ortodoks Patriği Athenagoras I
6-7 Eylül olayları ertesinde bir kilise harabesinde
1955 İstanbul

Arka Kapak Fotoğrafı
Bezazyan Ermeni İlkokulu
1951 Elmadağ, İstanbul

Baskı
Ayhan Matbaası
Tel: (0212) 629 01 65

İstanbul, Kasım 2000

ISBN 975-7265-33-0

KONUŞ
HALİL BEY
KONUŞ

ÖYKÜ

RAFFİ KEBABCIYAN

ARAS

Raffi Kebabcıyan

1 Haziran 1945'te, İstanbul'da doğdu. Çocukluk yılları Beyoğlu Altınbakkal'da, ilk gençlik yılları ise Yeşilköy'de geçti. İlkokulu Elmadağ'daki Bezazyan Ermeni Okulu'nda, orta okul ve liseyi Alman Lisesi'nde okudu. 1964'te bu okuldan mezun oldu ve Göttingen Üniversitesi'nde kimya eğitimi almak için Batı Alman Devleti'nin verdiği bir bursla bu ülkeye gitti. Halen Hannover'da yaşıyor.

Öykü yazmaya 1976'da başladı; ilk öyküsü "Verona" İstanbul'da Ermenice olarak yayınlanan *Marmara* Gazetesi'nde basıldı.

1973-1979 yılları arasında, Almanca Konuşan Ülkeler Ermeni Dernekleri Merkez Birliği yönetim kurulunda kültürel faaliyetlerle ilgili görev yaptı. 1991 yılında Alman-Ermeni Cemiyeti'nin [kuruluşu 1914] başkan yardımcılığına, 1999'da ise başkanlığına seçildi. 1995'ten sonra, cemiyetin yayın organı *Armenisch-Deutsche Korrespondenz*'in yayın yönetmenliğini üstlendi.

Gerek diasporada, gerekse Ermenistan'da, *Pakin*/Beyrut, *Alik*/Tahran, *Horizon*/Montreal, *Haraç*/Paris, *Karun*, *Kragan Tert* ve *Nork*/Erivan gibi çeşitli gazete ve dergilerde öyküleri yayınlandı. 1989 yılında Erivan'da yayınlanan *Ispürkahay Kraganutyun* 89 [Diaspora Ermeni Edebiyatı 89] adlı antolojiye on sekiz öyküsü alındı. Öykülerinin bazıları Rusça ve Almanca'ya çevrildi. Radio Bremen, Saarlaendischer Rundfunk, Südwestfunk Baden-Baden gibi bazı Alman radyoları için, Ermeni edebiyatı ve yazarlarıyla ilgili programlar yaptı. 1990'da, Alman *Die Horen* edebiyat dergisinin Ermeni edebiyatı özel sayısını hazırladı. Ayrıca, Baruyr Sevag ve Zare Hrakhuni'nin seçme şiirlerini, sırasıyla 1983 ve 1990'da Ermenice'den Almanca'ya çevirdi.

Ermenice eserleri:

Khordagvadz Karyagı [Parçalanmış Dörtlü], öykü, İstanbul, 1983.

Aryüdznerı [Aslanlar], çocuk öyküleri, İstanbul, 1983.

Timagnerı [Maskeler], öykü, Hannover, 1994.

"Geçmiş, asla bir ölü değildir;
aslında geçmiş bile değildir."

William Faulkner
Requiem for a Nun
Perde 1 - Sahne 3

Günbatımı

Işık gözlerimi mahvediyor, hele son zamanlarda. Ancak perdeler kurtarabilir beni. Gürültü de dayanılmaz oldu. Günün geceye dönmesini bekliyorum, sabırsızlıkla. Ancak o zaman rahatlıyorum. Ben gecenin tadını çıkarıyorum. Gel ebedi gece, sen benim tek kurtarıcımsın.

Berlin, 14 Ocak 1943

Sevgilim.

Bilmem mektubum eline geçer mi? Dün bombalandık, hem de nasıl! İşte III. Reich'ın* sonu! Arsen'le birlikte, mahallenin sığınağında bir köşeye sindik ve İngiliz uçaklarından atılan bombaları saydık. Yanımda olmanı, sana sarılmayı, seninle korkumu paylaşmayı ne kadar isterdim.

Biliyorum canım, bombalanmak o kadar da *romantik* bir şey de-

* **III. Reich:** (Alm. "Üçüncü İmparatorluk") Almanya'da, 1933'te Nazilerin iktidara gelmesiyle başlayan, 1945'te İkinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesiyle sona eren dönem.

ğil; ama senin varlığın, bu dehşetli olayı bile sevimli kılacaktı. Sana sarılacağıma, benim için ördüğün, kollarımı sarmalayan puloveri okşadım. Ekrem, İstanbul'dan döner dönmez getirdi; binlerce teşekkür sana. "Sözlün pek güzelmiş." dedi hınzır bir gülümsemeyle; doğrusu biraz korktum. Gözümün önüne geliyorsun; sizin evin balkonunda oturmuş, puloverimi örüyor, bir bahçede çalışan babana, arada bir de sokağa bakıyorsun. Eğer orada olsaydım, babana sorardım: "Garabed Efendi, güller bu sene de güzel çiçek açacaklar mı?" Sonra, uygun bir fırsat kollayıp boynunu, gerdanını öperdim senin. Allahım, ne zaman görüşebileceğiz? Mektuplarında kendinden daha çok bahset lütfen. Neler yapıyorsun, neler düşünüyorsun, bütün bunları bilmek istiyorum.

Arsen'in yüzü dün biraz solgundu. İngiliz uçaklarının verdiği korkusundan çok, annesinden gelen mektuptu sanırım bunun sebebi. "Babanı Aşkale'ye* götürdüler." diyordu mektup, "Şimdi teyzemin evinde yaşıyoruz." Ben bizimkilerden öyle bir haber almadım; fakat, ben de Arsen gibi İstanbul'a dönmemeye karar verdim. Bu şartlar altında, mümkün değil. Türk pasaportluların Almanya'yı terk etmeleri gerektiği söyleniyor burada. Hepimizi gemiyle geri göndereceklermiş. Tahsilimize nerede ve nasıl devam edeceğimizi bilmiyoruz; fakat merak etme, ben başımın çaresine bakarım.

Satırlarıma burada son veriyorum; hava kararmadan, yarın dönecek çocuklardan birine vermeliyim mektubu. Arsengillere de haber ver, merak etmesinler, ben ona göz kulak olurum. Aileme yazdığım mektubu da aynı zarfa koyuyorum, lütfen onlara ilet.

İlk fırsatta yine yazacağım.

Hasret dolu öpücüklerle.

Keğam

---

* **Aşkale:** Erzurum'a bağlı kasaba. 1942-43'te, gayrimüslim yurttaşların ekonomik yıkımına ve mağduriyetine yol açan Varlık Vergisi'ni zamanında ödemeyen mükellefler zorunlu çalışma yeri olarak Aşkale'ye gönderilmişlerdir.

* * *

İflas etmiş bir tüccar olarak, babamın bir sürü boş vakti vardı o sıralar; bu zamanı da, çocuğu gibi sevdiği güllerine ayırıyordu. Hiç olmazsa İstanbul'da kalmayı başarmıştı. Keğam, ona ördüğüm puloverin yününü ne büyük zorluklarla aldığımı bilemezdi tabii. Hayal ürünü, hoş şeyler yazmıştım ona çoğunlukla; kardeşimin ikinci defa askere alındığını*, ona bir yiyecek paketini bin bir zorlukla gönderebildiğimi atlamıştım. Bizim çektiğimiz zorluklar yeterdi, bir de gurbettekilerin canını sıkmak, yersizdi. Parasız pulsuz kalmıştık, fakat Keğam'ın sıcacık mektupları yüreğime su serpiyordu. Geçmiş günleri anımsatan bir neşeyle Serbesti Sokağı'nın kalabalığını seyrediyor, arkadaşım Matild'le, onun çok yakında yapılacak düğünü hakkında konuşuyordum. Bazen akşamları yürüyüşe çıkıyor, fenere doğu gidiyorduk; Matild alacağı düğün hediyelerini hayal ediyordu, bense, fenerin güçlü ışığının, ta Berlin'e kadar uzanıp, Keğam'ıma beni hatırlatacağına inanıyordum.

* * *

27 Haziran 1947

Sevgili Zabel.

Gare de Lyon'dan geliyorum şimdi, Arsen'i yolculadık. Önce trenle Marsilya'ya, oradan gemiyle Batum'a, sonra ver elini Ermenistan... Birçokları gibi o da anavatanına geri döndü. Kimsenin annesine bir şey söylememesini istedi. Kendisi uygun bir zamanda, işlerini yoluna koyduktan sonra, Ermenistan'dan haber verecek, öyle söyledi.

---

* ... **ikinci defa askere alındığını:** Burada, sadece gayrimüslimleri kapsayan, Hicri Takvimle 1312-1332 doğumluların ihtiyat askerliğine çağırılması olayı, yani Yirmi Sınıf İhtiyat Askerlik uygulaması kastediliyor. Manisa Akhisar'ın başlıca merkezi olduğu ihtiyat askerliği, İkinci Dünya Savaşı'nda Alman askeri kuvvetlerinin Sovyetler Birliği'ne saldırarak Rus Cephesi'ni açtıkları 1941 yılına, o zamanlar "Milli Şef" olarak anılan İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı dönemine rastlar.

Niçin daha sık yazmadığımı soruyorsun. Nasıl yazayım? Açıkçası hiç vaktim yok. Günlerim çalışmakla geçiyor. Bu şartlar altında üniversiteye devam etmem de mümkün değildi; hem çalışıp, hem okuyamazdım. Arsen'le birlikte, bazı tanıdıklara başvurup yardım istedik. Olanı memlekete gönderiyorlarmış, bize verecek paraları yokmuş. Bazıları bizimle görüşmeyi bile kabul etmedi! Belki ileride tahsilime devam ederim. Önce biraz para kazanmalıyım, Allah büyük, üstesinden gelirim elbet.

Akşamları yorgun argın yatağa atıyorum kendimi; gazetemi ancak okuyabiliyorum, gözlerim kendiliğinden kapanıyor. Hafta sonları, birkaç arkadaş Saint Michelle Bulvarı'na çıkıp dolaşabiliyoruz ancak. Hepsi İstanbullu Ermeni çocuklar, sen tanımazsın herhalde. Bir gün bu taraflara gelecek olursan, sana her tarafı gösteririm. Birlikte Eiffel'e çıkarız, aklının alamayacağı kadar güzel bir yapı!

Satırlarıma burada son vereyim, gözlerim yine kapanmaya başladı. Tüm tanıdıklara gönülden selamlar. İletirsin, değil mi?

Öpücükler.

Keğam

Not: Eğer annemi görecek olursan, çok meşgul olduğumu, ilk fırsatta uzun bir mektup yazacağımı söyle bir zahmet.

* * *

"Bir gün bu taraflara gelecek olursan..." Başka şartlar altında belki gülebilirdim bu lafa, fakat ruh halim izin vermiyor maalesef. Durumumuzdan nasıl da bihaber! Babam köydeki evi zar zor kurtarmıştı; ama dükkânı kurtarabilmek için Osmanbey'deki apartmanı satmak zorundaydık. Aslında, savaş bitene kadar, bu bile pamuk ipliğine bağlı maddi durumumuzu düzeltmeye yetmemişti. Keğam'ın yazdıklarında, durumumuzla ilgilendiğine dair ufak bir belirti dahi görseydim, sevinecektim. Daha sonraları, içinde bulunduğu zor durumu dikkate alarak, bu tavrını hoş karşıladım; yü-

zeyselliğin üzerinde bile durmadım. Nasıl bir yaşantı sürdüğünü, yazdıklarından anlamak mümkün değildi. Arkadaşları kimlerdi? Hafta sonları Paris'in merkezinde ne yapıyorlardı? Gönderdiği grup fotoğraflarındaki yüzlerde, savaş sonrasına özgü iyimser ifadeden başka bir şey yoktu. Oysa ben, Matild'in çocukları Arus ve Bedros hakkında, mahallede art arda nişanlanan veya evlenen kızlar hakkında yazmıştım ona; bütün eğlenceleri ayrıntılarıyla anlatıp, bu eğlencelerin geleneksel onur konuğu haline geldiğimi ve her seferinde ikimizin şerefine kaldırılan kadehleri yazmıştım. Mektubunu birkaç kez okuduktan sonra, bir gün beni Paris'e çağırmak için uygun bir fırsat kolladığı duygusuna kapılmıştım; maddi durumunun düzelmesini bekliyordu. Biraz daha sabretmeliydim.

* * *

18 Aralık 1956

Zabel, güzelim.

İşte buradayım, Montreal'de, Yeni Dünya'da. Avrupa denen perspektif yoksunu yerden kurtuldum nihayet. Evet, Yeni Dünya, yerliler-yabancılar diye bir ayrım yapmıyor; burada herkes, her bakımdan eşit. Şu gökdelenleri bir görsen! İşte, insanoğlunun zincirlerinden kurtulmuş hayal gücünün, cesaretinin en güzel kanıtı onlar. Boş gelenekler yok burada, Avrupa'nın sözde eşsiz kültürü, keza hiçbir temele dayanmayan, kahrı çekilmez kibri de yok. Biliyor musun, her adım başında buna benzer şeyler duymaktan, bunları sessiz bir itham gibi insanların yüzlerinde damgalanmış görmekten bıkmıştım artık.

Sana iyi bir haberim var. Tahsilime devam etmeye karar verdim. Avrupa'da olmadı, izin vermediler, burada yapacağım. Sonunda, sıradan işlerle uğraşmaktansa, yeteneklerime uygun bir şeyler yapma fırsatı geçecek elime. Avrupa'daki yıllarım gerçekten boşa geçti, bilemezsin ne kadar eziyet çektiğimi. Yarın İngilizce

derslerine başlıyorum. Fransızcam mükemmel, fakat Amerika kıtasındayız sonuçta, burada İngilizce daha önemli. Geleceğimin, bir dil sorununa kurban gitmesini istemiyorum.

Biliyor musun dün şehirde kime rastladım? Matild'e... Kocası, sevimli çocukları Arus ve Bedros da yanındaydı üstelik. Matild'in evlendiğini, çocuk sahibi olduğunu bilmiyordum. Niçin bana haber vermedin? Neyse, bana karşı tavırları biraz garip, biraz yaralayıcıydı. Ben onlara ne yaptım ki bana öyle davrandılar? Buralara birkaç ay önce geldiklerini anlattılar yalnızca. "Bu ülkede ne kadar çok kar var." dediler. Bu onları epey şaşırtmış gibiydi. "Evet." dedim, "Burada her zaman çok kar var; birkaç aydır da, İstanbul'dan gelen bir sürü Ermeni'yle karşılaşıyorum. Gittikçe küçük bir İstanbul haline geliyor şehir; ikisine de alışırsınız." Veda edip, yollarına devam ettiler. Eminim sık sık görüşürüz bundan sonra.

Posta kutusunu biraz sonra boşaltacaklar, acele etmeliyim.

Gönülden selamlar.

K.

* * *

Tam benim Keğam'ım bu; kendi dünyasında yaşayan, etrafındakilerle ilgilenmeyen Keğam'cığım. Arus ve Bedros hakkında her şeyi yazmıştım tabii ki. Paris'e yolladığım son mektupta, hepimizin malumu o son olaylardan sonra* Matildler'in de yurt dışına gittiklerini bildirmiştim. Onların ahşap evinin yerinde yüksek bir apart-

* **...son olaylardan sonra:** Burada, 6-7 Eylül (1955) olayları kastediliyor. Kıbrıs Sorunu'nun yükseldiği bir dönemde, Selanik'te Atatürk'ün evine bomba atıldığı ihbarıyla başlayan, İstanbul, İzmir gibi Rumların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde gerçekleşen ve tüm gayrimüslimlere yönelen yağma olayları. 6 Eylül'ü 7 Eylül'e bağlayan gece, daha sonra açıklanan "resmi" rakamlara göre, 73 kilise, 8 ayazma, 2 manastır, bir fabrika, 3854'ü Rumlara ait olmak üzere, 5538 ev ve dükkân talan ve tahrip edilmiş, 3 kişi ölmüş, 30 kişi yaralanmıştır. 6-7 Eylül olayları ülkede yaşayan gayrimüslim vatandaşların önemli bir bölümünün yurt dışına göç etmek zorunda kalmasıyla sonuçlandı ve büyük acılara sebebiyet verdi.

man var bugün. Bu yüzden, günbatımını ancak bulutların renginden anlayabiliyorum artık. Bizim evin karşı sırasındaki bazı evleri de yıkıp, yerlerine çirkinlik abidesi binalar diktiler. Keğam'cığımın coşkusunu çok iyi anlıyorum. Tahsiline devam etmek onun rüyasıydı; biz de o rüyayı gerçekleştirebilmesi için birbirimizden ayrıyız, öyle değil mi?

* * *

7 Mayıs 1964

Zabel,

Eminim, mektubumu hayretler içinde okuyorsun. Buraya, yani L.A.'a geleli iki yıl oldu. Kanada denen o buz ülkesinden kaçtım, bir çeşit cehennemdi orası. İnan, kemiklerim bile üşüyordu. Burânın iklimi tam bizim gibilere göre.

Küçük bir dükkân açtım, her çeşit şey alıp satıyorum. Yani bir nevi tüccarım. Burada maddi değerler çok önemli. Bu yüzden tahsilimi yarıda bıraktım. Sevgilim, idealler karın doyurmuyor; paradan konuşmalı, paradan! Ben kararlıyım, ne pahasına olursa olsun hayatımı kurtaracağım. Bu, eğer ticaretle mümkün oluyorsa, ticaret yapacağım, yok daha başka yollar varsa, onları da deneyeceğim.

İşte sana bir haber daha, geçenlerde bizim kilisenin avlusunda Arsen'i gördüm. Şu bizim Arsen'i. Yanında karısı Natalya ve çocukları Svetlana ile Nikolay da vardı. Bu taraflara gelmiş. "Nasıl geldin ta buralara?" diye sordum. "Keyfim yerinde değil, başka zaman anlatırım." dedi. Bir gün ziyaret edeceğim onları, benim yerim misafir kabul etmeye pek müsait değil.

Hayat bir şekilde devam ediyor. Biraz sonra, bir iş için birinin evine gideceğim; o yüzden şimdilik bu kadar.

Keğam

* * *

Keğam'dan aldığım son mektup o oldu. Okuduğumda hayal kırıklığına uğradığımı söyleyemem. Hayal kırıklığına çoktan alışmıştım. İlelebet nişanlılık durumuna da alıştım. Görünmez bir zırh gibi koruyor bu ünvan beni, insanları çevremden birer birer uzaklaştırıyor. Arkadaşlarımın çocukları için bir teyze, diğer insanlar için de yalnızca evlenmemiş bir kızım artık.

Keğam, güya 1969'un yazında Amerikalı karısıyla İstanbul'a gelmiş. Anlatan kim mi? Madam Siranuş canım! Rica ederim, Siranuş denen o kıskanç yaratığa kim inanır? Onun bir sözlüsü bile olmadı hayatı boyunca! Cumuryanlar da, Keğam'ı geçenlerde boyu kadar oğluyla Kınalı'da*, Manukyanlar'ın evinde görmüşler. Keğam hayli yaşlı görünüyormuş; oğlu da tam onun gençliğini andırıyormuş. Siranuş'un Cumuryanlarla ne kadar sıkı fıkı olduğunu herkes bilir aslında.

Bıktım artık bu mektuplardan, bir gün hepsini atacağım. Günlerden bir gün, coşkuyla ayağa kalkıp, balkon kapısına doğru yürüyecek, perdeleri olağanüstü bir güçle çekip, çürük tahtaların gıcırdamasına aldırmadan dışarıya çıkacak, parmaklıklara yaslanacağım. Babamın, üzerine titreyerek gül yetiştirdiği, şimdi yabangülü yığını haline gelmiş bahçeye ve bana günbatımını müjdeleyen gökteki bulutlara bakacağım gülümseyerek. Bir bahçıvan tutmalıyım, güller yeniden çiçek açmalı, tıpkı eskiden olduğu gibi.

İşçiler ve onların ortağı maden dişli devasa kepçe, mahallenin son ahşap evini yıkmak için biraz daha beklesin.

---

* **Kınalı(ada):** Prens Adaları'nın en küçük ve İstanbul'a en yakın olanı. Anadolu sahiline uzaklığı 3.5 mil olan adanın eski adı, "birinci" anlamına gelen Rumca "*Proti*"dir.

Kâbus

"Işığı söndür!" dedi anneannem, "Çabuk!" Anneannem sinirli. "Çabuk dedim sana!" Fakat neden? Karanlığı sevmiyorum, karanlıktan korkuyorum. "Gürültüyü..." diyor anneannem, "Gürültüyü duymuyor musun?" Gürültü mü? Hangi gürültü? Benim kulaklarım Roy Rogers'ın tabancalarından çıkan seslerle dolu hâlâ. Anneannemin bunu kastetmediğine eminim. Çizgi romanı, yani Roy Rogers'ı bir tarafa bıraktım. "Buraya gel!" dedi anneannem. "Pencerenin yanındaki koltuğa." Bunu ben de biliyorum, orada olduğunu biraz önce fark etmiştim. "Şimdi duyuyor musun gürültüyü?" Neden bu kadar sinirli anneannem? Yavaş yavaş ayağa kalkıp, ona

doğru yürüdüm. Dışarısı sandığım kadar karanlık değildi. Yemek masasına da, küçük masaya da çarpmamalıydım. Annem "Dikkat et!" derdi hep, "Sakın ha, Bohemya'dan aldığımız kristal vazoyu kırmayasın!" Sağ elini, artık çok iyi bildiğim bir şekilde sallardı. Şimdi hatırlıyorum, Madam Arusyak'ın kürk mantosu hakkında konuşurken de elini aynı şekilde sallamıştı. Yola çıkmadan önce bir kez daha uyardı. Ezbere biliyordum zaten, tekrarlamaya gerek yoktu. Masalara çarpmamalıydım, çarpmadım da. Anneannemin kucağına oturdum hemen. Bu sefer "Aram, ne kadar ağırsın." demedi; "Seni taşıyamam artık, bebek değilsin ki." de demedi. "Ne olur bir şeyler söyle, anneanne!" Anneannem susuyor, cevap vermiyordu. Sağ eliyle tül perdeyi araladı; yukarıya, Taksim Meydanı'na doğru bakıyordu. Boynumu uzattım, ben de görmek istiyordum. Geri itti beni, izin vermedi. "Neden?" diye sordum. Yine sessizlik. Hayır, sessizlik filan yoktu, gitgide şiddetlenen sesler geliyordu sokaktan. Duymamak olanaksızdı. "*Kıbrıs Türktür! Kıbrıs Türktür!*" Başka gürültüler de geliyordu. Buna benzer bir şeyi nerede duydum ben? Anneannem "Gel!" dedi ve aniden ayağa kalktı. Ne kadar çevik ve güçlüydü! Omuzlarımı sıkıca tutuyor, canımı acıtıyordu. Beni çekip, pencereden uzaklaştırdı. Hiç alışık olmadığım, boğuk bir sesle "Sana göre değil bu!" dedi. Koridordan geçip, kapıya doğru gittik, durduk. Anneannem ne yapmak istiyordu? Titreyen elleriyle kapının zincirini taktı, anahtarı iki defa çevirdi. Bakışlarını kapıdan ayırmadan geri geri gitti. Yalnız tek eliyle tutuyordu beni, az önceki gücü kalmamıştı galiba. Odasına girdik birlikte. Yatağının önünde diz çöktü, elimi bırakmıştı. Yüksek sesle dua etmeye başladı. Allahım, herkes duyacak şimdi! En başta da üst komşumuz Ayşe *Hanım*. Odadan dışarı koştum, pencerenin önüne geçtim yine, perdeyi açıp, ağzımı burnumu cama yapıştırdım. "*Kıbrıs Türktür! Kıbrıs Türktür!*" Sesler ve insanlar daha da yaklaşıyordu, bütün ayrıntıları seçebiliyordum artık. Kollarını yu-

karı kaldırmış sallıyorlardı, bir şeyler vardı ellerinde. Evet, artık daha net seçebiliyordum. Değnek, sopa ve benzeri şeyler. Yanılmıyorsam madenden, çünkü arada parıldıyorlar. *Hayr mer vor hergins**... Niçin bu kadar yavaş yürüyorlar? Duruyorlar mı? Niçin? Duracak ne var? Kırılan cam sesleri duyuyorum. Bir dükkândan içeri giren insanlar görüyorum; fakat o dükkân bu saatte kapalı değil mi? *Yegestse arkayutyun ko, yeğitsin gamk ko vorbes hergins*... Kumaş toplarıyla dışarı çıktılar. Bir adam kumaş topunu ucundan tutup havaya attı. Ne güzel yaptı bunu, çok becerikli olmalı bu adam. Yerdeki kumaşı ayaklarıyla çiğniyor, paramparça ediyordu. Başkaları da yapıyordu aynısını. Yer rengârenk kumaş parçalarıyla dolmuştu. Anlayamadım, kumaş toplarını neden alıp götürmediler? Üst başlarından belliydi, fakirdiler. Bağırıp çağırıyorlardu. Söylediklerini anlamıyordum. Çarpılmış ağızlardan durmadan çıkan "gâvur" kelimesini duyuyordum yalnızca. Sonra, bir an için kumaşçı dükkânını unutmuş göründüler. *Toğ mez ızbardis mer vorbes*... Adamlardan biri Franguli'ye* baktı, elini vitrine uzattı. Üstü başı düzgün bir adamdı bu, belli ki fakir fukara değildi. Yemin ederim ki değildi. Onu tanıyordum. Babamın müşterilerinden biriydi, Halil Bey. "*Maşallah, ne akıllı çocuk. Al oğlum, ye şu poğaçayı. Ye oğlum, ye!*" Franguli'nın camekânından ve içerideki mücevherattan geriye bir şey kalmadı. Onları yere atmıyorlar. Bir şey kalmadı orada da. Annem, o vitrinin önünde durup bakamayacak artık, babam da hep yaptığı gibi, sabırsızlıkla annemi kolundan çe-

* ***Hayr mer...*** [ve takip eden Ermenice dua bölümleri]: "Göklerde Ulu Babamız, adın kutsansın, egemenliğin gelsin, gökte olduğu gibi yeryüzünde de isteğin uygulansın! Gündelik ekmeğimizi bugün bize ver. Suçlarımızı; bize karşı suç işleyenleri bağışladığımız gibi bağışla. Günahla denenmemize olanak tanıma; ama sen ol bizleri kötüden kurtaran! Çünkü egemenlik de, güç de, yücelik de sonsuzluklar boyunca senindir. Amin."

* **Franguli:** Beyoğlu, İstiklal Caddesi üzerinde mücevher mağazası. Kurucuları olan Rum asıllı Garufalo kardeşlerden küçük olanı bir soygun sırasında öldürülmüş, büyük olansa 1965'te mağazayı devrederek Türkiye'den ayrılmıştır.

kiştiremeyecek. Adamlar şimdi Japon Mağazası'nın* içinde. Yine kapıdan girmediler, buranın da vitrini kapısından genişti. O güzelim bebekler, mekano* kutuları, tahta atlar, oyuncak tanklar, hep düşlediğim, fakat hiç sahip olamadığım bir sürü şey, havada uçuşuyordu. Orası benim Franguli'mdi. Amerikan Kültür Merkezi'nden de içeri girdiler. Bu defa kapıdan, çünkü oranın vitrini yoktu. O güzelim kitaplara ne oldu acaba? Okuyamıyordum ama onları elime almayı çok severdim. İngilizce zor dil, yani benim için. *Ayl prgya ızmez i çaren*... Bizim eve yaklaşıyorlar, fazla bir şey kalmadı. Halil Bey yok ortalıkta. Nerede kaldı? "Halil Bey, Halil Bey!" diye bağırıyorum pencerenin arkasından. Yok, kaybolmuş. Yaklaşmaya devam ediyorlar, neredeyse bizim evin önündeler. *Der voğormıya, Der voğormıya, Der**... Bizim daireden içeri girerlerse ne yapacağım? Ya kapımızı kırıp, un ufak ederlerse? Allahım, ne yapayım, ne yapabilirim ki? Keşke babam burada olsaydı, annemle seyahate çıkmamış olsalardı. Gör bak o zaman sen, neler olurdu burada! Babam bir eliyle bir adam, öbürüyle bir başkasını tutar, tüy gibi yukarı kaldırır, kafalarını ceviz gibi birbirine çarpar, bir köşeye savururdu. Sıra başkalarına gelirdi sonra. Babam çok güçlüdür, her şeyi yapabilir. Birine bir tekme, öbürüne bir kafa! Sonuçta, hepsini dışarı atardı. Vallahi, billahi öyle yapardı! Bir keresinde bana tokat atan o adama neler olmuştu? "Serseri!" diye bağırmıştı babam, "Sen ne cüretle?" Az kalsın karakola götüreceklerdi babamı, adama bir güzel sopa çekmişti. Eğer burada olsaydı, bir yere gitmemiş olsaydı, aynısını bugün de yapardı. Şu dışarıdakiler ne şanslılar! Ben de babama yardım ederdim. Eskisi gibi zayıf değilim artık, güçlendim. Birkaç sene sonra ben de babam gibi olacağım. Bu ne gü-

* **Japon Mağazası:** Beyoğlu'nda, 1960'lı yıllara kadar İstiklal Caddesi üzerinde, sonra Balo Sokak'ta faaliyet gösteren, oyuncakçı ve hediyelik eşya mağazası.

* **mekano:** Madeni inşaat oyuncağı. Eşit uzaklıkta delikler sistemine göre ve aralarında yer değiştirebilen parçalar (madeni çubuklar) esasına göre düşünülmüş zekâ oyunu.

* ***Der voğormıya:*** (Erm.) Merhamet Yüce Tanrım!

rültü? Kapımızı paramparça ediyorlar. Kırılan cam sesleri. Fakat bizim kapının camı yok ki. Yani? *Yev peverya i hoki im ızsosgali or mahun, yev zergyuğ kehenuyn, yev ızser arkayutyan**. Babacığım, neredesin babacığım, sana ihtiyacım var! *Amenagal Der Asdvadz mer, getso yev voğormıya. Getso Der.* Gelmediler, bizim eve girmediler. Yollarına, aşağıya doğru devam ettiler. Başka vitrinler vardı daha. "*Kıbrıs Türktür, Kıbrıs Türktür*!"

Annemle babam ertesi gün döndüler. İkisinin de yüzü solgundu. Öpüştük. Sıkıca sarıldım onlara. "*Yavrum*!" dedi babam. "*Yavrum.*" dedi annem. Başımı okşadılar. Annem ağlamaya başladı. Anneannem hâlâ yataktaydı. Hastaydı, ateşler içinde yanıyordu. "Garip." dedi Doktor Garabedyan, "Bu ateş de nereden çıktı?" Başını kaşıdı. Bir kâğıt parçasının üstüne bir şeyler karaladı. "Günde üç kez." *Der voğormıya, Der voğormıya, Der...* Gündüz gözüyle her şeyi daha açık görebiliyorum artık. Kumaş parçaları, cam kırıkları, paramparça oyuncaklar ve adlarını bile bilmediğim bin bir çeşit şey yüzünden, asfalt görünmüyordu. Sokağa çıkıp biraz karıştırsam, belki ilginç bir şeyler bulabilirdim. "Olmaz! İzin vermem, *olmaz*!" Babamdı, bağırıyordu. Mecburen yukarıda kaldım. Daha sonra çöpçüleri gördüm, temizlemeye, izleri yok etmeye gelmişlerdi. Akşam, anneannemin vücudu hâlâ ateşler içinde yanıyordu.

Mösyö Onnik, *Studebaker*'ın direksiyonunu ustaca sağa çevirdi, "Irzına geçilenler de olmuş." dedi. Gümüşsuyu Caddesi'nden aşağı iniyorduk. "Irzına geçilmek ne demek?" diye sorma gafletinde bulundum. "Ulan, tokatı yersin şimdi!" diye kükredi babam. "Şu edepsize bakın!"... "On genç kız..." diye devam etti Mösyö Onnik. Az sonra Dolmabahçe'ye varacaktık. İşte, vardık bile. Boğaz ne güzel bugün. "Kanada mı? O soğuk ülkeye mi gitmek istiyor-

* ***Yev peverya...***: [ve takip eden Ermenice dua bölümleri] Cenaze merasimlerinde, tabutu toprağa verirken okunan ilahi.

sun?" Bayağı bağırıyordu Mösyö Suren. "Her şeyini, evini barkını bırakıp gidecek misin? Ve niçin bütün bunlar?" Mösyö Suren çok temkinli, çok ciddi adam. Babamın ne cevap verdiğini duymadım, yan odadaydılar. Babam bağırmıyordu. Artık onlarla birlikte oturup, konuşmalarını dinlememe de izin vermiyordu. Büyüklerin işiydi bu, ben büyük değildim. "Halk boşalmalıydı!" diye devam etti Mösyö Suren bağırarak. "Menderes bir defalığına böyle bir şeye izin verdi. İnsanlar boşaldılar." İnsanlarla birlikte vitrinler de boşaldı, ama geçici olarak, Franguli gibi. Vitrininde yine boy boy, fiyat fiyat inciler ve elmaslar parıldıyor Franguli'nin, ama annem artık eskisi gibi önünde dikilmiyor. Bazen durup, kaçamak bakışlarla mücevherleri gözden geçiriyor, sonra yoluna devam ediyor, sorumlu sanki benmişim gibi elimden çekiyor. Bazı dostlarımız başka ülkelere gittiler. Mösyö Onnik mesela; kalktı, buzdağlarının ülkesi Kanada'ya gitti. Yola çıkmadan önce, bir akşam bize geldi. Mösyö Suren de gelmiş, Menderes'in demokratlığı hakkında konuşup duruyordu. Allahtan, eski hatamı tekrarlayıp demokratlık denen şeyin ne olduğunu sormadım. Mösyö Onnik, bir şey söylemeden masanın üstüne iki fotoğraf bıraktı, hayır fırlattı. Büyücek, siyah beyaz fotoğraflardı. Pencereden gördüğüm insanlar vardı fotoğraflarda. Aynı yüzler, aynı çarpık yüz ifadeleri. Sessizlik... "Bak şu dostuna!"... Mösyö Onnik, fotoğrafların içinden Halil Bey'i gösteriyordu parmağıyla. Halil Bey ağzını kocaman açmış bağırıyordu. Acaba ne diye bağırıyordu? Herhalde "*Aferin oğlum, sen ne akıllı çocuksun!*" demiyordu. "*Allah bağışlasın seni yavrum.*" Hayır hayır, böyle bir şey değil. Halil Bey, sen o akşam neler diyordun? O Eylül akşamı, o saatte, İstiklal Caddesi'nde işin neydi Halil Bey? Konuş Halil Bey, konuş, bir şeyler söyle! Halil Bey susuyordu. Galiba sorularımın cevabını hiçbir zaman alamayacaktım, artık bize misafirliğe de gelmiyordu. O hiçbir yere gitmedi, en nihayetinde adı Onnik değildi. İki kızı yoktu, olsaydı bile umurunda olmaya-

caktı. "Suren *dayday**, ırzına geçmek ne demek?"... "Sussana edepsiz, utanmaz seni, şimdi tokadı yersin!" Anneannemin vücudu hâlâ ateşler içindeydi ve Doktor Garabedyan başını sallayıp duruyordu. "Ne olacak bu kadının hali?" diye sordu babam. Ne olacak ki? Papaz "*Der voğormıya, Der voğormıya...*" dedi ve buhurdanı salladı; bir avuç dolusu toprak aldı ve anneannemin tabutunun üstüne attı. "Toprağı bol olsun." diye mırıldandı Mösyö Suren. Anneannemi gömdüler, yalnız başına. Yaşamı boyunca hep olduğu gibi, şimdi de yalnız kalacaktı; benim dedesiz büyümem gibi. Ben dedemi ne gördüm, ne de nerede gömülü olduğunu öğrendim. Kimse bilmiyordu bunu, anneannem bile. "Alıp götürdüler." derdi rahmetli, "Götürdüler, bir daha da geri getirmediler."

* ***dayday***: İstanbul Ermeni ağzında, "dayı, amca" anlamında hitap.

Köy

"Hoş geldin!" dedi yüksek sesle. "Hoş geldin!" Cevabımı beklemeden sarıldı, yanaklarımdan öptü. Öpülmeyi hiç sevmem, hele karşımdakinin dudakları bu kadar ıslaksa. Elimle çaktırmadan yanaklarımı silerken, "İyi ki elimi sıkmadı." diye düşündüm. Yumuşak, şehirli elimi uzatsam, kendi nasırlı elinin içine alıp sıktığında, yabancı olduğum ortaya çıkacaktı. Fakat anladığım kadarıyla, benim yerli veya yabancı olmam, onun için hiç de önemli değildi, zincirden boşalmış gibi konuşuyordu. "Yolculuğun nasıl geçti?"... "İyi." Lafın gelişi değil, gerçekten iyi. O kadar uzun bir yoldan gelmeme rağmen, yolculuğa dair hiçbir şey hatırlamadığımı söyleyebilirim;

vaktin nasıl geçtiğini anlamadım bile. Kısa bir süre önce çok uzaklardaydım, şimdi buradayım. Adam ne ile geldiğimi sorsa, mecburen yalan söyleyecektim. Her şey gibi, bunu da unutmuştum.

Neyse ki sormadı; "iyiyim"le yetindi. O kalın sesiyle "İşte!" dedi, fırından yeni çıkmış koskocaman bir ekmek bir tabak da tuz uzattı. Şaşkın şaşkın bakmış olmalıyım ki açıklama yapma zorunluluğunu hissetti: "Bütün misafirlere ikram ederiz." Sesi daha bir yumuşamıştı. "Ekmek ve tuz, özellikle geri dönenlere." Dikkatle baktı ve bakışlarımı kaçırmama fırsat tanımadı. "Ben burada yaşadığımı hatırlamıyorum... Ben buralı değilim." dedim kendi kendime.

Anlaşılmaz bir yorgunluk çöktü üstüme. Belki de, yolculuk sandığımdan daha yorucuydu. Yüzüne baktım. "Yorgun görünüyorsun." dedi; "Senin gibi uzun yoldan gelen tabii ki yorgun olur, valizini ver, ben taşıyayım." Yanıma bir şey almamıştım. Güldü. "Sana demedim mi, sen geri dönenlerdensin. Gel, gidelim, kalacağın yeri göstereyim sana."

"Dikkat et, başını vurma." Tek odalı bir evin içindeydik, hemen hemen boş bir oda; bir köşesinde, üzeri kilimle örtülü, yatağa benzer bir şey, yanı başında bir sandık. "Her şeyin burada, ihtiyacın olanı alırsın. Haydi, sonra görüşürüz." İşte, sorularımı beklemeden gitti. Bir sürü sorum var benim. İşte onlardan biri: Gelip beni karşılayacak başka biri yok muydu köyde? Sorumu duymuş gibi, döndü, sırıtarak "Yarın her şeyi göreceksin." dedi. Sonra yine gitti, bu kez geri dönmemek üzere. Yatak alışkın olduğumdan daha sert, acaba uyuyabilecek miyim? Üzerimi örttüm; açık kapıdan içeri girip, evin tahtalarını aydınlatan aya bakıyordum. Kendime şaştım, kapıyı kapatmak için ayağa kalkmalıydım, çok iyi biliyordum, şimdiye kadar hep öyle yapmışımdır. Önce yapamadım, sonra da istemedim ve sürekli yer değiştiren, bir süre sonra da beni yarı ka-

ranlıkta bırakıp giden ay ışığını seyrettim saatler boyu. Dalmışım.

"Günaydın!" diye kükredi bir gölge. Rehberimdi, kapının eşiğinde duruyordu. Ses çıkarmadan yatağımdan kalktım, kapıya doğru yürüdüm; gölge, rehberim, yol verdi bana. Nefesim kesildi, öyle ne kadar durduğumu bilmiyorum. Kör olmamak için gözlerimi kıstım, çünkü kör olacağıma emindim o an. Günaydının ne ifade ettiğini ilk kez burada anladım. "Günaydın." diye fısıldadım huşuyla; rehberimin selamına bir karşılık değil, teyit olarak. Anlamıştı, beni dışarıda yalnız bıraktı. Çevredeki dağlara baktım, hem çok uzak hem de çok yakındılar. Dümdüz ovalara alışkın olduğumdan ve tepeye benzer şeyleri ender olarak gördüğümden, dağların yüceliği karşısında şaşkına döndüm. Daha sonra, köyün içinde yürürken bile onların varlığını hissettim; inkâr edilemez, son derece haşin koruyucular gibiydiler. Arada bir, yok olabilecekleri umuduyla başımı kaldırıp yukarı baktım, fakat boşuna. Hiç olmazsa birkaç adım daha yaklaştığımı sansam da, hâlâ aynı uzaklıktaydılar. Zamanla buna alıştım, önemsememeye başladım. Bu arada rehberim yanı başımda yürüyor, durmadan bir şeyler anlatıyordu. Söylediklerine pek dikkat etmiyordum, daha doğrusu dikkat etmek istemiyordum; fakat "Sen gittikten sonra..." ile başlayan cümlelerin dikkatimi çekmemesi imkânsızdı. Sanki çok uzun zamandır dostuydum, benimle öyle konuşuyordu. Sesinde alışılanın ötesinde bir samimiyet vardı. Şüphelerimi bir süre için unutmaya, söylediklerini ciddiyetle dinlemeye ve düşüncelerimi belli edecek tavırlardan kaçınmaya karar verdim. "Köylüleri göreyim bir; gerçek eninde sonunda ortaya çıkacak." dedim kendi kendime. "Rehberime sormayı cesaret edemediğim tüm soruları onlara soracağım." Bu arada, söylediklerini onaylarcasına başımı sallamayı da hiç ihmal etmiyordum.

İşte bir grup kadın, bir duvarın önünde duruyorlar. Kimi kısa,

kimi uzun boylu altı kadın. İkisinin yüzü kısmen kapalı, diğerlerininki açık, hepsinin bakışları yerde. Uzunca, göğüslerinin biraz aşağısında başlayan önlüğe benzer bir şeyler giymişler; altından bir etek, onun altından başka bir etek veya bir şalvar. Renkleri mi? Şu an renkler hakkında bir şey söyleyecek durumda değilim. Bu önemli değil. Önce onlara yaklaşmam gerek. Yaklaştım, hemen yanlarından geçip selamladım. Karşılık vermediler, aynı taşlaşmış bakışlar, aynı duruş. "Şaşılacak bir şey yok." dedim kendi kendime. Köylü kadınlar bunlar, yabancı –yabancı mı?– bir erkeğin varlığı, onlar için en azından alışılmadık bir şey. Şaşılacak bir şey yok, şaşılacak tek şey, onların orada öylece durmaları. Aceleyle evlerine girebilirlerdi, doğal olan buydu, ama orada kalmayı tercih ettiler. Bu da bir şey, demek ki tamamen yabancı gözüyle bakmıyorlar bana. "Bununla yetinmeliyim, başka fırsatlar da çıkacaktır elbet." diye düşündüm ve biraz daha hızlanarak yürümeye devam ettim. Rehberim bana yetişmekte zorlanmaya başlamıştı; arkama dönüp baktığımda, hem onu, hem de hâlâ bekleyen, bakışlarını yere dikmiş duran o altı kadını görüyordum. Çok daha önce fark etmem gereken bir şey de ancak o zaman çekti dikkatimi; kadınların yüzleri, hayır her şeyleri, üst başları, elleri, sarıydı, sapsarı... "Dur! Her şeyi anlatacağım." Daha da hızlandım. Rehberim bana ayak uydurmaya çalıştı, hatta koşmayı denedi, fakat biraz sonra nefesi kesilince durdu. Nedendir bilinmez, başını sallıyordu. Daha sonra, bir evin önünde bekleyen iki delikanlı gördüm. Gözlerini bana dikmişlerdi, utangaç değillerdi; fakat geri kalan her şey, bilhassa renkler, az önceki gibiydi. Yeniden hayal kırıklığına uğramamak için onları selamlamadım. Yürüdüm, önlerinden geçtim. Kız değillerdi, utanmaları için bir neden yoktu.

Rehberim sonunda bana yetişebildi. Yorgun. O iki delikanlının yanında, yerde oturuyor. Delikanlılar rehberimle ilgilenmiyor. Ha-

yal kırıklığım biraz hafifledi, "Bu buralıların âdeti galiba; biraz garip, fakat buradaki insanlar böyle." diye düşünüyorum. Bu defa, yolun sağ tarafında duran iki kızın yanından geçtim. Birinin yüzünde gülümsemeye benzer bir şey gördüğümü sandım; oysa daha sonra, odamda oturmuş günün olayları hakkında düşünürken bu pek de inandırıcı gelmedi.

Ertesi gün uyandığımda, bütün bunları unutmuştum. Dışarı çıkıp dağlara baktım. Bugün ürkütmüyor, aksine güven veriyordu dağlar. Sırtımı onlara verip, aşağıya, nehre doğru yürüdüm. Nehrin dolambaçlarını, akışını, sarı sularını, üzerindeki adacıkları ve adacıkların üzerindeki sarı ağaçlarla fundalıkları gördüm. Çevredeki ağaçlar ve tepeler de aynı renkteydi. İyice yaklaşınca, nehrin içinde on-on iki kişi fark ettim. Pantolonlarının paçalarını sıvamış, büyükçe bir balık ağı tutuyorlardı. Çok meşgul görünüyorlardı. "Balıklarınıza baksanıza siz." diye söylendim, fakat beni duymalarına imkân yoktu. Bir balık duruyordu havada; gergin, yerçekimine direnen, kendisi için ölüm demek olan ağın içine düşmek istemeyen bir balık. "Zavallı balık!" dedim kendi kendime, "Direnişin ne kadar anlamsız, çünkü istesen de istemesen de, aynı yere varacaksın sonuçta; ölüme." Aniden dünkü olayları hatırladım ve hiçbir şey sormamaya karar verdim. Anlamsızdı. Bir nevi mucize bekleyerek baktım onlara, fakat az önceki gibi duruyorlardı. Yukarıdan bir ses geldi. Rehberimdi, "Yalnız başına nerelere gittin?" diye bağırıyordu. Ses tonu endişeliydi. Gereksiz bir tartışma yaratmamak için, dalgın balıkçıları ve mücadelesini hâlâ sürdüren balığı ardımda bırakarak, beni bekleyen rehberime doğru tepeyi tırmandım.

Elimi sertçe sıktı. "Dün olanlar için özür dilerim." diye fısıldadı ürkekçe. Gözlerini ayakkabılarından ayırmıyordu. Sonra, az önceki çekingenliğiyle çelişen bir coşkuyla; "Gel gidelim, sana göste-

recek çok şey var daha." deyiverdi. Kolumdan çekiyor, ben yoruldukça, destek verircesine sol omzuma koyuyordu elini. Hareketlerinde, dünkü yorgunluğundan eser yoktu. Bir çeşmenin önünden geçiyorduk ki çeşmenin sularının tatlılığını övmeye başladı. Bir delikanlı duruyordu çeşmenin önünde; sağ omzunda, eliyle desteklediği su dolu bir testi vardı. Delikanlı bir şey söylemeden bize bakıyordu. Biraz ötede, meydana benzer bir yerde –daha sonra oraya harman yeri dendiğini hatırladım –bir kadın, dövenin üstüne oturmuştu. Bir eşek çekiyordu döveni, daha doğrusu çekecekti. Eşek, eğer başını yere eğmiş, yerde bir şeyler arıyor olmasaydı, mutlaka çekecekti döveni. Buğday olduğu gibi duruyordu, bir de çeç vardı ortada. Biz gelmeden bir şeyler yapmış olmalıydılar. Rehberimin dediğine göre köyün toprağı çok bereketliydi, senede iki hasat topluyorlardı. Gevezeliği canımı sıkmaya başlamıştı artık. Biraz da ötekiler konuşsa ne iyi olacaktı. Fakat görünüşe göre imkânsızdı bu, isteseler bile... Biraz ileride, yaşlı bir adam, genç bir kız ve beş kadın, toplam yedi kişi çamaşır yıkıyordu. Kadınlardan ikisi, çarşaf veya benzeri bir şeyi iki ucundan tutmuş büküyorlardı. Vücutları gerilmişti. Bir damla bile su gelmiyordu çarşaftan. Yaşlı adam, elinde bir tenekeyle onlara yaklaşmaya çalışıyor ama bir türlü yanlarına varamıyordu. Başka bir kadın, içinde su ısıtılan bir kazanın başındaydı. Küçük kız, elindeki kapla, kalaylı kocaman leğenlerde çamaşır yıkayan iki kadına su taşıyordu. Kadınlardan biri ellerini havada tutuyor, diğeri ise bir çamaşır parçasına bakıp sürekli gülümsüyordu. Tuhaftır, bez de aynı sarı renkteydi ve kirliydi. Rehberim, köy yaşantısının iyi ve kötü yanlarını anlatırken başka bir grubun önünden geçtik; küçük bir çocuk ve iki kadın. Tereyağı yapıyorlardı ya da bana öyle geldi. Rehberim "Yarın bizim köyün tereyağından getireyim sana." dedi. Köye geldiğimden beri hiçbir şey yemediğimi fark ettim bir anda; fakat aç değildim. Bu yüzden, yiyecek istemek yerine, "Niçin burada her şey sararmış?" diye sor-

dum. Gafil avlanmış biri gibi baktı yüzüme, derin bir soluk aldıktan sonra, köy hayatının huzurlu yanlarını anlatmaya kaldığı yerden devam etti. Yürümüyor, yolun ortasında dikiliyorduk.

Bir kağnı çarptı gözüme; bir kadın ve tıka basa doldurulmuş bohçalar vardı üzerinde. Kadının kocası öküzlerin yanında duruyordu. Onlara her baktığımda biraz daha küçülüyorlardı sanki. "Şüphe yok, uzaklaşıyor, gidiyorlar köyden." dedim kendi kendime. Hiç durmadan konuşan rehberime, "Bak! Bak şunlara, demek buradan gidenler de var." deyip, parmağımla kağnıyı gösterdim. "Bunlar köyü terk edip gidiyorlar." Sustu, sertçe yüzüme baktı ve birden çekip gitti, alınmıştı.

Burada bir sürü garip şey var, fakat az önce gördüğüm, diğerlerini gölgede bıraktı. Bir duvarın önünde duruyorlar, aşağı yukarı sekiz on kişi. Hepsi pos bıyıklı, bakışları ürkütücü. Uzunlu kısalı müzelik hançerlerle, en az iki tabancayla, bir nevi zırh oluşturan palaskalarla tepeden tırnağa donanmış her biri. İçlerinden ikisi bir pankart tutuyor; özenle hazırlanmış, diğer adamlar önünde durup kapattığı için bir kısmı okunmayan bir nakış işi. Ancak birkaç harfini okuyabiliyorum: HÜRR... AN... KA... Öndeki iki kişi uzanmış, başları birbirine değiyor, mavzerlerini öz çocuklarıymış gibi tutuyorlar. Pankartı daha iyi okuyabilmek için biraz daha yaklaşıyorum, fakat nereden bakarsam bakayım aynı harfleri görebiliyorum sadece. Beni fark etmediler bile, varlığımı önemsemediler. Heykelleşmiş bir şekilde duruyorlardı, bu kez şaşırmadım. Birden rehberim çıktı ortaya ve "Gidecekler!" dedi başını karşıki dağlara çevirerek. Az önce aydınlık olan göğün bulandığını, kapkara bulutlarla kaplandığını; yerin ve göğün aynı rengi aldığını, dağların ve göğün aynılaştığını fark ettim. Uzaktan gök gürültüleri duymaya başladım, gittikçe yaklaşıyor, şiddetleniyorlardı. Rehberim sağ elini omzuma koydu, "Gidelim." dedi. Giderken, arada bir geriye

dönüp bakmayı denedim ama izin vermedi. "Biz kendi yolumuza, onlar kendi yollarına..." Evime girdim, ilk defa kapattım kapıyı, arkasına da bir şey dayadım. Daha sonra kapıyı açıp dışarı baktım ama dışarısı kapkaranlıktı; gök gürlemeye devam ediyor, şiddetli bir rüzgâr esiyordu ve ben hiçbir şey göremiyordum. Yatağıma uzandım, uzaktan tabanca sesleri, feryatlar, bağrışmalar geliyordu sanki. Dalmışım.

Geç uyandım, gün çoktan ağarmıştı. Dışarı çıktım. Sessizlik beni şaşırtmadı, sessizliğe çoktan alıştım, beni şaşırtan ıssızlık oldu. Sokaklardan geçtim, her yan ıssızdı. Uzakta birilerini fark ettim. Onlardı, dünkü ürkütücü, silahlı adamlar. Yine oradaydılar, dünkü yerlerinde. Pankartları ellerindeydi ve tıpkı dünkü gibi sessizlerdi. Onlara sorular sormayacağım, anlamsız olduğunu biliyorum. "Sen, pankartın ucundan tutan, söyle bakalım, kim kesti boğazını? Sen nerede vuruldun? Ve sen, dün uzandığı gibi uzanan, niçin karnını yarmalarına engel olmadın? Şimdi mavzerin yerine, dökülen bağırsaklarını tutuyorsun; kendi bağırsaklarını, aynı sevgiyle mi? Ve sen, göğsüne hançer saplı olan, senden ne haber? Ve senden? Ve senden? Ve senden?" Marazi sarı, hakimiyetini burada da sürdürüyordu; fakat yaraların, bağırsakların, saplı hançerin, kanın, bütün bunların renkleri doğaldı, gerçekte olduğu gibi. Ortalıkta o adamlardan başka kimse yok, rehberim de burada değil. Burada olsaydı, gevezeliğini unutacak, köy sakinlerinin nerede olduklarını, nereye gittiklerini soracaktım ona. Daha yukarıda, köyün son evlerinden birinin önünde, bir kızcağız gördüm. Onunla konuşmayı deneyeceğim. "Bana bak, ben sizin şivenizi bile öğrendim, sizden biri sayılırım." Onlar benimle hiç konuşmadıklarına, konuşmak istemediklerine göre, şivelerini nasıl öğrendim? Rehberim tam benim gibi konuşuyordu, gayet iyi hatırlıyorum, sanki konuşan bendim. Yemin edebilirim ki şivelerini gayet iyi biliyorum; tüm inceliklerini,

atasözlerini ve efsanelerini ezbere biliyorum. İnanılmaz belki, ama gerçek bu. Sonuçta, üstün bir cesaretle kızcağıza yaklaştım. Bana baktı, gülümsedi ya da bana öyle geldi. Konuşacak, bu sefer kesin konuşacak! İşte, gülümsedi bile! Ben buralı sayılırım. Ağzını açacak, bir şeyler söyleyecek. Başladı.

Kapının zili acı acı çaldı. Ayağa fırladım, sararmış fotoğraflar yere düştü. Kapıya koşup, açtım. Arkadaşım Ara'ydı gelen. "Affedersin, biraz geç kaldım. Geliyor musun?"... "Evet. Gidelim haydi."

Erciyes

Önce dümdüz gitmeliydi, meydana kadar. Dini bütün, şakallı, takkeli, işe başlamadan önce dualar okuyan, elinde koskocaman bir bıçakla durmadan döner kesen bir aşçısı olan, "kendi" restoranının bulunduğu köşeye kadar. İşte oradan, tam oradan karşıya geçmeliydi. Evet dümdüz. Sağa dönerse, Mustafapaşa'ya çıkardı. Fakat, oraya gitmek istemiyordu. Öyle değil mi? Meydandan geçti. Birkaç metre sonra zaten sola dönmesi gerekiyordu, taksilerin yanından geçtikten sonra da sağa. "Ondan sonra hata yapmanız olanaksız." demişti otel görevlisi kibarca. Meraklanması yersizdi, karısıyla ilgilenilecekti. Çocuk mu? Onun için de gerekeni yapacaklardı; bü-

tün vücudunu pençesine alan ateş, ilaçlar sayesinde kesinlikle düşecekti. İçi rahat gidebilirdi.

Engebeli yolda ilerlerken, iki yana dizilmiş, yöreyi istila eden şantiyelerin, yani gelecekteki otellerin önünden geçerken "Aksalur." diye mırıldandı Garabed. Solda, aynı şekilde, tamamlanmamış, çok katlı, beyaz bir otel inşaatı görülüyordu. "Eğer yolunuzu 30 kilometre kadar kısaltmak istiyorsanız, o otelden sola dönmelisiniz." diye hatırlatmıştı otel görevlisi. Bu öneriyi ve ateşler içinde yanan, durmadan kusan oğlunu hatırladı. Kesinlikle bir doktora ihtiyacı vardı çocuğun. "Amerika'da okumuş" bir doktor tavsiye etmişlerdi. Adam gelip, iyice muayene etmişti çocuğu. "Bağırsak gribi." demişti iğne yaparken. Hayır, Amerika'da değil Hacettepe Üniversitesi'nde okumuştu, İngilizce. Hastalığın nedeni mi? Haddinden fazla meşgul birinin tavrıyla aletlerini çantasına yerleştirirken, hafifçe öksürerek cevap vermişti: "Biliyor musunuz, bizim buranın lokantaları pek temiz değildir." Yolunu kısaltmak istiyorsa sola dönmeliydi, sola. "Aksalur'dan geçersiniz o zaman." Aksalur mu? Doktorla birlikte dışarı çıkmıştı. Doktor, karısının eczanesine götürmek istiyordu onu. Garabed, gözden kaçırmamak için kalp çarpıntısıyla takip etmişti doktoru. Meydandan geçmemenin; takkeli, çember sakallı, elindeki bıçakla ha babam döner kesen yaşlı adamı görmemenin yolu yoktu. Sadece bunları ve yoldaki çukurları fazla önemsemeden gaza bastığını hatırlıyordu. Bir an önce çocuğunun yanına varmak, otele dönüp ateşini düşürmek için...

Nihayet Aksalur'a giden yoldaydı. Gülümsedi. Arnavutkaldırımlı, yine çukurlarla dolu bir yoldu. Direksiyonu bir sağa, bir sola kırması gerekiyordu sürekli. Böyle olacağını bilseydi, daha elverişli olan uzun yolu tercih ederdi. Geri dönebilirdi. Her şey kendi

elindeydi. Küfretti, yüksek sesle. İyice yüksekteydi artık; uzakta, garip şekilli kayaların arasında şehir görünüyordu. Derin bir soluk aldı, gaza basmaya devam etti. Doğa çok güzel, hava berraktı. Yine Aksalur düştü aklına. Ak salur? *Salor*, ısbidag. *Isbidag salor**... Dün gece, oğlunun yanında oturmuş, ilaçların etkisine göstermesini beklerken, bu garip ismi düşünmüştü. Türkçe olduğunu sanmıyordu. *Ah* salur... Ak salur... *Isbidag* salur... Kaymaklı'yı hatırladı. Yüklü bir giriş parası ödeyip, diğer ziyaretçilerle birlikte girmişlerdi içeri. Dışarıdakinden farklı, rutubetli ve serin hava hemen sarıvermişti çevrelerini. Daha sonra, tümü kayadan oyma, yer yer islenmiş odalardan, başka odalara, hücreden hücreye geçerken, rehberleri, zamanında orada insanların mum yaktığını söylemişti. İnsanlar, yani Hıristiyanlar. Kat kat aşağıya, gittikçe derinlere iniyor, bazen daralan alçak geçitlerden çömelerek geçiyorlardı. O anlarda, farklı dillerde, önce şen, sonra korku dolu yorumlar işitiliyordu. Bu yeraltı şehrini inşa edenler ve sonra gelen nesiller, hayatlarını kurtarmak için buraya sığınmak zorunda kaldıklarında acaba ne hissediyorlardı? Rehber, bütün bunların yüz yıllar önce olduğunu söylüyordu. "Tıpkı Cemil'deki Rum kilisesi gibi..." diye mırıldandı Garabed. Uzun süre arayıp, tozlu yollardan geçtikten sonra bulabilmişlerdi kilisenin yerini. Önünde bir turist grubu bekliyordu. Görmeye değer bir yapı olmalıydı, aksi takdirde yabancıların ne işi olurdu orada! Sola dönüp, çöp dolu yoldan yukarı çıktılar. "*Mıstır*! *Mıstır*!" Sesler yukarıdan geliyordu. On üç-on dört yaşlarında üç kız, bir evin penceresinden başlarını dışarı uzatmış, sevinçle gülüşüyor, bir yandan da kendi aralarında, "yabancılar" hakkında konuşuyorlardı. Garabed yukarı baktı; üzümlere, asmalara. Onlar da toz içindeydiler. Kızlar bir süre için sustular, sonra çene çalmaya devam ettiler. Küçük meydana vardıklarında, tu-

* **ısbidag**: (Erm.) Ak, beyaz. **salor**: (Erm.) Erik.

rist grubu hâlâ kilisenin önündeydi. Bu yöredeki diğer kiliselerden farklı olarak, kayaların içinde veya yeraltında inşa edilmemişti bu Rum kilisesi. Gruptan bazıları kilisenin dış duvarlarını inceliyor, kimileri de fotoğraf çekiyordu. Herkes ağır hareket ediyordu; öğlendi ve hava çok sıcaktı. Garabed, duvarlara yaklaştığında küçük büyük sayısız kurşun deliği gördü. Kilisenin kapısı da aynı durumdaydı, kapıdan çok kalbura benziyordu. "*Mistır*!" dedi biri. On yedi yaşlarında bir delikanlıydı. "*Mistır, hav ar yu?*" Sırıtarak, eski bir dost samimiyetiyle elini uzattı. "*Hav ar yu?*"... "Burada bir arkadaşım olduğunu bilmiyordum." dedi Garabed, Türkçe. Delikanlının gülümsemesi dondu, elini geri çekti, hafifçe sola, arkadaşlarına dönüp kekeledi: "*Beyefendi* bizdenmiş." Garabed'e bakmıyordu artık. Aksine, onun bakışlarından kaçmak için elinden geleni yapıyordu. Garabed kilisenin içinde dolaştı. Karısı ve çocuğu dışarıda bekliyorlardı. Yıllar önce bu kiliseye sığınan insanlar acaba neler hissetmişlerdi? Kapının kendilerini sonsuza dek koruyamayacağını, er ya da geç saldırganlara yenik düşeceğini biliyorlardı mutlaka. Başlarına ne gelmişti bu kadınların, erkeklerin, yaşlıların, çocukların? Yanmamışlardı. Duvarlarda is yoktu. Kurşuna dizilmiş ya da bıçaklanmış olmalıydılar. Biraz önceki delikanlının dedesi ne yapmıştı acaba o zaman? "*Mistır! Mistır*!" diye bağırmamıştı, yüzünde de alaycı bir ifade yoktu herhalde. Ya o genç kızların büyükanneleri? "Masum insan kanı akmasın, kilise kutsal yerdir, Allah'ın evidir." diye yalvarıp yakarmışlar mıydı acaba? Belki. Belki de tam tersi. Garabed dışarı çıktı. "Resim çekmeyecek misin?" Karısıydı. "Hayır. Gelin gidelim."... "Ama ben çok susadım baba." Hava hâlâ çok sıcaktı.

Cemilli Rumlar sonlarını beklerken, Kaymaklı halkı ne yapıyordu acaba? Onlar da yeraltındaki şehre sığınıp, turistlerin şimdi yaptığı gibi geçitlerde sinerek ve tabii ki onların bugün korktuğun-

dan çok daha fazla korkarak, hayatlarını kurtarmayı denemişler miydi? Hiçbiri konuşmaya veya gülmeye cesaret edememişti elbette; tıpkı şimdi kendilerinin, başka sebeplerle de olsa, konuşup gülemediği gibi. Kilisenin bahçesinden çıktıklarında, Garabed yakındaki büfelerin birinden bir şişe su aldı. Satıcının ağzından çıkan fahiş fiyatı duyunca, adamı sertçe payladı. Bir şişe su için bu parayı istemek resmen eşkıyalıktı. Döndüğünde karısı, "Senin bir şeyin var." dedi. Oğlu, "Su, su!" diye haykırıp, şişeyi babasının elinden kaptı. Kafasına dikip, suyu bitirdikten sonra kendine geldiğinde de "Derinkuyu'ya gidelim!" diye tutturdu. Orada da bir yeraltı şehri vardı. Fakat hepsi birbirine benzemiyor mu bu yeraltı şehirlerinin? Ürgüp'e dönseler daha iyi değil miydi, otellerine? Nevşehir'e giden yola çıkmak için sağa dönmeliydiler. Sağda iki katlı bir bina çekti dikkatini. "Neden durdun baba?" diye sordu oğlu, "Ne var ki?"... Beklemeyi sevmezdi, arkadaki arabalar da yola devam etmesi için korna çalıyorlardı. Kapının üst kısmındaki Rumca yazıydı dikkatini çeken. Altında da bir tarih: 1912. Gerisini okuyamadı, zamanı yoktu, Rumcası da zayıftı. Acele etmeliydi. Gaza bastı, direksiyonu sağa çevirdi, işte ana yol.

Arabayı daha rahat kullanıyordu artık. Tepeye varmıştı. Aksalur, karşısındaydı. Ayağını gazdan hafifçe çekti, girmişti bile. Yolun iki tarafında tek katlı evler vardı. Bakışları kapıların üst taraflarını tarıyordu. Sağından, eşek üzerinde bir ihtiyar geçti. Başını hafifçe sola çevirip, Garabed'e baktı adam. Sonra yine önüne döndü. Evlerin üzerinde hiçbir yazı yoktu. Hiçbir şey... Bir çocuk gözleriyle Garabed'in kaplumbağa hızıyla sokaktan aşağı giden arabasını takip ediyordu. Kesin birini arıyordur, bir akrabasını. Ne akrabası? Garabed sinirli sinirli güldü. Akrabanın izi bile yoktu. Arabanın tekerlekleri aniden hızla dönmeye başladı, bir toz bulutu yükseldi. Çocuk oturduğu yerde şaşkın, kalakaldı. Oysa, az sonra

ayağa kalkıp yabancının yanına gidecek, ona kimi aradığını, yardım isteyip istemediğini soracaktı. Dar yol aşağı doğru devam ediyordu ve bomboştu. Arabayı o kadar da hızlı sürmemeli, dikkatli olmalıydı.

Az sonra vadiye varmıştı bile. İncesu, Boğazköprü, Ambar... Sonra Kayseri. Aksalur'u unutmuş, aniden duvar gibi önüne dikilen dağı düşünüyordu daha çok. Dağ birdenbire çıkmıştı karşısına; trajik bir sonun önünü almak için anında frene basmıştı. Uzun bir süre, uzakta bir sis duvarı gördüğünü sanmıştı oysa. Arabayı durdurup, dağı daha net görebilmek için, gözlerini alabildiğince açmıştı. "Erciyes! Erciyes!" Boşuna.

Şehir merkezine giden cadde genişti. Erciyes, caddenin sağında kalıyordu. Sanki saklanıyor, uzaklaşıyordu Garabed'ten. Soldaki kışla çekti dikkatini, bahçesinde sekiz on tank vardı. Toplar, gülünç bir cesaretle dağı tehdit ediyordu. Şehir merkezine doğru devam edebilirdi ama Sivas'a kadar uzanan yolu tercih etti. O kadar uzaklara gidecek değildi. İşte dar bir yol. Kenarında bir tabela: Gezi. Başka? Hiçbir şey, sessizlik. Fakat kendi haritası? Haritası Alman malı. Bu Alman haritasını yapanlar Gezi yakınlarına, hayır, Gezi'nin tam burnunun dibine Surp Garabed Manastırı'nı* koymuşlar. Gezi'ye varmadan sağa döneceksin, en fazla 200 metre ve işte oradasın. İşte dikenli tel, bir tabela, üstünde bir asker resmi ve bir yazı: "Askeri bölge, girmek ve resim çekmek yasaktır!" Belki dürbünlü bir nöbetçi görmüştü kendisini. Neredesin Surp Garabed? Dümdüz sür arabanı, dümdüz! Ensesinde takipçinin sıcak nefesini hissetti. Arabayı daha hızlı sürüyordu. Gezi'nin ilk evleri zaten görünüyordu. Köye girmeden geri dönmeliydi. "Siz, fotoğraf

* **Surp Garabed Manastırı:** Kayseri'nin doğusunda, kentten 18 km. uzaklıkta, Efkere yakınlarında yüksek bir tepe üzerinde kurulu manastır. Kubbeli ve görkemli bir yapıya sahiptir. 1915 Ermeni tehcirinde boşalmış, zaman içinde harap hale gelmiştir. Yörede Efkere Büyük Manastırı adıyla bilinir.

makinesiyle burada ne yapıyorsunuz?" İsim, soyadı, baba adı, adres. Ermeni misiniz? Ardında bir toz bulutu bırakarak direksiyonu sertçe sola çevirdi. Ana yola çıktıktan sonra derin bir nefes aldı. Ensesi ağrıyordu. Başını çevirmemek de mi yorucuydu? Neredesin Surp Garabed? Haftalar sonra, Almanya'da, bir gazetede bulanık bir resmini gördü Surp Garabed'in. Vardı demek ki, oradaydı; tabelası olmasa da... Gaza bastı, geç kalmıştı. Eh, şehir merkezini görmeliydi.

Uzun bir süre eski mahalleleri aradı. Kimseye sormak istemiyordu. Bulamadı. Geniş ve güzel caddelerden geçti. Güneş ışınları ve masmavi gök, her şeyi daha bir güzelleştiriyordu. Bir yerde durmalıydı. Durdu. Hiçbir eski yapı yoktu burada, yepyeni mağazalar yalnızca. Ermeniler olmalı burada, Ermeni tüccarlar. Öyle değil mi? Dükkânların tabelalarını dikkatle gözden geçirdi. Hepsi Türk ismiydi. Ama ne, sadece soyadını yazanlar, hatta hiç tabelası olmayanlar arasında Ermeni bir bakkal da olamaz mıydı? Ermeniler arasında bakkallar çoktur. İstanbul'da da öyle değil miydi? Şimdi unuttum, Kayserili bakkal kardeşlerin adları neydi? Surp Agop'tan* çok uzak değildi dükkânları, Divan'ın* tarafında değil, Radyoevi'nin* karşısındaki sokağın içinde. Evet, çok seneler önce. "Merhaba, affedersiniz." Duvarda bir *bismillah* asılıydı. Tekrar "Affedersiniz."... "Ne istiyorsunuz *beyefendi*?" Dışarı çıkamazdı artık. "Siz burada hiç Ermeni tanıyor musunuz?" Gülümsedi. "Evet,

---

* **Surp Agop (Hastanesi):** 1836 yılında, Taksim Elmadağ'da, Ermeni Katolik cemaati tarafından kurulan hastane. Taksim'den Harbiye'ye giden yolun (Cumhuriyet Caddesi) solunda faaliyetine devam etmektedir.

* **Divan (Oteli):** Surp Agop Hastanesi'nin karşısındaki, eskiden Surp Agop Ermeni Mezarlığı ve Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi'nin bulunduğu, 1931 yılında, İstanbul Belediyesi'nin taraf olduğu bir mahkeme sonucu devletleştirilen, 1945'ten sonra da istimlak edilen arazide, 1958 yılında açılan otel ve pastane.

* **Radyoevi:** Taksim'den Harbiye'ye giden yolun sağında, 1945'te temeli atılan, 1949'da tamamlanan, dört katlı, İstanbul Radyoevi.

*müsü**. Çocukluk arkadaşım Sarkis'i tanırım; fakat o artık Kayseri'de oturmuyor. İş için gidip geliyor, geldiğinde Kastamonu'dan sarmısak getirir. Kayseri'nin sarmısak piyasası onun elinde." Yine gülümsedi. "Ermeni kilisesi mi? Ha..." Oturduğu yerden kalktı. "Tarif edeyim, çabucak bulursunuz." Arabaya binip, Garabed'in yanına oturdu. Kapıyı açık bırakmıştı. "Şuradan şöyle, sonra şöyle gitmelisiniz. Çok kolay bulunur. Eski Ermeni mahallesinin tam ortasında." Sustu, sonra devam etti. "Ben Ermeni arkadaşlarımla orada oynardım. Acıktığımızda, anneleri bize pastırmalı yumurta verirdi, evde yaptıkları pastırmadan. İyi insanlardı." Sarmısak kokusu yetmezmiş gibi, bir de çemen kokusuyla dolmuştu arabanın içi. "Kilisenin yerini bulamazsanız, birine sorun."

Nihayet eski mahalleye gelmişti. Daracık tozlu yollar, iki katlı binalar. Fakat ne kilise, ne çan kulesi, ne de çan sesi. Deli misin nesin Garabed, çan sesi hayal ediyorsun? Kahvenin önünde duran adamlardan birine sormayı düşündü. "Ermeni kilisesi mi? Geri döneceksiniz." Adam arabaya atlamıştı bile; Garabed'in yanına oturmuş, pencereyi açmış, sağ dirseği dışarda, sol eliyle alnının terini siliyordu. "Birkaç seneye kalmaz, bu mahalleyi yerle bir edecekler." dedi. "Neden?"... "Acınacak durumda da ondan. Bu yolları kışın görmelisin, bataklığa döner. Birkaç sene içinde, eğer başkan para bulursa." Hava gerçekten çok sıcaktı, Garabed de terlemeye başlamıştı; ama hem terini silmek, hem de direksiyonu iki elle sağa sola çevirmek kolay değildi. Adam terini silerek, "Birazdan oradayız." dedi. "Eğer bir maden dedektörü alabilirsem çok iyi olacak. Hemen Bünyan'a giderim, orada, yerin altında bir sürü şey var." Başkaları da, Erzurum'da bir yol ağzını altüst edebilmek için devletten özel izinler almamış mıydı? Aynı umudu taşıyordu onlar

* ***müsü:*** (Fransızca *monsieur* [mösyö] sözcüğünden) Bay, bey. İstanbul Ermenileri arasında, giderek azalsa da, kişi adlarından önce saygı sözü ve kadınlarca kocalarına seslenme sözü olarak hâlâ kullanılmaktadır.

da. Bu tür olaylar çok oluyordu, gazetelere yansımadan. Gazeteler metal dedektör ilanlarını basmayı tercih ediyorlardı; böyle diyordu Cahicoğlu; ya da özellikle yabancılara söylediği adıyla Cahicyan. Yirmi yıldır Almanya'da yaşıyor, gün be güne artan bir hasretle Türkçe gazeteleri okuyordu. "Dikkat, duvara çarpacağız!"

"Geldik." dedi adam, "İşte kilise." Garabed önce bir duvar gördü, sonra genişçe bir kapı. "Ben sizi burada beklerim." dedi adam, "Vaktim var." Kilisenin avlusunda beş adam vardı, işçiydiler galiba. "Merhaba." dedi Garabed. "Merhaba." dedi adamlardan biri. Ellerini yıkıyorlardı. "Buyrun oturun, yemek vakti, birlikte yiyelim." Az sonra masanın etrafındaydılar; Ağrı yöresinden dört Kürt, Sivaslı bir Türk ve Garabed. "Pırkınik'te* bulundunuz mu hiç?" diye sordu Garabed Sivaslı'ya. "Pırkınik? Pırkınik?" Adam, cevap vermek yerine, Garabed'in yanında oturan Kürt işçiye bir soru sordu: "Bu herif ne arıyor burada?" başını Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi'ne* çevirdi Kürt işçi, "Aynı şirketten." dedi. "Haa!" dedi Sivaslı. Bu arada yemek hazırdı. Garabed'i buraya getiren adam, altınla süslü rüyalarına devam etmek için kahveye dönmüştü. Tencereyi masanın ortasına koydular. "Aşçılık sırası yarın bende." diye mırıldandı Garabed'in sağında oturan, Salim. Bir gazete parçasıyla kendisinin ve Garabed'in alüminyum kaşıklarını ustaca temizledi. "Afiyet ola." Taze fasulye, yanında taskebabı. Acısı fazlaydı, Garabed büyücek bir ekmek parçasını batırdı suyuna. Karşısında oturan Ağrılı'ya, "Eline sağlık!" dedi; gözleri yaşarmıştı acıdan.

* **Pırkınik:** Sivas'ın 6 km. kuzeydoğusunda, eski bir Ermeni köyü. Ünlü Ermeni şairi Taniyel Varujan'ın (1884-1915) doğduğu köydür.

* **Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi [Kayseri]:** Tarihi kayıtlarda, varlığına ilk olarak on ikinci yüzyıl sonlarında rastlanan Ermeni kilisesi. Bu kilise, yüz yıllar boyunca çeşitli onarımlar görmüş, on dokuzuncu yüzyıl ortalarında yıkılmış, 1859'da yeniden yapılmıştır. Ermeni tehciri günlerinde kapalı kalan kilise, 1919 yılının temmuz ayında, Vartavar yortusunda tekrar ibadete açılmıştır. Yirminci yüzyıla kadar Ermenilerin yoğun olarak yaşadıkları bir kent olan Kayseri'nin merkezinde, 1898'de 30.000'e yakın Ermeni yaşamaktaydı, 1924'te ise Ermeni nüfusu 2.650 olarak kaydedilmiştir..

Ağrılı, bugünün aşçısıydı. "Doymadıysan daha al!"... Sofraya oturup, onlara katılan ufak tefek yaşlı bir Ermeni, "Adamlar aç! Yapacak çok şey var. Önce avluyu ve helaları onardık. Şimdi papazın yeri ve en önemlisi kilise kaldı, içiyle dışıyla."... "Mimar ne zaman gelecek İstanbul'dan?" Salim'di soran. "Birkaç günden burada olur, ama önce ben oraya, oğlumun yanına gideceğim. Hayır, sadece ziyarete." Günü gelince orada ölmek ve Kayseri'nin son Ermenisi olarak gömülmek için, doğduğu yere geri dönecekti. "Garip." diye mırıldandı Garabed. Hannover'daki eski mezarlıklardan birinde, 1852'de ölmüş bir Fransız'ın mezar taşını gördüğünde de kullanmıştı aynı kelimeyi. Patırtılı Klagesmarkt Meydanı'nda, mucize eseri kurtulmuş bazı mezarlar, bugün, büyük şehrin hareketliliğinin görgü tanığıydılar. "Çay alır mısın?" Salim'di. Cevabını beklemeden bir bardak sıcak çay koydu önüne. "Ne zaman İstanbul'a döneceksin? Hangi yoldan? Ne, Avanos üstünden mi?" Aşod'un çeşmesini görmüş müydü? Hacıbektaş'a vardığında, Hacı Bektaş Veli'nin türbesini ziyaret etmeliydi mutlaka. Bugünlerde orası ziyaretçiye dolup taşıyordu. Tabii, Mevlana çok daha kutsaldı, isterse Konya üzerinden de geri dönebilirdi. Ne? Oradan mı geliyordu? Çok ilginç. Tabii ki... Mevlana türbesinin bir köşesinde, camekânlardan birinin içinde Hampartsum Efendi'ye* rastlamıştı. Külliyenin başka bir tarafında da, hiç olmazsa sararmış bir resmiyle ve üç dilde, Ermenice, "Frenkçe" ve Osmanlıca tabelasıyla *Bonmarche de Konia*'yı* görmüştü. Bu arada, Kayseri'nin son Ermenisi, yerini alışverişten dönen papaza bırakarak dükkânına dönmüştü.

* **Hampartzum Efendi (Limoncuyan):** (1768-1839) Bestekâr ve musiki hocası. 1813-1815 yılları arasında, Aziz Nerses Şınorhali Katolikos'un (1102-1173) ilahilerini notaya almaya çalışırken, daha sonra kendi adıyla "Hampartzum notası" olarak anılacak yeni bir nota sistemi meydana getirdi. Bu nota sistemi, Türk musiki eserlerinin notaya alınmasında çok önemli bir rol oynadı.

* ***Bonmarche de Konia*:** (Fra.) Konya bonmarşesi. Bonmarşe: Eskiden, Avrupa'daki büyük mağazaların şubesi durumundaki mağazalara verilen genel ad.

İşçiler içeri girmesin diye kilisenin kapısını kilitliyorlardı. "Belki bir şey kaybolur. Sonra işin yoksa koştur dur ki bulasın." Evet, yapacak çok şey vardı. Allaha şükür, kiliseleri, Karakilise gibi ateşe verilmemişti; fakat rutubet büyük hasar yapmıştı. Diyarbakır'da kalıyor, taşradaki cemaatlere gidiyordu bir bir. "Erzurum'da bir şey yok artık, fakat Erzincan'da ondan fazla aile var, Boğazlıyan'da on dört." Garabed gidebilirdi artık. Papaza veda etti. Yarın başka bir yerde olacaktı, birkaç gün sonra yine yola koyulacaktı, ta ki... Salim ve diğerleri görünmüyordu, öğle paydosu sona ermişti.

Çocuklar, arabasının etrafında toplanmıştı. Kilisenin resmini çekmekten vazgeçti. Çocuklara, eski Ermeni mahallesinin çoğu Ermenice yazılarla süslü taş evlerine şöyle bir baktı. Ne kadar isterdi, burada pastırma ve sucuk kokuları duymayı; ama nafile. Sessizliğinin içinde, yaklaşan buldozerlerin çıkardığı sesleri işitti Garabed; ellerinde maden dedektörleriyle bekleyen insanlar gördü. Sabırsızca bekliyorlardı, bu harabeler dünyasına girmek için. Belki, günlerden bir gün, Kayseri'nin dükkânlarından birinde, Ermenice yazılarla süslü pirinç bir divit satılacaktı... Birkaç dükkân ötede, müzelik bir gramafonda 78'lik bir plak, Ermenice bir şarkı tekrarlayacaktı durmadan. Dayanamadı, arabasına bindi ve "*Mistır, Mistır!*" diye bağrışan çocukları ardında bırakıp uzaklaşarak, eski mahalleyi terk etti. Geniş caddelerden geçti, bu sefer tam tersi istikamette.

Şehri altüst edenlerin gözünden kaçan, Kayseri'nin ikinci ve son Ermeni kilisesi Surp Asdvadzadzin'i* ziyaret edebilirdi. Kilise kimbilir hangi amaçla kullanılıyordu bugün ve belki de bu sayede varlığını koruyabilmişti. Yerini, ona buna sorarak bulabilirdi. Çember sakallı bir ihtiyar, elini omzuna koyacak, "*Oğlum*, gel sana her şeyi anlatayım." diyecekti. Ona, üvey oğul minnettarlığıy-

* **Surp Asdvadzadzin (Kilisesi):** Tarihi kayıtlarda adına ilk olarak 1277 yılında rastlanan Ermeni kilisesi. Tehciri günlerinde kapanmış, bir daha ibadete açılmamıştır.

la teşekkür edecek, amacına ulaşıp, amatör bir hırsızın şiddetli kalp çarpıntılarıyla fotoğrafını çekecekti. Sola, şehrin merkezine geri dönebilirdi. Dönebilirdi...

Şehir dışına giden yol hemen hemen boştu. Kışla, olduğu yerdeydi, tanklar da öyle. Tankların topları, Erciyes'in çift tepelerini hedefliyordu hâlâ. Güneş, görülmemiş bir parlaklıkla batıyordu. Batıdan doğsa, ne iyi olurdu? O zaman, ışınları, belki bir gün doğuya, yani yeni batıya ulaşırdı. Ayhan, Başköprü, İncesu... Sonra dağlardan yukarı. Benzini bitmek üzereydi. Türk Petrol'deki adam, "Bugün benzin gelmedi." dedi. Yanında üç çocuk vardı. Biri, kestane rengi saçlı, iriyarı olanı, bir yılan tutuyordu elinde. Yılanın alnında turuncu iki nokta vardı. "Nereden buldunuz bunu?"... "Aşağıda, vadiden akan çayda." Çocuk, başını sola çevirdi, gülümsedi. Diğer iki çocuk ona hayranlıkla bakıyorlardı. "Yazıktır, zavallıyı geri götürün yerine, bırakın suyun içinde yaşasın."... "Evet." dedi iriyarı çocuk, sürekli gülümsüyordu. Garabed, arabasını çalıştırırken "Bırakın mutlaka!" diye bağırdı arkalarından. Duymuşlar mıydı? Çocuk yılanı elinde tutuyor, gülümsemeye devam ediyordu hâlâ.

Aksalur diye anılan bir köyden geçti. Yol, aşağı doğru götürüyordu. Dönemeçler, yılanın büzülmüş gövdesini hatırlatıyordu. Garabed, "Oğlum!" diye haykırdı aniden. Mağaraya benzer bir odada, ateşler içinde yanıyordu oğlu. "Oğlum!" dedi ve son bir gayretle gaza bastı. Acele etmeliydi.

Ziyaret

Sınırsız güç olan "Barut"a

Başını sağa çevir; evet, sağa. Ayağını gazdan çek, yoksa... Gördün mü? Aşağıda. Neyi? Evlerden oluşmuş amansız bir çember içinde sıkışıp kalmış şu suni vahayı görmedin mi? Fakat, bu Şişli Ermeni Mez... Çok doğru. Zaman zaman yeşilliğin bir köşesinden kendini gösteren ve bir mabedi hatırlatan –sadece hatırlatan– beyaz kümbetlere iyi bak ve onları zihnine kazı. Bak ki unutmayasın. Beni zaten unutamamak mahvediyor, böyle şeylere ihtiyacım yok; ne buna, ne başka şeylere. Rica ederim, bir defa daha bak. Fakat zaten geçtik onun yanından, aşağıya, köprüye doğru iniyoruz. Bu iniş,

düşüşün bir başka şekli. Evet evet, köprü, Boğaz, gemiler. Gemiler benim için şimdi sadece birer gemi. Ve Divan sadece Divan, Surp Krikor Lusavoriç* değil artık. Ve çevredeki evler sadece çok katlı binalar, Surp Agop Mezarlığı değil.

Başını sağa çevir, sağa. Otoyoldan çıkışı müjdeleyen tabelayı görmeyeceksin yoksa. Bremen-Hemelingen. Bu olmalı, direksiyonu sağa çevir. Geldin zaten, neredeyse.

Gülümseyerek "Merhaba." dedin. Dudaklarını, hemen geri çekmek üzere, Anuş'un sağ yanağına uzattın. Sağ elinle üstünkörü sıktın elini. Gülümsedi. "Bu ne sürpriz!" Daha bir hafta önce telefon etmiştin. Sürpriz buydu, üstelik Anuş'un telefon numarası daha önce yoktu sende. "Sen misin, Garo?" Tabii ki oydu. "Biliyor musun Anuş..." Birkaç gün sonra haber vermeden karşısına dikileceğin, aklının köşesinden bile geçmemişti elbette. Kapıyı çal, açıp kahve pişirecek biri bulunur elbet. Annenin nasihatleri... "O günler geçti artık. Bugün İstanbul'da da ziyaretler randevuyla, bilmiyor musun? Önce telefon edecek, sonra gideceksin."... "Ama Madam Azaduhi, bizim öbür komşular?"

"Gel içeri." dedi Anuş. "Bu ne sürpriz? Gel otur, bir yüzünü göreyim hele. Çok değişmişsin Garo. Seneler ne kadar da..." Kalkıp televizyonu kapattı. Oturur oturmaz yine kalktı. "Bir kahvemi içersin artık. Sen otur oturduğun yerde, ben çabucak pişiririm." Daracık bir salon. Garo etrafına bakındı. Madam Azniv ve yanındaki Anuş çarptı gözüne, balkonlarında çekilmiş resimleri. "Çok geri gitmeyin, aşağı düşersiniz!" Gülmüşlerdi. Tam o esnada deklanşöre basmıştı Garo.

"Bremen'in eski evleri biraz dardır böyle." dedi Anuş. Gülüm-

* **Surp Krikor Lusavoriç (Kilisesi) [Elmadağ]:** Tarihi Ermeni Mezarlığı'nın arazisi üzerinde inşa edilip, 1865'te Aziz Krikor Lusavoriç adına ibadete açılan ahşap kilise. Yanında bir de şapel vardı. Kilise bünyesinde kurulan "Lusavoriç Korosu", günümüzde Taksim'deki Surp Harutyun Kilisesi'nde çalışmalarını sürdürmektedir.

sedi. "Kusura bakma, kahveyi şekerli içtiğini unuttum. Niçin hatırlatmadın?"... Yine "Kusura bakma." dedi ve basamakları çıkmaya devam etti. "İşte çalışma odam, sokağa bakmasına rağmen sakindir. Bu da yatak odam." O kapı kapalıydı. Garip ama görmek de istemiyordun. Biliyor musun Anuş, affedersin, nereden bileceksin, hiç anlatmadım ki sana; yatak odamın kapalı panjurlarının arasından, hurma ağacının gövdesini, uzun dallarını kendime siper ederek sizin tarafa bakardım. Gariptir, bu zavallı ağaç Yeşilköy'ün iklimini sevmiyordu ve birçokları gibi, o da son bir çabayla sürdürüyordü yaşamını. Öyle bakardım sizin tarafa, gözlerimi odanın penceresine dikerdim. Şu an, sesinde az çok resmi bir tonla evini gezdirmeye devam etmesen, belki gülerdin buna. "Yukarısı da tavan arası, görmek ister misin? Çatının hemen altında, ama her şey var. Misafirlerimi orada ağırlarım."

Tekrar aşağıda, salondasın. Pencerenin önünde durmuş, dışarıya bakıyorsun. Adamın biri geliyor, arabasına binip çalıştırıyor ve büyük bir gürültü çıkararak gidiyor. O kadar, tekrar sessizlik. Buranın çocukları, evde olmayı tercih ediyorlar. Minik Aram, şimdi muhtemelen başını evlerine çevirmiş, arada bir hıçkırarak annesini çağırıyordur; Madam Siranuş balkonda yorganları havalandırıyor, Zabel sessizce evinin önünü süpürüyordur; Madam Anjel ise âdeti olduğu üzere, yan komşusuna ve işitme kabiliyeti yerinde olan herkese, yüksek sesle bir şeyler, belki yeğeninin "parlak" evliliğinin ayrıntılarını anlatıyordur. Seyyar satıcı, çok ucuza sattığı domateslerinin övgüsünü yapmaktadır bağırarak; hoparlörden yükselen çatlak ses, aynı övgüleri soğanlar için sıralamaktadır. Kamyonun arkasında yüklü soğanların üstüne kurulup bekleyen yardımcıları, bir kaplan gibi aşağıya atlayıp, herhangi bir madamın veya *hanımefendi*nin isteğini eksiksiz yerine getirmek için, pencerelerden gelecek bir el hareketini bekliyorlardır. Gri paltolu, ba-

şörtülü beş *hanımefendi*, sessizce bir *taksi*den inip, köşedeki apartmanın girişinde kayboluyorlardır.

"Gel otur." dedi Anuş. Galiba omzuma dokundu. "Anlat. Ne haberler var Yeşilköy'den? Madam Suzan ne yapıyor?" Ne kadar gereksiz bir soru! "Hâlâ saçlarına kına yakıyor mu?"... "Bana öyle geliyor ki seneler geçtikçe saçlarının kırmızısı daha da belirginleşiyor." Fincanı masanın üstüne bırakıyor, kahkahadan kırılıyor. "İyi ki Madam Suzan bizim buradaki –acayip, çok acayip 'bizim buradaki' dedin, hangisi bu?– *punker*ları görmedi. Yeşil, sarı, mavi derken, kına da kullanmaya başladılar. Hayal bile edemez insan; Madam Suzan ve *punker*lar!" Anuş gülmeye devam etti. "Rahmetli Hagop'çuğumla birlikte Juan-les-Pins'deyken..."... "Mösyö Sahak'tan ne haber?"... "Her zamanki gibi; saat onda ayaklarını sürüye sürüye, kolunun altında gazeteye sarılmış francalası, bizim evin önünden geçer."

"Acıkmış olmalısın." Birdenbire ayağa kalktı. "Dur, bir şeyler yapayım." Soğanları doğramaya başlamıştı bile. "Dolmanın, Ermeni usulü dolmanın soğanı bol olur." Tava zaten soğanla doluydu. "İyice kavurmalı soğanı." Tahta bir kaşıkla karıştırıyordu. Zeytinyağı ilave edip iyice kavurdu. Sonra tarçını, tuzu, karabiberi, kişnişi, fıstığı ve nihayet pirinci kattı. Başka bir tencerenin başına gitti. Onda da beyaz fasulye kaynamak üzereydi. "Biraz soğuduktan sonra devam ederim." diye mırıldandı. Gülümseyerek, dilim dilim kestiği patlıcanı tuzladı. "Acısı çıkmalı." Zaten maydanozu ayıklıyordu, önce domatesi, sonra soğanı doğradı. Birden "Unuttum, unuttum!" diye haykırıp başka bir tencerenin başına koştu. "Az kaldı helvam yanıyordu!" İyice karıştırdıktan sonra, bir çatal dolusu irmik helvasını ağzına götürüp tadına baktı, yüzünde memnun bir ifadeyle, üzerini bir tabakla örtmek için dolmanın başına koştu. Eski bir gazeteyi katladı, mangalın ateşini körükledi, kıymayı

bir defa daha çekti; tuz, biber ve kimyon ekledi. Fasulyeye tuz attı, zaten soğumuş olan mercimeğe zeytinyağını ilave etmeyi unutmadı. Zar bağlayan aşureyi, ceviz parçacıkları ve nar taneleriyle donattı. Köfteleri çukur bir tabağa koydu, pilavı da öyle...

"Afiyet olsun." dedi ve önüne bir dilim sucuklu ekmek koydu. "Eğer yetmezse, bir dilim daha hazırlarım çabucak. Bira? Hayır? Anladım, araban var, polisler." Anuş'un önünde tabak yoktu. Anuş bir şey yemek istemiyordu. Yanakların eskiden olduğu gibi dolgun değil Anuş; on dört yaşındaki tombul bir kızın gülümsemesi de kalmadı artık yüzünde; ben, Setrak, Aram ve kız kardeşin Alis'le birlikte, arkamızda çam ağaçları, önümüzde Marmara, Röne Park'ın* bir köşesinde oturan tombul kız. Röne Park mı? Tabii ki var, var ve yok. Gülüyorsun Anuş, fakat gerçek bu. Hayır, Röne Park'ın lokantası da yok artık, yıktılar. Hatırlıyor musun, gitmenden bir süre önce, son bir kez dans etmiştik seninle? Sana gereğinden fazla dokunmayı, vücudunun sıcaklığını hissetmeyi yasaklamıştım kendime. Bizimkiler masanın etrafında oturmuş, keyfediyorlardı. Haklısın Anuş, öyle değildi. Daha çok bizimle meşguldüler, bir şeyleri kontrol etmek için dikkatle bize bakıyorlardı. Yalnız, bir flaş parıltısı dikkatlerini dağıtıp, fotoğrafçı, babamdan bir grup fotoğrafı izni alınca gülümsüyorlardı.

Restoranın arka tarafındakı açık yeşil sahneyi hatırlıyor musun? İki tarafındaki hoparlörlerden genellikle Aida'nın meşhur melodisi işitilirdi. Dur bir deneyeyim: Ba-baa-ba-ba-ba-baa-baa-baa-ba-ba-ba-baa-ba-ba. Biliyorum, biliyorum. Amatör çocuklardı, Aida'yı sahnelemek istiyorlar, akşamüzerleri orada prova yapıyorlardı. Müzik plaktan, hareketler onlardan; daha çok pantomimdi yaptıkları, çünkü sadece ağızlarını açıp kapamakla yetiniyorlardı. Nedenini bilmiyorum, ama ben o melodiyi hep çok sev-

* **Röne Park:** Yeşilköy sahilinde, halk parkı, bahçe. Denize girilebilen bir kayalığı vardı. Halen park olarak kullanılmaktadır.

dim. Zafer kazananların saflarında çok ender bulunduk.

Anuş mutfağa çağırdı. Küçük masanın başına oturdun; Anuş sırtını dönmüş bir dilim ekmek daha hazırlıyor. Duvardaki dolaplardan birine iliştirilmiş neon lambası, sarımtırak bir ışık yayıyor. Anuş'un sırtını, ekmek dilimleyen becerikli ellerini seyrederken, gelip karşına oturmasını bekliyorsun. Gülümseyerek, "Mumları çok severim." diyor. Bu gülümsemeyi en son, Yeşilköy'de, eski havaalanında görmüştün, gittiği gün. İki mumu da yaktı. Sağ elini masanın ortasına kadar uzatıp yüzünde hep aynı gülümsemeyle; "Anlat!" dedi bir kez daha. Birden ceketini hâlâ çıkarmadığını, mutfağın çok sıcak olduğunu fark ettin. Terliyordun. Ceketini çıkarıp gömleğinin kollarını sıvadın; belki gereğinden fazla aceleyle. Yabancı yerde değilsin, evinde sayılırsın. Konuş; masaya değil, Anuş'un gözlerinin içine bakarak.

Anlatmak istediğin olağan bir şey; o kadar olağan ki hiç kimseye anlatmadın şimdiye kadar. Görünmez dişler, her zamanki gibi beklenmedik bir anda için için kemirmeye başlarsa, ölüm kadar olağan ve ölüm kadar ıstırap veren bir şey. Kendinden kaçmayı dene yapabilirsen. Diş gıcırtılarını daha şiddetli işitmek için bir köşeye sin. Uzatmayalım, duygusallığa düşmeden konuşalım, somut konuşalım; sadece olaylardan yola çıkalım, duyguları bir yana bırakalım, çünkü onlar yalnız sana ait ve yalnız seni ilgilendirir, işte benim öğrendiğim bu. "Senden yaklaşık altı ay sonra ben de geldim Almanya'ya. Sebebi mi? Şu an ben de bilmiyorum. Seni mi arasaydım? Fakat nasıl? Almanya koca kazan, ben kepçe! Giderken ne adresini, ne de gidiş sebebini belirtmiştin. Bugün bile susuyorsun. Birkaç sene sonra İstanbul'a geri döndüm. Neden mi? Güneşin altında değişen bir şey yok. Evet, karımın beni aldatmasını, boşanmamızı; mahkeme önünde, beni, çocuğunun mesuliyetini yüklenmekten aciz, geri kalmış bir doğulu gibi göstermesini haz-

medemedim. O zamanlar, kadınları, birer rahimleri olduğu için ne kadar kıskandığımı bilemezsin Anuş. Eğer benim de bir rahmim olsaydı, mahkemenin kararı belki lehime olacaktı; fakat Armancığımı iki haftada bir görmekle yetinmek kaldı bana. Beş yaşında bir çocuk için ilginç olabilecek yerlere götürüyordum onu, fakat canı sıkılıyordu. Bir süre sonra, bana gelmek istemediğini hissettim. O bile, beni kendisine gittikçe daha pahalı hediyeler almaya iten ümitsizliğimin farkına varmıştı. Bir defasında, telefonla konuşurken, düpedüz "Babacığım, ben seni sevmiyorum, lütfen artık beni arama!" dedi. Evet Anuş, beş yaşında bir çocuk, annesinin telkini olmadan böyle şey söylemez, söyleyemez. Bütün bunları biliyorum. Buna rağmen, ayrılık zamanının geldiğine karar verip, İstanbul'a geri döndüm. Eğer göç etmişsen geri dönmemelisin, çünkü dönmek, yenilginin, başarısızlığının kanıtıdır. Eğer döneceksen, başarı emareleriyle donanmış olarak döneceksin. Bende öyle şeyler yoktu. Başlarda, dostlarım halimi vaktimi sorduklarında, yüz ifadelerinde acıma veya Arman'ımla ilgili tereddütler gördüğümü sanıyordum. Belki inanmayacaksın Anuş, fakat on seneden beri görmedim onu, sesini bile duymadım. İş için sık sık Almanya'ya geliyorum, birkaç defa telefon etmeyi denedim, fakat son anda cesaret edemeyip ahizeyi elimden bıraktım. Acaba biraz olsun bana benziyor mudur? Çok değişmiş olmalı, tıpkı Röne Park gibi. Marmara'nın dalgalarına göğüs geren o sivri kayalığı hatırlıyor musun? Göğüs gerilecek deniz kalmayınca, ne kadar gereksiz o artık; o cengâver görünümü bugün ne kadar gülünç, yengeç aradığımız yerler, artık kara çünkü. Ben bile, çocukluğumun Yeşilköy'ünü güç bela tanıyabiliyorum; artık yavaş yavaş nihai vedaya alıştırıyorum kendimi. Başkaları içinse, bugünün Yeşilköy'ü, bir yurt, çocukluğun tahrip edilemez hatıraları demek.

Telefon çaldı. Anuş'un, telefonu mutfağa kadar getirdiğini an-

cak şimdi fark ettin. Bremen'in evleri ufacıktır, derli topludur Bremen'in evleri. Sesinde, o kadar zamandır hasretini çektiğin tatlı bir tonla "Sen misin?" diye cevapladı karşı tarafı. Rahat konuşabilmesi için, salona geçmek istedin. Bileğinden tuttu, ahize elinde, gülümseyerek tekrar karşısına oturttu seni. "İstanbul'dan çok eski bir arkadaş." Bu konuşmak değil, şarkı söylemeye benzer bir şey. Sessizlik, uzunca bir sessizlik. Gülümsemesi gitti, geldi. Kâh yaramazlığıyla karşısındakini kızdıran arsız bir çocuk, kâh kendisine güvenilmemesine kızan biri gibiydi. Kesin bir "hayır, hayır"la sessizliği bozdu. Hemen arkasından bir soru: "Ne zaman geleceksin? İyi, bekleyeceğim." Bileğini bıraktı şimdi, bakışları duvarda asılı resimlerden birine sabitlendi, telefonu kapattı. Saate bakıyordu. Gitmelisin artık Garo, gömleğinin kollarını düzeltip, iliklemeli, ceketini giymelisin; sadece gitmek istediğin için değil, üşüdüğün için de. Ne kadar soğuk bu mutfak, bütün ev. Vücudun titriyor, utanmasan dişlerin tıkırdayacak. Yine aldatıldın. Anuş, görevini yerine getirmiş birinin memnuniyetiyle, "Güzel." dedi, "Çok iyi yaptın gelmekle." Ayağa kalktı. "Eğer tekrar bu taraflara gelecek olursan, muhakkak beklerim. Telefon et, olur mu?" Elini uzattı. Garo, al, tut, sık elini! "Eski günleri hatırlattın bana Garo." Eski, o kadar eski ki, hiç kimse ilgilenmez artık onunla. Anladın mı?

Divan, günün bu saatlerinde hep doludur. Garsonlar, bir köşede, gergin bir lakayıtlıkla bekler ya da becerikli hareketlerle çay kahve servisi yaparlar. Genç bir çift; önlerindeki pastayı unutmuşlar, göz gözeler. Yan masada, yaşlı iki kadın fısıldaşarak konuşuyor. İriyarı bir adam, inanılmaz bir çeviklikle sandalyesini geriye itip ayağa kalkıyor. Sol taraftaki tezgâhta duran tezgâhtar kız, sessizliği bozuyor: "Başka bir şey daha arzu eder misiniz?" Garip, garsonların ceketlerinin kırmızısı, kiliselerdeki *tıbir** giysilerinin ren-

* ***tıbir:*** (Erm. "kâtip") Ermeni kilisesinde, dördüncü dereceden din görevlisi

gine ne kadar benziyor. Surp Kirkor Lusavoriç Kilisesi'nin şu an benim oturduğum kısmında, zamanında kimler oturuyordu acaba? Ya bu iki bayanın oturup şevkle konuştukları yerde? Hiç görmedim Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi'ni, ben doğmadan yıkılmıştı. Giderek, hayal gücünün, bellekten çok daha önemli ve güçlü olduğuna inanıyorum. Hesabı ödeyip kapıya doğru yürüdüm. Dışarı çıkmadan dönüp geriye baktığımda, *khağortutyun** almak için *khorana** doğru ilerleyenleri gördüm. Artık biliyorum Surp Krikor Lusavoriç'in nerede olduğunu.

Karlı havaya rağmen Cumhuriyet Caddesi'nde yoğun bir trafik vardı; bir sürü araba. Anuş bu saatte eve dönmüştür. Pek de bir şey düşünmeden yol kenarına koştum. Bir taksi, durmak istiyor gibiydi, şoförü bana bakıyordu. "Şişli, Şişli!" diye bağırıp hızla koştum. Pek çok şey gibi, bu da yasak, burada durmak, biliyorum.

---

* ***khağortutyun:*** (Erm.) Komünyon. Hıristiyan inanışında, Hz. İsa'nın vücudunu ve kanını simgeleyen, kilisede ayinden sonra cemaate sunulan şaraba batırılmış ekmek.

* ***khoran***: (Erm.) Sunak.

Yolda

Hangi havaalanında olduğumu bilmiyordum. Daha doğrusu biliyordum ama hissetmiyordum, çoktan bırakmıştım bu tür titizlenmeleri. Geçmişte, Roma Havaalanı'nda, o ölümsüz şehre özgü bir parça, bir parçacık bulmayı ümit etmiştim; yine zamanında, Frankfurt Havaalanı'nda, şehrin tadını, kokusunu aramıştım; bir nevi ümitle aramıştım, ama az önce dediğim gibi, o geçmişteydi. Artık havaalanı denen yerin nasıl olduğunu, nasıl olması gerektiğini biliyorum. Benim için Frankfurt, Roma veya diğer şehirlerin havaalanları arasındaki fark, iki portakal arasındaki fark kadar ancak.

Demek ki, hangi havaalanında olduğumu bilmiyorum. Daha

doğrusu biliyorum, fakat hissetmiyorum. Hoparlörden, yerel aksanla yapılan İngilizce anonslar nerede olduğumu ele veriyorlar. Dikkate almıyorum. Polislerin silah ve patlayıcı madde arayan parmaklarından kurtulmayı beceriyorum; yanımda veya karşımda oturup benim gibi uçağın gelmesini bekleyen insanların çantalarını patlatırcasına dolduran içki-sigara gibi şeyler satan *freeshop*lardan da...

Sağa sola bakıp, çevremi seyrediyorum. Bekleyişimi keyifli hale getiren en büyük eğlence başlıyor az sonra; çevremdekilerin milliyetini kestirmek. Her işin bir püf noktası vardır, haliyle bunun da var. Cilt rengi, elbise, bıyık, sakal, bunların rengi ve şekli belirleyici unsurlar. Eğer karşımdakinin görünüşü tipikse, yani tipik bir Avrupalı, Asyalı veya Amerikalı dış görünüşüne sahipse, sorun çetrefilleşir. Hangi ülkeden? Okuduğu gazeteye, hareketlerine, hatta konuşmasına dikkat eder, hangi dili konuştuğunu anlamaya çalışırım o zaman.

İtiraf etmeliyim ki, havaalanının tenha kafeteryasından içeri iki yeni yolcu girdiğinde, küçük oyunumu sürdürmem için bana şevk veren hiçbir şey kalmadı, zira bu adamların milliyetini çıkarmak benim için çocuk oyuncağıydı. İki Türk işçiydiler, biri daha varlıklı –daha sonra onun han hamam sahibi olduğu anlaşıldı– diğeri daha mütevazı. Ben, İtalyan kahvemi yudumluyordum, onlar bira ısmarladılar. Hali vakti yerinde, olan yüksek sesle anlatmaya başladı: "Şerefe kardeşim, şerefe! Şu bizim sevmediğimiz Rumlar masa donatmakta ne kadar usta be kardeşim! Geçenlerde bir yemeklerine davet etmişlerdi beni; gittim, gittim *ya*, yurt dışında böyle masa kim kurar kardeşim? Bilirsin elbet, İstanbul'da müşteriyi en çok Rum garsonlar memnun eder, en becerekli garsonlar onlardan çıkar. Bizimkilerden bir şey bekleme."

"Kardeşim" başını onaylarcasına sallıyordu. Anlaşılan, o ye-

mekte bulunmamıştı, ama başını sallıyordu işte. Karşısındaki, gür bir sesle ve yüksek perdeden konuşuyordu, belki de bu yüzden onaylıyordu onu. Ben bağırarak konuşandan, söylediklerini sesinin gücüyle dinletenden hoşlanmam. Bir şeyler almak için yerimden kalktım ve yanlarından geçtim. Keşfedilecek bir şey yoktu, nereden geldiklerini biliyordum, heyecan duymuyordum, her şey açıktı. Fakat yine de yanlarından geçmekten alıkoyamadım kendimi; doğduğum yerle, üzerimde ağırlığını giderek daha fazla hissettiren o topraklarla tanışmak, yeniden tanışmak için. Doğduğum toprak, aynı yerden gelmiş olmasından başka hiçbir ilgim olmayan birine bile yaklaştırıyordu beni. Galiba, ancak o zaman gerçekten İstanbul'a gitmekte olduğumu, yakında oraya varacağımı algıladım. Heyecanlandım mı? Bilmem. Yalnız kalbim hızla çarpmaya başladı, daha doğrusu, kalp atışlarım duyulur oldu. Kafeteryadan çıktığımda, "kardeşim" başını sallamaya devam ediyordu.

Gençler, ihtiyarlar, yurtdışında çalışan işçiler ve diğerleri, hepimiz bizi İstanbul'a götürecek uçağı bekliyoruz. Genç bir kız, elinde bir formüler, *freeshop*tan alışveriş yapanlara sorular yöneltiyor sürekli.

"Buradan sürekli alışveriş yapar mısınız?"

"Neleri tercih edersiniz?"

"Niçin alırsınız? Hangi amaçla? Hediye vermek için mi?"

Bu sorulardan hiçbirini bana sormadı. Benim paketlerim görünmeyen cinstendi, gizliydi.

İki yaşlarında bir çocuk, yürümekle koşmak arası hareketlerle, gövdesi öne eğilmiş, beceriksiz adımlar atıyordu. Bir an için kolunu yukarıya kaldırıp elindeki topu bütün gücüyle yere savurdu. Top yuvarlandı gitti, çocuk da arkasından. Yere düştü. Ağlamakla gülmek arasında sesler çıkıyordu. İşte, böylece bir hatıra doğuverdi. Bu hatırayı annesi, babası veya binlerce teyzeden biri anlatacak

ona gelecekte: "Hatırlıyor musun? Top oynarken yere düşmüştün de hiç ağlamadın. Aferin sana, cesur çocuk."

Yine o gür ses. Bu sefer evinden, çocuklarından konuşuyordu. Daha yüksek sesle konuşuyordu, havaalanının gürültüsü artmıştı çünkü. Türkçe konuşan kadınların sesi karışıyordu sesine. İki İtalyan, bir aşağı bir yukarı yürüyor, durmadan el kol hareketleri yaparak konuşuyorlardı. İtalyanca; fakat hareketleri anladığımız dildendi, tercümeye gerek yoktu. Yalnız, neden konuştuklarını anlamadım, hereketler yetmiyor muydu?

Uçakta yanıma herkes oturabilirdi, gür sesli adamdan başka. O geldi oturdu. Fakat konuşmuyordu, yorulmuş olmalıydı. Yanında "kardeşim" yoktu, o öyle sanıyordu. Biraz sonra uykusu geldi.

* * *

"Bakın!" diye bağırdım, "Bakın, Seta Teyze'nin uçağı kalkıyor." Pervanelerin gürültüsü jetlerin gürültüsüne karışıyordu. "Hayır." dediler, "Giden yok, gelen var. Sen geldin, görmüyor musun?"

Havaalanından eve giden yol daha uzun ve değişik geldi. Pervane ve jet gürültüsü hâlâ kulaklarımda çınlıyordu. Burada güneş vardı, daha önce olmayan binalar vardı. Denize uzanan tarlaları arıyordum, çok katlı binalarla dolmuştu üzerleri. Denizin rengi, ancak tahmin edilebiliyordu.

Eve vardığımızda, gözlerim hazımsızlıktan mahvoluyordu. Geldiğimden beri sayısız insan, ev ve sokak görmüştüm, doğayı görmüştüm. Nedenini bilmiyorum, fakat gördüklerimi hazmedemiyordum, yabancı geliyordu hepsi. Evimizi gezerken, eski-yeni odalarda, o eski-yeni mobilyaları, hafızamdakilerle, ideal halleriyle kıyasladım. Kıyasladım, gözlerim bu iki görüntüyü üst üste koydu ve hafızamdakilerle gördüklerimi farklı buldum. Her şey ortadaydı ve hep iki şeyin varlığını hisettim; burada olan ve içimde olan... Bu durum birkaç gün devam etti, daha sonra beynim yoruldu ve bu-

nun için çalışmaktan vazgeçti. Sadece gördüklerim kaldı; böylece gerçekliğe alıştığımı sandım.

Yanılmıyorsam, ona ilk rastladığımda sıcak bir gündü. Otobüsle şehre gidiyordum. Elektrikler kesildiğinden, banliyö trenleri çalışmıyordu. Bakırköy'ün daracık sokaklarından geçiyorduk. Duvarlar, devrimcilerin ve karşıtlarının sloganlarıyla doluydu. Kurtuluş yakındı. Mehmet'in intikamını arkadaşları alacaktı. Kızıllar yok edilmeliydi... Kimileri de uzak, çok uzak yerlere gitmek istiyorlardı, benim bilmediğim yerlere. Ne zaman gideceklerdi? Yok ettikten önce mi, sonra mı? İnsanlar bir kasap dükkânının önünde sıraya girmiş bekliyorlardı. İşsizler, istasyonun önündeki meydanda kümelenmişti. Sloganlarla dolu duvarlar uzadıkça uzuyor, intikamı alınacak kurbanların sayısı gittikçe artıyordu. Mehmet'e, Raşit ve Fuat ve diğerleri ekleniyordu. Hepsinin intikamı alınacaktı, sloganların isimsiz yazarları öyle diyordu.

"Şu rezalete bak!" diye bağırdı otobüste yanımda oturan. Ondan başka kimse konuşmuyordu. On sene öncesinin moda kıyafetlerini giymiş iriyarı bir çocuktu, üstelik kışlık bir palto vardı üzerinde. İyice terliyor olmalıydı. Elinde ağır bir çanta vardı, okul çantası.

"Şu rezalete bak!"

"Neden?" dedim, "Nedir rezalet olan."

"Şu tembellere bak." dedi. "İnsan çalışmak isterse mutlaka bir iş bulur. Bunlar tembel. Sonra ne bu duvarlardaki yazılar? İnsan devrim yapar mı?"

İşsizliğin sadece çalışmayı istememekten kaynaklanmadığını anlatmaya çalıştım ona. Otobüste bizimle ilgilenen yoktu. Karşımdakinin bu sıcakta kışlık elbiselerle ve okul çantasıyla ne yaptığını merak ediyordum.

"Okula gidiyorum, öğrenciyim."

"Ama mevsim yaz, okullar kapalı."

Cevap vermedi. Yalnız, arada bir "Bak şu rezalete!" diye tekrarlıyordu. Ondan başka kimse tek kelime bile etmiyordu, işsizler bile susuyordu.

Birkaç gün sonra ona yine rastladım. Bu defa trenle gidiyordum şehre, tıklım tıkış doluydu. O kadar sıkışıktı ki terleyecek yer bile kalmamıştı. Elektrik kesintisi nedeniyle sık sık duruyorduk. Dehşetli sıcaktan zaten sıkılmış olan yolcular sinirlenmeye başlamıştı.

"İstediklerini yapıyorlar bize, sanki eşeğiz!"

Bu durumdan yalnız bir kişi etkilenmiyordu; o iriyarı çocuk. Kışlıklarını giymiş, okul çantasını bacaklarının arasına almış, bir kitap açmış ders çalışıyordu. "Sabahları okula giderken hep ders çalışırım." dedi gülümseyerek, "Konuşacak fazla vaktim yok." Daha sorumu sormamıştım.

Saatin dokuz buçuk ve mevsimin yaz olduğunu hatırlatmak gereksizdi, yolcuların tutumu hakkında ne düşündüğünü öğrenmek istiyordum yalnızca. "Halk her zaman sabırlıdır." dedi. "Ses çıkarmaz, ses çıkarmamalıdır!"

İtiraz edip hiçbir şeyin düşündüğü gibi olmadığını söylemek istedim; halkın sabrı çoktan tükenmişti; fakat sonra bunu da gereksiz buldum. Dalmış ders çalışıyor, başka bir şeyle ilgilenmiyordu.

İlerleyen günlerde, ondan uzak durmak istesem de sıkça karşılaştık. Bir ev veya başka bir şeyin fotoğrafını çekmek istediğimde, yaşıtlarıyla birlikte, aniden orada bitiyor, fotoğrafını çekmek istediğim şeyin önüne dikiliyordu. Benim niyetim grup fotoğrafı çekmek değildi, çocukluğumu hatırlatan şeylerin fotoğrafını çekmek istiyordum. Dostumun umursamaz tavrı, beni bayağı sinirlendiriyordu.

Aynı şekilde, balkonda oturup gelen geçeni her seyrettiğimde onu da görüyordum sokakta, arkadaşlarıyla bisiklete biniyordu. Ne yürüyenlere değiyor, ne de arabalara çarpıyorlardı, sanki sokak

boştu, değildi halbuki. Yeşilköy'de başka sokak mı yoktu da, hep bizim evin önünden geçiyorlardı?

İriyarı çocuktan yakamı çok ender kurtarabildim. Bir defasında, sokakta 15-16 yaşlarında bir çocukla futbol oynuyordum, dehşetli mücadele ediyorduk, gol atmak üzereydim, rakibim aniden durup "Beni tanıdın mı?" diye sordu; ilk ve son olarak o iriyarı çocuğun yanımda olmasını istedim. Ancak o kurtarabilirdi beni bu nahoş durumdan. "Hayır." dedim. "Tahmin etmiştim." dedi rakibim, "Bu yüzden bunu beraberimde getirdim." Bir grup fotoğrafı uzattı, parmağıyla, az önce futbol oynadığım 15-16 yaşlarındaki çocuğu gösterdi: "Benim, Sarkis." Önümde, elinde fotoğrafla duran uzun boylu, bıyıklı adama baktım: "Evet, şimdi hatırladım."

O iriyarı çocuğa, sadece adını sır gibi sakladığı için değil, görüşleri, kayıtsızlığı ve iddialarındaki ısrarcılığı için de sinirleniyordum. Bazen, dostlar geliyordu beni görmeye. Bu dostlar da, tıpkı onun gibi, uzakta patlayan bombaların sesini duymuyor, duymak istemiyorlardı. "Deprem işareti bu." diyordu iriyarı çocuk, "Onun için her şey sallanıyor." Misafirlerin bir kısmı, en azından sağır değildi, çünkü arada bir "göç" kelimesi geçiyordu konuşmalarında, duyuyordum. Diğerleri ise şen şakrak söyleşiyorlardı. "Ne konuşuyorlar?" diye sordum iriyarı çocuğa. "İşler iyi gidiyormuş." cevabını verdi. "Ne biçim işler bunlar?"... "Çok basit. Şu karşıda oturanın kızı sözlenmiş, hali vakti yerinde bir delikanlı bulmuşlar, ondan iyisi bulunmazmış. Öbürünün oğlu, saygın bir ailenin kızıyla nişanlanmış. Ne güzel, değil mi? Biri, söz vesilesiyle öyle bir ziyafet vermiş ki insanlar nişanda ne yapacağını merak ediyormuş. İnsan, böyle güzelliklere eriştikten sonra daha ne ister?"

Bu konuşmalar oyun aralarında oluyordu. Dostlarımız görünüşte beni görmeye geliyorlardı, fakat çok kısa bir sürede oyun masaları kuruluyordu ve ancak oyuna ara verildiğinde iki üç kelime ko-

nuşabiliyorduk. Nezaketen, Almanya hakkında sorular soruyorlardı bana; doğrusunu söylemek gerekirse, asıl merak ettikleri, Almanya'daki mağazalardı. Onlara, Almanya denen ülkenin, kocaman bir mağaza olmadığını anlatmaya çalıştım defalarca; oradaki sosyal krizlerden, insanların giderek yalnızlaştığından, yabancı işçilerin bir sürü sorunla karşılaştıklarından, kadınların, hakları için mücadele verdiklerinden, aile ilişkilerinde yeni gelişmeler olduğundan bahsettim. Böyle anlarda, bir an sustuktan sonra, mağazalarla ilgili sorularını sıralamaya başlıyorlardı yeniden.

İriyarı çocuk, onlardan hiç olmazsa bu noktada farklıydı; mağazalar hakkında bir şey sormuyordu. Doğa bilimlerine karşı, saflık derecesine varan bir sevgi besliyordu; illa bilim adamı, fizikçi olmak istiyordu. Ona üniversiteler hakkında bilgi vermek, benim için de hoştu; fakat tek bir konuya saplanıp kalmaktaki anlaşılmaz ısrarı beni endişelendiriyordu. Bir gün hayal kırıklığına uğramasından korkuyordum. Buna rağmen, onu kumar hastalarından çok daha yakın hissediyordum kendime. Yanılmıyorsam, gittikçe pekişen dostluğumuzun temel öğelerinden biri de buydu. Birkaç defa birlikte Yeşilköy sokaklarında dolaşmaya çıktık; bir defasında, incir toplamak için karşıdaki bahçeye girdik. Bahçeden çıkmakta zorlandım, çevremize bir ev yapılmış ve iriyarı çocuk ortadan kaybolmuştu. Özür dileyerek evden dışarı çıktım.

Daha sonra onu hiç görmedim. Yalnız, gideceğim gün, pervanelerin gürültüsü jetlerinkine karışırken tekrar çıkıverdi ortaya; taşlaşmış bir ifadeyle yaklaştı ve içimde kayboldu.

"Bakın!" diye bağırdım. "Bakın! Seta Teyze'nin uçağı geliyor."... "Hayır." dediler "Gelen yok, giden var. Sen gidiyorsun, görmüyor musun?"

Hostes, "Emniyet kemerinizi bağlayın." diye duyurdu, "Sarsılacağız!" Pervanelerin, jetlerin gürültüsü kulaklarımda, sarsıldık.

Kimileri, yaralanmamı, emniyet kemerini çok sıkı bağlamama yordular; kimileri de, aksine...

Eylül Başı

Yalnızca elli adım. Elli adım, bu kadarı yeter. Hep böyleydi zaten. Evden dışarı çıktı, ağrı sızı yoktu. Yürümeye başladı. Her şey yolundaydı. Ama aniden, o kahrolası elli adımdan sonra başladı her şey. Sağ bacağına bıçak sokuyorlar gibi. Bağırmamak için dişlerini sıktı. Derin bir soluk aldı, ciğerlerini sigara dumanıyla doldurdu. Duman dumandır yalnızca, acı korkmaz ondan. Sağ elinin sararmış parmaklarıyla sigarayı ağzından çıkardı, çok azını içtiği halde yere attı ve ağrıyan sağ bacağıyla ezdi. "Yine içiyorsun." derdi karısı hep. Günde iki paket sigara içen adama böyle şey söylenir mi?

Söylenir tabii; hele doktorlar, bütün sağlık problemlerinin sigaradan kaynaklandığını söylüyorsa. "Bir gün bacağını kesecekler!" Al sana laf! Doktorun dediklerine kulak asma, yüzüne bak, anlarsın. Salyangoz gibi herif! Akıllı salyangoz gördün mü sen hiç? Ben de görmedim. Diyorum ki bu ağrıyı ayakkabılarım yapıyor. Ama garip; neden her şey elli adım sonra başlıyor? Farz edelim, bacaklarımın damarları tıkandı, elli adım sonra mı uyanıyorlar? Ondan önce neredeler? Durdu, ağrının geçmesini bekledi. "Sigarayı atmasaydım keşke." diye düşündü. Etrafına baktı, gözleri ahşap bir eve, kendi evine takıldı. Yukarıdan aşağıya şöyle güzelce boyamak gerekiyordu babadan kalma evi. Çok düşünmüştü yapacağı masrafı. On binlerce liraya bakardı tüm evin boyanması. Umurunda değildi, sonuçta ev baba yadigârıydı, hatta, ta Yeşilköy'un San Stefano* olduğu zamanlarda, dedesi de orada oturmuştu. Kapri'nin* yanındaki evi boyuyorlar, gider ustayla konuşurum, iskeleyi de kiralarım, mesele kalmaz. Bir boya bulmak kalır geriye; yerlisinde iş yok, birkaç sene sonra eski haline döner. Bacağının ağrısı geçmişti, yoluna devam etti. Başında subaylarınkine benzer bir şapkayla kapının önünde oturan Kapri'nin kapıcısını samimi bir el hareketiyle selamladı. "İyiyim Mösyö Vartan, senden ne haber?" dedi kapıcı. Eliyle sağ ayağını gösterdi. Kapıcı gülümsedi. Mösyö Vartan dondurmacı dükkânına girdi, Roma *Dondurmacısı*'na. Yugoslavya muhaciriydi sahipleri. "Bir karışık dondurma." Söylemesine gerek yoktu aslında, karışık sevdiğini biliyorlardı zaten, çeşitlerine varana kadar. "Teşekkürler ve hayırlı işler." dedi dışarı çıkarken. Para vermedi, onun yerine, orada çalışan çocuklardan birinin yanağını okşadı sağ eliyle; sol eliyle dondurmayı tutuyordu. Bu alışkanlığını

* **San Stefano (Ayios Stefanos/Ayastefanos):** Yeşilköy'un, İstanbul'un idari yapısının yeniden düzenlendiği 1930'dan önceki adı. Bu ad, yörenin Rum kilisesi olan Ayios Stefanos'un günlük dilde söylenişinden gelmektedir.

* **Kapri:** Yeşilköy, İstanbul Caddesi üzerinde 1987 yılına kadar faaliyetini sürdüren açıkhava gazinosu, plaj. Halihazırda otopark olarak kullanılmaktadır.

da bilirlerdi. On beş yaşlarındaki çocuğun yüzü yine de kızardı.

Bacağının ağrısını unutmuş, yürüyordu. Karşıdan gelen otomobilden kaçabilmek için, bir delikanlı gibi sıçrayıp, yana kaçtı. O yön arabalara yasaktı, ama kim dinler? Polis yok ve insanoğlu bildiğinden şaşmaz. Gesaryanlar'ın villasının önünden geçti. Adam zamanında milyonlar harcamış, laf değil! Bugünün değil, 1930'ların milyonları. İtalya'dan mimar getirtmiş ki şöyle Avrupai bir bina yaptırsın. Senelerdir Gesaryanlar'ın elinde değil bina. Çocukları, babalarının ölümünden sonra sattılar. Ne adamdı! Bir gün beni içeri çağırttı. Salonda bir koltuğa oturmuştu, denize bakıyordu salon. Beyaz bir *kostüm* vardı üzerinde. Elini uzattı, galiba biraz da emrivakiyle öptürdü. "Ben senin dedeni de tanırdım." dedi kalın sesiyle, belki biraz da bu etkiledi beni. Bina şimdi çok zengin bir Türk'e ait. Adam her sene bir davet verir, sokak koskocaman Amerikan arabalarıyla veya *Mercedes*lerle dolup taşar. Dün de öyleydi. Binanın yeni sahibi, bahçeyi yüksek bir duvarla çevrelediğinden, Mösyö Vartan içeriyi eskisi gibi göremiyordu artık. Dün denemiş, ancak karşıdaki binanın üst katlarına çıkınca bakabilmişti içeri. Gene istakoz yediler; tanesi kaça, biliyor musun? Yunanistan'dan getirtmiş galiba. Duyduğuma göre, karısına bir zümrüt hediye etmiş. Allahım, bu ne aşk! Adam, her gördüğünde, Mösyö Vartan'ı selamlıyordu. Hatta bir Paskalya günü "*Bayramınız kutlu olsun, müsü* Vartan." bile demişti, ama davetlerine çağırmamıştı hiç. Sağa döndü, 14 Nisan Sokağı'nın oradan istasyona çıktı. Sahakyan'ların evi aynı şekilde duruyordu, camları kırık, kapısı aralık. Madam Sahakyan birkaç sene önce ölmüştü, oğlu Hagop, uygun bir iş aramış, sonra yurtdışına gitmişti. Böyle olur işte, yurtdışına gider, bir de vatandaşlığını değiştirirsen, bırakmazlar ki satasın, aklın başına geldi mi şimdi? Zamanında kimse söylemedi mi sana?

"Merhaba." dedi Murat *Efendi*. Terk edilmiş Katolik mezarlığının* yanındaki kulübeyi atölye olarak kullanır, musluk tamirciliği yapardı. "İşler nasıl?"... "İş mi? Hangi işten bahsediyorsun sen?" Atölye, birkaç sene önce Avustralya'ya göç eden Hayk'tan kalmıştı. Ne günlerdi birader! Pazar günü oturup conta yaptığı olmuştur Hayk'ın. Ben ve oğlum da, sanki yapacak işimiz yokmuş gibi, yardımına koşardık. O zamanlar, karşıda ahşap evler vardı, Madam Siranuş'un büyük evi ve Mayerler'inki. Oğulları yanılmıyorsam İsviçre'de şimdi. Aniden evini hatırladı, mutlaka boyanması gerekiyordu. Ustaya gitmeliydi, konuşmaya; fakat bugün değil, yarın daha müsait olacaktı. Hayır, öbür gün; çünkü o zaman, o boyadıkları binanın sahibi orada olmazdı. Her şeyi bilmesi gerekmezdi adamın. 14 Nisan'dan sola saptığında, bacağının ağrısı yeniden başladı. Eğer bacağımı keseceklerse kessinler kardeşim, kessinler ki bu acılardan kurtulayım! Aksaya aksaya, bastonuma dayanarak giderim olur biter! Günün bu saatlerinde saylangoz hızıyla oralardan geçen doktoru bu defa göremedi. Bir vizite için kim beş bin lira verecek? Lafa tutar, havadan sudan konuşurken, bacağımın ağrısı için hangi ilacı tavsiye ettiğini sorarım birden. Mösyö Vartan bunu yapamadı, çünkü salyangoz diye anılan doktor, ortalıkta yoktu. Ortalıkta olsa bile, konuşmayı her zamanki gibi havadan sudan muhabbetlerle sınırlandırmayı becerirdi ya! Mösyö Vartan söylene söylene Gazi Evranos Caddesi'nden aşağı yürüdü. Acınacak haldeki çocuk bahçesinin önünden geçti; tahterevalli ve salıncakların gıcırtısı çocukların keyfini bozmuyordu anlaşılan.

Mösyö Sarkis "Nerede kaldın?" diye sordu. Mösyö Levon da "Seni bekledik, bu ne biçim uyku!" diye hafifçe çıkıştı. Yeri hazırdı. Oturdu, yolun karşısındaki çayhanede sinek avlayan çocuğa

* **Katolik mezarlığı:** 1876'da, Ohannes Boğos Dadyan tarafından San Stefano'nun Katolik ahalisine armağan edilen arazi üzerinde kurulu mezarlık. Günümüzde de varlığını sürdüren mezarlığın tek girişi Yeşil Zeytin Sokağı'ndandır.

"Üç çay!" diye seslendi. Hoparlörden neşeli melodiler yayılıyordu. Sonunda bir sipariş aldığına sevinen çocuk, "Geliyooor!" diye seslenerek yerinden kalktı. İstasyon Caddesi'nden sıcak bir rüzgâr esiyor, şehirden dönenleri, istasyondan evlerine gidenleri önüne katmış sürüklüyordu. Bazıları faytonu tercih etmiş, ellerindeki paketleri sıralardan birinin üzerine koymuş, karşısına da kendileri oturmuşlardı; hayır oturmamışlardı, krallara yaraşır bir şekilde kurulmuş sağa sola bakınıyorlardı. Çocukluğunda Arman da faytona binmeyi severdi diye düşündü Mösyö Vartan. Bayağı da diretirdi; ne de olsa çocuktu, kalbini kıracak değildim, binerdik. O sevinirdi, ben de onunla birlikte...

Mösyö Vartan "Gazete almaya gideceğim." dedi ve tek hamlede ayağa kalktı. Çaylarını içmişlerdi. Mösyö Levon, arkasından, "Bir tane de bana al!" diye bağırdı, "Benimki de gelmiştir." Altın Kasap'ın önünden geçerken, kasabın eski sahibi Yorgo tam vaktinde Yunanistan'a gitmemiş olsaydı, o zaman bu dükkân yeni bir isimle anılacaktı diye düşündü. "Kırık camlı kasap" mesela. Otuz sene önce mutfak eşyaları filan satan köşedeki züccaciyeci de belki aynı akıbete uğrayacaktı. Gazete kulübesinin önüne varmıştı. Gazeteleri aldı. Hiç anlamadığı halde *Süddeutsche Zeitung*'u, Arman'ın yaşadığı şehirden gelen gazeteyi gözden geçirdi. Rezil lisan, bir türlü öğrenemedim, galiba bundan sonra da beceremeyeceğim. Arkadaşlarının yanına geri dönebilirdi, fakat biraz daha yürümeye, Migros'a kadar gitmeye karar verdi. Geçmişte sol tarafı hep manavlarla dolu olan yol kısaydı. Çoğu zaman, bir şeyler almaya niyeti olmasa bile, satıcılarla pazarlık ederdi; severdi bunu. Satıcılar da bu huyunu bilir, yarı ciddi bir pazarlığa girişirlerdi onunla; tabii ki şehirden daha pahalı olacaktı Yeşilköy'de mallar, uzaktı her şeyden önce, taşıma masrafı vardı. "Yeşilköy'ün neresi uzak!" diye söylenirdi Mösyö Vartan, yüksek sesle güler, bu sözde pazarlığın so-

nunu getirirdi: "Yeşilköy şehrin bir parçası değil mi?" Sonra, yoluna devam ederdi; bugün olduğu gibi. Şimdi orada manav filan yoktu; sadece kışlanın duvarı, ötesinde de, sabahları sıcağı önemsemeden zoraki bir coşkuyla talim yapan tümenin bir kısmı vardı. Talim sahası boştu şimdi. Az sonra Migros'a vardı. Ön taraftaki büyük kasaların etrafında kadınlar kümelenmiş, seçtikleri sebze veya meyveleri az ötedeki görevliye götürüyorlardı. Mösyö Vartan, patlıcanları, onların çocuk yanaklarını hatırlatan kadifemsi kabuğunu özellikle severdi. Sapına dokunmadan okşardı onları. Çocukluğun, kadifemsi deriden başka, nahoş, fakat kendisinin genellikle farkına varmadığı yanları da olduğunu hatırlatıyordu bu ona. Bugün patlıcanlarla ilgilenmedi, yalnız buruşuklarından kalmıştı. Onu tanıyan yeşil gömlekli görevli, çok meşgul olmasına rağmen ilgilendi, "*Müsü*, yarın tazesi gelecek." Arkadaşlarının yanına dönebilirdi, fakat yapmadı. Günün her saatinde dolu olan marketten içeri girdi. İçerideki hava berbattı. Kardeşim, nasıl olmasın! Bu kadar insanı şu daracık yere doldur, sonra da bekle ki her şey güzel olsun. Evet, makineler filan koymuşlar ama, onlar temiz hava getireceklerine gürültü çıkarıyorlar. Züccaciye kısmına gitti ve dört fincanlık bir cezve aldı. Arman sevinir, işte memleketinden bir hatıra. Bir gün ziyaretine gidersem kullanır belki. Ödemek için kuyruğa girdi. Şu cezve için altı yüz lira, alt tarafı ufacık alüminyum, bir şey... Ödedi, ne de olsa Arman içindi, her şeye layıktı o.

"Bir gazete almak ne kadar uzun sürdü böyle?" Mösyö Levon'un sesini kesmek için gazetesini verdi. Mösyö Sarkis bir çay daha içiyordu. "Şuna bak, herif astronot, gelmiş bizim Ararat'tan bir şeyler alıp götürmüş. Senin memleketinden."... "Benim memleketimden mi?"... "Amerikalıymış, sen oralara gitmek istemiyor muydun?"... "Otuz senelik hikâye bu, gitmek istiyordum, her şey hazırdı gerçi, ama gitmedim. Gözüm yemedi."... "Fransa'ya ne dersin?"

Mösyö Vartan cevap vermedi. Gereksizdi. Evini düşündü, mutlaka boyanması gereken evini. "Yaparsın, bir defada olur biter." dedi Mösyö Sarkis. "Fakat kalitesiz boyalara bu kadar para harcamaya değer mi? Sonra, bu sıcakta adamlarla konuşacaksın, ikna etmeye çalışacaksın; boyacılar gelecekler, gelmeyecekler. Arkalarından koşacaksın. Yarışa çıkmadık."... "Senin adın Garabed mi? Zavallı doğru dürüst yürüyemiyordu bile, resmen topallıyordu, üstelik şişmandı da. Ama ölümünün sebebi bu değildi."... "Sanki ben bunları bilmiyor muyum?" dedi Mösyö Levon. "Parası yoktu, evi barkı yoktu, geceleri Vasiller'in boş binasında yatardı. Ben ona para verirdim. " diye mırıldandı Mösyö Vartan. "Senin paran soğuğa ne yapar? Terk edilmiş bir binaydı Vasiller'inki, ne satılır ne de yıkılır, yıllardır öyle durur." ... "Biliyorum kardeşim, biliyorum bu hikâyeyi. Bir gün Garabed'in cesedini bulduk. Ben gittim cenazesine, toplam beş kişiydik."... "İç açıcı şeyler konuşalım biraz da. Ben üç çay daha ısmarlayacağım."... "Çocuklar, işte buna yürümek denir." dedi Mösyö Sarkis, ısmarladığı çayı yudumlarken. "Bu, ne rahmetli Garabed'in, ne de Vartan'ın yürümesine benziyor."... "Fotoğrafımın çekileceğini bilsem, ben de böyle yürürüm!" dedi Mösyö Vartan. "Bu sıcakta mı? Üniformanı giymiş halde?"... "Niçin olmasın, tek işim yürümek olsa? Benim fotoğrafımı hiç mi çekmediler sanıyorsun, hiç mi çıkmadım gazetelere? Ben takımda oynarken..."... "Yeşilköy Spor Kulübü günleri çoktan geçti, mazi oldu artık."... "Hatırlıyor musun?" diye başladı Mösyö Vartan, fakat devam etmedi, üçü birden susup karşı sokağa baktılar. Kulüp binası bir zamanlar oradaydı. Mösyö Vartan, artık kahvehane olarak kullanıldığını bildiği halde, önünden geçerdi bazen. Değişen çok bir şey yoktu, avluya masalar ve üzerinde *Coca Cola* yazılı kocaman şemsiyeler koymuşlardı sadece. Takım maça gitmeden önce bu avluda toplanılırdı. Mösyö Vartan ifadesiz bir yüzle geçerdi eski kulüp binasının önünden. Geçmiş geçmişti, onunla ölecek de-

ğildi ya, Sahibinin Sesi'ne* doğru yoluna devam ederdi.

Geç olmuştu artık, evine gitmeliydi. "Ne var, videonu mu kaçıraksın? İstediğin zaman tuşa basar, çalıştırırsın."... "Astğik beni bekliyor." Yorgundu, daha çarşıya gitmeliydi, mezeleri unutmuştu. Durdu, "Zaven'e ne oldu?" diye sordu. "Dükkânı bugün de kapalı, hasta mı acaba?"... "Bir nevi hastalık onunki." dedi Mösyö Levon gülerek, "Meze satıp, müşterinden para almazsan, buna hastalık denmez de ne denir?" Yine Migros tarafına doğru gitmeliydi, biraz daha ileriye, hatta istasyon tarafına. Arman'a, İtalyan salamı göndermesini yazmalıydı. "Arman'ın yanına gidecek olursan, bana da bir şeyler getirmeyi unutma." dedi Mösyö Levon. "Eğer gidersem..." diye cevap verdi. Arman'ın, Münih'teki evinde çekilmiş fotoğrafını cebinden çıkarmayı düşündü bir an için, sonra vazgeçti. Aynı sorular gelecekti yine: Niçin yanına gitmiyorsun? Seni hiç çağırmadı mı? "Hoşça kalın, çocuklar." dedi, "Yarın görüşürüz." Acele etmeliydi, dükkânlar neredeyse kapanacaktı. Gazeteci, satılmayan gazeteleri paketlemekle meşguldü. Migros personeli günlük hesabı çıkarıyordu. İstasyonun oradaki mezeciden alışveriş yaparken, "Arman'a söyleyeyim, gorgonzola peyniri de göndersin." diye düşündü, "Muhakkak yazmalıyım ona, hemen yarın." Dışarı çıktığında, ortalık hemen hemen kararmıştı, Mösyö Levon dükkânını kapatıyordu. Karşı taraftaki çayhane, her zamanki gibi bomboştu, çocuk da müşteri bekliyordu yine. Sola döndü, eve doğru devam etti. Gesaryanlar'ın villasının önünde, garsonlar boş tepsileri bir arabaya yüklüyorlardı. Gelecek sefer yine gelir, misafirlerin on beş bin liralık istakozları nasıl yediklerini seyrederim, tabii o zaman fiyatı iki misline çıkmış olur. Dondurmacının dükkânına girip, Arman için aldığı cezveyi onlara hediye etmeyi düşündü. Te-

* **Sahibinin Sesi:** 19. yüzyıl sonlarından itibaren *The Gramophone Company* adlı firmanın Türkiye temsilciliğini yapan *His Master's Voice* (Sahibinin Sesi) plak pazarlama şirketi. Etiketindeki, gramofon dinleyen köpek resmiyle ilgi toplamıştır.

miz insanlar, hep dondurma verirler bana. Sonra vazgeçti, Arman'a gönderecekti.

Eve yaklaşmıştı. "Galiba şu boyama işini gelecek seneye bıraksam daha iyi olacak. Kim uğraşacak şimdi? Sonbaharın eşiğindeyiz. Gelecek sene yaparım, ilkbaharda." Bu kararı verdikten sonra, sağ bacağının ağrısını unuttu ve daha canlı yürümeye başladı, oysa ağrı hâlâ vardı ve hep olacaktı.

Resmigeçit

Kumandanın tuşlarından birine basıp, yerinden kalkmadan televizyonun görüntüsünü berraklaştırdı. "Renkler!" deyip başka bir tuşa bastı. Kırmızının kesafeti arttı, adamların yanakları kızardı, kıpkırmızı oldu; sanki nöbet gelmişti üstlerine. "Bu da biraz fazla oldu galiba, o kadar da ağır değildi taşıdıkları." diye düşündü ve yanakların doğal rengini geri getirdi hemen. Adamlar tören üniformalarını giymiş, o ağır şeyi taşıyorlardı; yanakları şaşılacak derecede kızarmıştı. Hayır, bunun kayıt yöntemiyle hiçbir alakası yoktu. Usta çocuklardı doğrusu. "Mastervideo mutlu günlerinizi ölümsüz-

leştirir. Profesyonel ekip, üstün teknik!" Ekipmanları tıpkı Madam Siranuş'unki gibi Japon malıydı. O Almanya'dan getirtmişti. "Eniştem orada, o getirmişti geçen sene izninde. Eskimiş *sistem*, onlar da söylüyorlar, fakat bir avantajı var, ucuz." Yine de iki yüz elli bin lira vermedin mi sanki? Görüntü gerçekten biraz bulanıktı, tuşlardan birine bastı hırsla. Berraklaştı, cidden berraklaştı. Sizi gidi Japonlar sizi!

Kapıyı açmak için ayağa kalktı. "Yine mi anahtarını almadın?"... "Unutmak ayıp değil ya." diye cevapladı Hovsep. "Tabii ayıp değil, ayıp olan başka şeyler var." Siranuş mutfağa gitti. Konuşmak anlamsızdı. Balıkçılar'a gitmeyi unutmamıştı ama! Hayır, hayır, balık tutmaya değil. Yeşilköy körfezinde balık mı kaldı ki balıkçılar tutsun? Birkaç tane çapari. "Yine mi Altın Fıçı'ya* gittin?" diye soracaktı ama yapmadı. Önemsizdi; nasılsa oraya gitmekten vazgeçmeyecekti. Sevimli, işsiz güçsüz, bir fıçı kadar boş arkadaşları. Yüzü asıktı Hovsep'in. Kaybedip kaybetmediğini sormadı. Eğer, Sona'nın ya da diğer madamlardan birinin evinde, kendisi kaybetmiş olsaydı, sen o zaman gör tantanayı! Hovsep, "Biri aradı mı beni?" diye sordu, ardından da "Allah göstermesin!" diye ekledi. Madam Siranuş, "Allah göstermesin"in, telefonla veya oyunun sonucuyla ilgili olarak, ağzından kaçtığını düşündü. "Lütfü de mi aramadı?"... "Hangi Lütfü, alacaklı olan mı, yoksa öbürü mü?" Bugün biraz yorgun olmalıydı Madam Siranuş, tabii ki öbürünü kastetmişti. Alacaklının arayıp aramadığıyla kimse ilgilenmezdi, Hovsep bile.

Adamlar oflaya puflaya ilerliyorlardı, gerçekten. Görünüşe göre tabut tahmin ettiğinden daha ağırdı; rahmetli, ne kadar zayıftı halbuki. "Hep ağırlaşırlar." demişti Maryam. Onun da bilmediği şey yok! Kilise henüz boştu, cemaat daha sonra gelecekti. Organi-

* **Altın Fıçı:** Yeşilköy, Balıkçılar'da birahane, restoran. Bir dönem kahvehaneye dönüştürülmüş, daha sonra, Yelken Restoran adıyla hizmet vermeye devam etmiştir.

zatör, usule göre önce cemaatin, son anda da ölü sahiplerinin kiliseye girmesi gerektiğini söylemişti. Usule uygun ne var ki buna uyulsun! Cidden iyi oldu; video, çok kalıcı bir hatıra. Adamların üniformaları, gerçekte olduğu gibi simsiyah görünüyordu. Beatris ve Bob –yani Krikor– ilk gelenlerdendi. Sanki cenaze değil de ziyafet, böyle üzücü olaylarda dakiklik biraz gereksiz değil mi! Sonuçta cenaze bu, bol bol vaktimiz var. Bu ne ciddiyet böyle, gülmekten başka bir şey bilmeyen Araks bile ciddi. Gerçi nikâh değil, tamam ama, bu kadarı da biraz fazla, ne isterseniz söyleyin!

"Hazır mısın?" diye sordu Hovsep. Hayır, hazır değildi. Niçin? Makyajı daha kaç saat sürecekti? Kadın hastalığı! Hayır, kadın hastalığı filan değil; kadınların da, erkeklerin de başına gelebilir. Ateş vs. gibi... Doktor çağırmış mıydı? Hovsep anında pişman oldu sorduğuna. "*Keçi damarı.*" diye mırıldandı. "Ben gidiyorum, hazırlık yaptılar."... "Git, bu sefer de git. Tabii, olmaz. Sonra Silvacığım o nefis yemekleri boş yere hazırlamış olur. Hiç olmazsa yemeklerini övmekten kurtulmuş olurum. 'Ne nefis olmuş bunlar, üstelik hazmı da kolay. Tariflerini verir misin güzelim?' Yağ boğazından geri gelse bile! Git, hep gittiğin ve beni yalnız bıraktığın gibi. Hatırlıyor musun çocuğumuzun doğacağı geceyi; sancılar içinde kıvranıyordum, galiba, şu geleneksel kumar günlerinden biriydi. Bebeğimiz doğdu ve o kadar az zamanı oldu ki isim bile veremedik ona. Duyuyor musun söylediklerimi? Yine gitti! Galiba böylesi daha iyi. Sevgili, duyarlı Hovsep'çiğim, bunları duyduğun için sakın kalbin kırılmasın. Neyse, Allah'a şükür duymuyorsun. Duysaydın ne değişecekti ki? Ben sana söyleyeyim; hiçbir şey!"

Bak, bak; ne kadar çok insan geldi. Kimin aklına gelirdi? İlk defa görmüş gibi oldum. Aslında insan o kargaşada hiçbir şeyin farkına varmaz, bari ben... O gün de tam bir kargaşa yaşadık. Setrak da gelmiş, inanılmaz. O kadar yılın dostluğu vardı aralarında,

bir hiç uğruna küsmüşlerdi. Ancak şimdi barıştılar, o da tek taraflı. Böyle fırsatları mı bekleyecektik? Görüntü yine bulanıklaşmaya başlamıştı. Madam Siranuş öfkeyle bastı tuşlara. Hiçbir şey değişmedi. "Böyle eskimiş aletlere layık görüyorlar bizi! Betamaks..." dedi alayla. "*Bon pour l'orient**." Mastervideo'daki çocukların hatası değil bu; öyle uyanık çocuklar, böylesine basit hatalar yapmayacağına göre. Usta bir kamera hareketi, bir şey kanıtlıyordu bu arada: her zamanki gibi güzelliğiyle parlayan Ayda vardı ekranda; siyah başörtüsünün hafifçe örttüğü inci gerdanlığı, maddi imkânları hakkında fikir vermeye yetiyordu. Siyah ne de yakışmıştı! Kendine yeni bir *kostüm* diktirmişti galiba. Peki, yüzündeki hafif tebessümün nedeni neydi acaba? Günün ciddiyetine de hiç yakışmıyordu doğrusu.

Hovsep yolculuk hazırlığındaydı, bu yüzden hiç vakti yoktu. Karısı mı? Valiz hazırlamak ve bunun gibi ufak tefek işler kalmıştı ona. Asıl zor işleri kendisi üstlenmişti. Sabahın beşinde *Emniyet*'e git, pasaportunun süresini uzatmak için kuyruğa gir, vize işlemlerinden bahsetmiyorum bile; beş saat boyunca Fransız Konsolosluğu'nun önünde çakıl dur! Sonuç; hiçbir şey! Bu defa, saat bilmem kaçta kapıcıyı gönder. Kaldı öbürleri; Alman vizesi, İsviçre vizesi. İnsan iş için neler yapmaz? Tek başına Avrupalara bile gider. Hayır, bu sefer olmazdı; karısı sadece ayak bağı olacaktı ona. Yokluğunda Siranuş kendine iyi bakmalı ve Lütfü'ye, tabii ki alacaklı olana, hasta olduğunu, Sosyal Sigorta Hastanesi'ne, evet Samatya'dakine, gittiğini, yakında, yani iyileştikten sonra borcunun ilk kısmını ödeyeceğini söylemeliydi. İşte hepsi bu. Sonra, Yeşilköy Havaalanı'nın kalabalığı içinde, elinde valizi ve ceketinin iç cebinde bir 100 Mark ile kayboluvermişti Hovsep. Öpüşmemişlerdi,

* ***Bon pour l'orient***: (Fransızca "Doğu için iyidir.") Fransızca'da, bir şeyin kusurunu ve küçümseyici bir tavırla "geri kalmış" Doğu'ya yaraşır olduğunu belirtmek için kullanılan bir deyim.

zaten havaalanına gelmek, Siranuş'a göre gereksizdi, evde kalsaydı daha iyi olacaktı.

...Hiçbir zaman unutamayacağımız sevgili kocamız, kardeşimiz, amcamız, dayımız, enişte mizin acı ölüm haberini derin bir...

Mastervideo'nun uyanık delikanlıları, gazetedeki ölüm ilanını kaydetmekle çok iyi yapmışlardı; güzel bir hatıraydı nihayetinde. Ön sırada, miras meselesi yüzünden birkaç senedir konuşmadığı kız kardeşi ve görüşmekten olabildiğince kaçındığı, hık demiş burnundan düşmüş erkek kardeşi duruyorlardı. Kim durmadan aynada yüzünü görmek ister? Hayır, birbirleriyle sorunları olmamıştı, sadece evleri birbirinden çok uzaktı. Biri şehrin bu yakasında, diğeri karşıda. Siranuş duygulandı, çünkü ruhaniler Surp Yerrortutyun'dan* içeri giriyorlardı. Önde episkopos, arkasında papazlar... Çok nazik davranmış, cenazeye kalabalık bir grupla katılmışlardı. Birçok kişiye haddinden fazla görünebilecek o küçük ödemeyi de aldıktan sonra çabucak ikna olmuşlardı. Fakat, bu meblağ meselesi daima göreceli olmuştur. Mühim olan da meblağ değildi zaten, ortada inkâr edilmez bir gerçek vardı: cenaze alayının ihtişamı ve güzelliği... Siranuş her zamankinden daha çok etkilenmişti bundan. Cenaze alayı *khorana* doğru ilerlerken Mastervideo'nun çocukları da hemen arkalarından dikkatlice onları takip ediyor, atılan her adımı sonsuza dek video şeridine kaydediyorlardı.

Hovsep, Avrupa'dan yalnız bir defa aradı; seyahatinden bahsetmiyor, Lütfü ile ilgili sorular soruyordu. Siranuş'a kalan da, bu sorulara cevap vermekti. Telefon etti mi? Evet? Ne söyledin ona? Hasta olduğunu. Lütfü, Hovsep'i hastanede ziyaret etmek isteyince işler karışmıştı. Yalnızca insani bir tavır... O kadar senedir dostuz, iş önemli değil, kardeş gibi severim onu. Bu bile onu ziyaret et-

* **Surp Yerortutyun (Kilisesi):** Beyoğlu'nun, meyhaneleriyle ünlü Çiçek Pasajı ile Nevizade Sokağı arasında, pasajın Balıkpazarı girişinden az ileride yer alan Ermeni kilisesi. Beyoğlu bölgesindeki Ermeni kiliselerinin merkezidir, Üç Horan Kilisesi olarak da anılır.

mem için yeterli bir neden. Oda numarası mı? Hovsep baş döndürücü telefon masraflarını göze alarak "hastalığının" gelişimini dinledi. Aniden kötüleşen sağlığı, tam da Lütfü'nün kendisini ziyaret etmek istediği gün, alelacele Cerrahpaşa'ya naklini zorunlu kılmıştı. Hangi Lütfü'ydü arayan? Borçlu olan...

*İ verin Yerusağemi** dinlerken çok duygulanırım. Kadife gibi ses. Tabii öyle olacak! Boş yere opera sanatçısı yapmazlar adamı, hele adı da uygun değilse. Hagop muydu neydi? Ben de dairemin kapısına DEVLET OPERASI SANATÇISI yazdıracak mıydım? Mastervideo'nun çocukları, bu bölüme yabancı müzik koymamakla çok iyi yaptılar. Yirmi binlik kadife ses yayılıyordu hoparlörden. Cihazın Sona'nınki gibi stereo olmaması önemli değildi. Tuşlardan birine basıp, sesi biraz kıstı. Hayrettin *Bey* iyi, temiz adamdır ama ya ses yukarı çıkar da rahatsız olursa? İlahilere tamamen yabancı sonuçta. Rahatsız mı oldunuz Behiye *Hanım*? Bu da karısı...

Hovsep seyahatten erken döndü. Siranuş'un valizi açıp içindekileri yerlerine yerleştirmesine izin vermedi. Garabed'in ısmarladığı ilaçları bulamamıştı, daha doğrusu çok pahalıydılar; Garabed'in de, ısmarladıklarının bedelini ödeme alışkanlığı yoktu. Verjin'in ısmarladığı köpek tarağını getirmişti, kedinin zilli tasmasını da. Gerçekten kedi miydi o yaratık, köpek olmasın? Siranuş'a, küçük bir şişe *parfüm* getirmişti sadece. Parası başka şeye yetmemişti güya. Alıp şehre götürdüğü o büyücek paketin içinde ne vardı acaba? Onun parasını nereden buldun? Kimin için bu? İş arkadaşı için mi? Ben iyi bilirim böyle iş arkadaşlarını!

Kırk bin liralık son bir duanın ardından tabutu kiliseden çıkardılar. Cemaat dışarı akıyordu. Setrak ve kardeşleri de... İyi şey bu video. Vartanuş da gelmiş, dışarı çıktığı sırada gördü onu. Yazık ki, video kokuları iletemiyordu. Yapabilseydi, Vartanuş'un kullandığı

* ***İ verin Yerusağem***: Cenaze ayinlerinde okunan "Göksel Kudüs" isimli ilahi.

*parfüm*ün kokusu, yalnız kilisede değil, Siranuş'un, hatta Hayrettin *Bey* ile Behide *Hanım*ların dairesinde de duyulabilecekti. Şikâyet ederler miydi acaba? Siranuş hatırladı; o ne kalabalıktı İstiklal Caddesi'nde! Cenaze arabası önden, diğer arabalar arkadan. Rupen o gün de üstü açık arabasıyla gelmişti. İnanılacak şey değil, insan biraz duyarlı olur! Piknik değil ki, *Cabriole* ile gelesin canım, cenaze bu!

Hovsep, Avrupa'dan döndüğünden beri işleriyle meşguldü. Çoğu zaman eve geç geliyordu; o kadar verimli geçmişti seyahati! Yeni girişimler, işadamının önünde yeni ufuklar açabilir, yeter ki becerikli olsun insan. Hovsep becerikli değil miydi? Belki evet; fakat sandığı kadar dikkatli değildi. Dikkatli olsaydı, Siranuş, onun ceplerinden birinde bir otel faturası bulamayacaktı. Frankfurt'ta, iki kişilik bir odada gecelemişti Hovsep.

Taksim Meydanı'ndan geçmek hemen hemen imkânsızdı. Hangi general anıta çelenk koyuyordu? Yalnız da değildi, beraberinde bir tabur getirmişti. Askerler, tüfeklerini havaya dikmiş, ateş ediyorlardı. Siranuş bir kez daha televizyona baktı. Rupenler, bu soğuk kasım gününde iyice üşümüş olmalıydılar. Buna rağmen, ne o, ne Astğik hiçbir şey belli etmiyorlardı. Meydan insan kaynıyordu. Öyledir, asker olan yerde halk da bulunur. O gün de öyleydi. Siranuş, kalabalığın arasında öğrenciler görür gibi oldu. Onların ne işi var orada? Yol nihayet açıldı, cenaze alayı da Şişli'ye doğru yoluna devam etti.

Lütfü –alacaklı– telefon etmiş miydi? Ne zaman aradı ki, şimdi arasın! Ben böyle alacaklı görmedim. Sanki umurunda değil; ya da Hovsep'e fazla güveniyor. Telefon çaldı. "Bırak!" dedi Hovsep, "Kesin Lütfü'dür bu!" Fakat Siranuş ahizeyi çoktan kaldırmıştı. "Alo..." Ermeni şiveli, tatlı bir kadın sesi. "Lütfü'nün kız kardeşi." dedi Hovsep. "Yalnız bırak beni, mühim bir iş konuşacağız." Sira-

nuş zaten Sona'ya gidecekti. Kapıyı gürültüyle kapatıp salonun hemen yanındaki ütü odasına girdi. "Evet." diyordu Hovsep, "Şimdi rahatça konuşabiliriz." İyiydi, o da bir an önce görüşmek istiyordu; tabii ki özlüyordu; yakında rüyaları gerçekleşecekti. Boş durmak mı? Kim? O mu? Absürd bir laf, şaşılacak şey! Her şeyi düşünmüş, kesin çözümü bulmuştu o. Tabii ki hiçbir iz bırakmadan, ne sanıyordu? Sonsuza dek kavuşacaklardı birbirlerlerine, yemin etmişti. Bu sefer kesin başaracaktı. İnanmıyor muydu? Biraz daha sabretmeliydi, o zaman söylediklerinin boş laf olmadığını görecekti.

Nihayet Şişli mezarlığına vardılar. Tabutu cenaze arabasından indirdiler. Ne o, Rupen ve Astğik yoklar mı? Galiba adamakıllı üşümüşlerdi. Bu ders olsun onlara. Çukur zaten hazırdı, episkopos ve papazlar da hazırdılar, dostlar da... Setrak ikinci sırada duruyordu. Boyca diğerlerinden uzundu. Seyrederken fark etti, kız kardeşi orada değildi. Kiliseye kadar gel ve defnederken orada olma! Olur mu böyle şey? Dualar okunurken sesi kısıldı. Dayanılacak gibi değil! Kilisede okunanlar yeter. Tabutu halatlarla çukurun içine indiriyorlardı, yavaş yavaş, acele etmeden. Siranuş diz çöktü, televizyona yaklaştı, burnu neredeyse ekrana değecekti. Evet, şüphe yoktu, tabutu çukura indiriyorlardı. Herkes görüyordu bunu. Yavaş, yavaş... Allah aşkına, acele etsenize biraz! Duymuyorlardı, mümkün de değildi. Tuşlara bastı, sesi yükseltti, kükretti aleti. Siyah üniformalı adamlar, halatları ölçülü hareketlerle aşağı indiriyorlardı. Siranuş'un, seçip, Mastervideo'nun becerikli çocuklarına ısmarladığı müzik eşlik ediyordu onlara. Parayı veren kendisi değil miydi? *Hingala** çalıyordu. Hayrettin *Bey* ne isterse söylesin, umurunda değildi! Bugün, bu sefer hayır! Adamlar halatları yukarı çektiler. Tabut çukurun içindeydi, görünmüyordu artık. Madam Siranuş diz çökmüş olmasına rağmen göremiyordu tabutu. Çocuklar, çukurun

* ***Hingala:*** Ermenice sevda şarkısı. İstanbul'da, 1950'li yıllarda çok popüler bir şarkıydı.

içinin görülebilmesi için yukarıdan çekmeliydiniz. Aslında bu da gereksizdi, Siranuş artık emindi, tabut ve içindeki Hovsep, çukurun içindeydiler. Video sessizce dönüyor, Siranuş'a artık hiç de ilginç gelmeyen, cenazenin son anlarını aktarıyordu. Nihayet bitti. Siranuş kaseti cihazdan çıkardı. *Bon pour l'orient.*

Sona üst katın balkonundan "Kumkam'a* gelecek misin?" diye seslendi. "Evet!" Kendi tabağıyla birlikte Hovsep'in temiz tabağını da kaldırdı. Hovsep bugün de yemeğe gelemeyecek, hâlâ masanın üstünde, tabağının yanında duran sütlacı yemeye devam edemeyecekti madem...

Siranuş'un, sayesinde kader ilahesi olduğu sütlacı...

"Geliyorum Sona, bekle, gözlüğümü alıp geliyorum."

* **kumkam:** Bir kâğıt oyunu.

Makara

"Oğlum, git kapıyı aç." dedi annem. O dikiş nakışla meşguldü, bense Pekos Bill'in son maceralarını okuyordum. Bir kez daha tekrarladı ricasını. Anneannemle dedem o gün evde değillerdi, misafirliğe gitmişlerdi. Evde olsalardı, eminim birinden birini ikna edebilirdim. Annem, kapı açmak gibi sorumluluk gerektiren bir işi bana yaptırmamıştı bugüne kadar. Duyduğu mutlak güven, bu koşullar altında haz vermiyordu. Üstelik, ricanın tonu, onu daha çok bir emire dönüştürüyordu. Yattığım yerden yavaş yavaş doğruldum –halının üzerinde uzanmayı çok severim– ve koridordan geçtim. Halıdaki çiçek motiflerini şimdiye kadar en azından bin defa gör-

müştüm, fakat bugün nedense daha çok ilgimi çektiler. Eğilip çiçekleri inceledim. Mutfak ve mutfaktaki buzdolabı ise çok daha çekiciydi. Yolumu uzatmayı, sadece mutfağa değil, kapının hemen yanı başındaki odaya girmeyi de isterdim. Rahmetli amcamın klarneti, oradaki sandıkların, bohçaların yanında, bir köşede duruyordu.

Zaman zaman girip o klarnete bakardım; eğer beni kapıya doğru iten merakım olmasaydı, gene öyle yapacaktım büyük ihtimalle.

Kapıyı açtığımda, karşımda bir adam vardı. "Merhaba." dedi. Aşağıdan yukarıya süzdüm adamı; yukarıdan aşağıya süzmeme imkân yoktu çünkü. Ayağında eski ayakkabılar vardı, aşınmış bir pardösü giymişti, boynunda da mukavva bir kutu asılıydı. Ellerini kutuya dayamıştı. Bu güneşsiz günde güneş gözlüğü takmıştı. Belki güneş gözlüğü takmış olmasının garipliği, üstelik ellerini bana doğru uzatması, klasik "Anne, biri geldi!" cümlesini özel bir vurguyla söylememe neden oldu. Anneannem, çocuk kaçıran Çingeneler hakkında çok şey anlatmıştı ve ben kaçırılmak istemiyordum. Annem koşarak yanıma, yardımıma geldiğinde, adamın elinde bir baston tuttuğunu ve ancak ona dayanarak adım adım ilerleyebildiğini fark ettim. Adam kördü.

"Kör olduğuna emin misin?" diye sordu Tavit. Sınıfın kabadayısıydı, hepimiz sayardık onu. "Ben çok gördüm öyle körler!"

"Evet." dedi Haçik.

"Biri vardı, Elhamra'nın* önünde dururdu." dedi Tavit.

"Evet, öyleydi." dedi Haçik.

"Orada durup, dileniyordu." dedi Tavit.

"Hem de nasıl!" dedi Haçik.

* **Elhamra (Hanı):** Beyoğlu İstiklal Caddesi üzerinde, önemli bir iş ve kültür merkezi. Pasajında yer alan sinema, 2000 yılı içerisinde yanmıştır.

"Bir gün şapkasından beş lira çaldım." dedi Tavit.

"Gördüm, gördüm, gözlerimle gördüm!" dedi Haçik.

"Kör, arkamdan koşuyor ve 'Beş liramı geri ver!' diye bağırıyordu." dedi Tavit.

"Bağırıyordu, bağırıyordu!" dedi Haçik.

"Doğrusu, görülecek şeydi körün koşuşu. Düşünsene, kör koşuyor!" dedi Tavit.

"Çok, çok..." dedi Haçik.

Haftalar geçti. Hep körün gelmesini bekliyor, bir yandan da o gün hissettiklerimi yeniden hatırlıyordum. Annem yanımda olsa bile korkuyordum. Onun bir yabancı olması değildi bunun sebebi. Evimize çok kereler tanımadığım insanlar gelmişti ama hiçbirinden korkmamıştım. Sanırım, beni korkutan, kör olmasıydı. Lanetlenmiş biri miydi acaba? O gittikten sonra, onun bastığı yerlere basmamaya özen gösterdim; kanepede oturduğu yer benim için yasak bölgeydi.

Geceleri sık sık gördüm onu. Elhamra'nın önünde oturmuş, bana bakıyor, "Tanıdın mı beni?" diye soruyordu. Bazen de, evimizin karanlık koridoruna açılan kapılardan birinden çıkıp omuzlarımdan yakalıyordu. Geceleri koridordan geçmek beni ürkütüyordu, karanlıktan korkardım.

Yalnız olduğum zamanlar, evin içinde, gözlerimi kapatıp yürümeye çalışıyordum. Onun dünyasını canlandırmak istiyordum. Arada bir gözlerimi açma izin vermiştim kendime. Tavit'in dediği doğruydu, kör olamazdı o.

Birkaç hafta sonra, körü de, onun gece ziyaretlerini de tamamen unutmuştum. Karanlık koridordan geçmeye bile cesaret edebiliyordum. Kapının çalmasını da fazla önemsememeye başladım.

İlk günlerde, gelenin o olduğunu umarak, nefes nefese kapıya koşuyordum. Annemden önce açıyordum kapıyı, fakat kör gelmiyordu. Gelenler, yani çoğunlukla aile dostlarımız, hayal kırıklığına uğramış yüz ifademi görünce üzülüyorlardı. Annem, eski dostlarımızdan artık hoşlanmıyor muyum diye meraklanıyordu. Sırrımı hiç kimseye anlatmadım.

Günlerden bir gün, hiç beklemediğim bir anda geliverdi. Ne kapıyı çalışını, ne de halının üstünde adımlarının sesini duydum. Annemin yardımıyla kanepenin bir köşesine oturdu. Eğer yanılmıyorsam aynı gri pardösüyü, tamir gördüğü belli, aynı –aynı mı?– siyah ve boyasız ayakkabıları giymişti. Gözlüğü yine gözündeydi. İçinde ne olduğunu bilmediğim aynı mukavva kutu asılıydı boynunda. Kutuyu boynundan çıkardı ve kanepenin bir köşesine koydu. Derin bir soluk aldı, parmaklarıyla beyaz saçlarını düzeltti. Babamdan daha yaşlı, dedemden daha genç görünüyordu. Kutunun içinde ne olduğunu bilmeyi ne kadar isterdim! Annem yanıma geldi, elimden tutup, onun yanına götürdü beni.

"Gel oğlum, seni Mösyö Garabed'le tanıştırayım."

Adam, elimi ellerinin içine aldı. Yumuşak, sıcak elleri vardı. Yüz ifadesinden bir şey anlayamıyordum; gözleri eksikti, kara gözlüğünün arkasına saklanmış gözleri.

Saçlarımı okşarken, "Allah bağışlasın." diye mırıldandı. Dudaklarını büktü, fakat ne demek istediği anlaşılmadı. Bunun gibi hayır dualarını çok duymuştum; bu beni bazen duygulandırır, bazen neşelendirirdi, söyleyene bağlıydı ne hissedeceğim. Eğer söyleyen, obur geveze "teyze"lerden biriyse, genellikle gülerdim. Fakat bu defa ne güldüm, ne duygulandım. Garip bir duygu kapladı içimi. Elimi elinden çekip, kutuyu incelemeye başladım. Neler yoktu ki içinde? Küçücük kutuların içine, boylarına göre dizilmiş dikiş iğneleri, topluiğneler, üzerinde renk renk iplikler olan mukavva ve

tahta makaralar, başka bir köşede yüksükler, makaslar... Kesip biçmek, dikip yamalamak için gerekli hemen hemen her şey. Üstelik, bir mağazada olması gerektiği şekliyle, sıralı. Buna rağmen, bir mağazayla aynı duyguları uyandırmıyordu insanda; iplikler biraz solgun, makaslarsa hafif paslıydı.

"Bunlarla ne yapıyorsunuz, Mösyö Garabed?" diye sordum. Dedem bir el hareketiyle beni susturdu, sohbete devam ettiler. Artık merdiven çıkmaktan yorulmuştu. Şansına, bütün müşterileri üst katlarda oturuyorlardı, bu yaşta biri için çok zordu işi.

"Tahmin edebiliyorum." dedi dedem, "Çok dışarı çıktığım yok, ama caddeden geçen arabaları yukarıdan görüyorum. Arabaları gördükçe seni hatırlıyorum. Çok tehlikeli."

"Ya kokuları? Korkunç. Arabaların kokusundan, gürültüsünden, baş ağrısı tutuyor, akşam eve dönünce, ağrıdan ne yapacağımı bilemiyorum Allah sizi inandırsın."

Canım sıkılmaya başlamıştı. Misafirliğe mi gelmişti? Boynunda bir kutu asılı misafirimiz olmamıştı hiç. Eğer bir şey satmak istiyorsa, annem niçin içeri çağırmıştı onu? Bazen, kapıdan bir şeyler satın alırdık. Uygun fiyata iç çamaşırı satan Çingene'yi hatırlıyorum. Arada bir, galeta, bisküvi ve benzeri şeyler getiren *barba** Yorgo'yu da. Az çok bir şeyler alırdık ondan. Ayda bir gelir, kalın sesi, tipik Rum aksanıyla her zamanki sorularını sorardı. Benim ilgimi asıl çekense, kalaycı Mustafa'ydı. Kapkara tencereleri alır, pırıl pırıl yapip, geri verirdi. Onları veya diğer seyyar satıcıları içeri davet ettiğimizi hiç hatırlamıyorum. Annemin kulağına yaklaşıp, fısıldayarak bunun nedenini sormak istemiştim. Yapamadım, adam annemle konuşmaya başlamıştı.

"Bu sefer ne almak istiyorsunuz, *madam*?"

* ***barba:*** (İtalyanca "sakal") Eskiden, yaşlı Rum meyhanecilerine seslenmek için kullanılan sözcük.

Annem, iki gün önce Beyoğlu'na alışverişe gitmişti; fakat bir şeyler unutmuştu galiba. Değişik renkte birkaç makara iplik aldı adamdan. Evdeki makas yetmiyor olacak ki iki tane de makas aldı. Ve daha bir sürü şey... Adam teşekkür etti, eskisine göre daha emin gibi görünen ağır adımlarla koridoru geçip dışarı çıktı. Kapının arkasında durup, adımlarının ve bastonunun mermer basamaklarda çıkardığı sesi dinledim yitene kadar. Sonra pencereye koşup, sokağa çıkışını izledim, yavaş yavaş yoluna devam etti. Bakışlarımla, Taksim'e doğru ilerleyen kalabalığın içinde kaybolana dek takip ettim onu.

Bu ziyareti izleyen günlerde, annemi dikkatle gözledim. Yeni aldığı iplik ve makasları bir kez olsun kullandığını görmedim. Keskinliğini defalarca deneme fırsatı bulduğum parlak makasımızı kullanıyordu hâlâ. Kim rengi atmış iplikle dikiş dikmek ister, kim paslı makasları kullanmak ister? Anneme onları neden aldığını sordum. Yüzüme bakıp, "Babana anlatma!" dedi. Dedem derin bir nefes aldı, "Sen anlamazsın." dedi. Bir de anneanneme sormaya gerek yoktu, nasılsa onun da cevabı farklı olmayacaktı.

"Sizinki sandığımdan daha becerikli." dedi Tavit. Teneffüstü, top oynamaktan yorulmuş, avlunun bir köşesine çekilmiştik. "Vay edepsiz, vay!"

"Evet." dedi Haçik, "Hem de edepsizin büyüğü!"

"Elhamra'nın önündeki dilenciden daha kurnaz. O sadece dileniyordu, seninki sözde bir şeyler satıyor."

"Biliyor musun?" dedi Tavit, "Yeni Cami'nin* önünde sakat küçük çocuklar var..."

* **Yeni Cami:** Deniz kıyısındaki sultan camilerinin en görkemlisi ve İstanbul liman siluetinin temel öğesi olan Eminönü Meydanı'ndaki cami. Yapımına Safiye Sultan adına 1597'de başlanmış, 1603'te I. Ahmed tahta çıkınca durdurulmuş, 1663'te Turhan Hatice Sultan'ın maddi desteğiyle tamamlanmıştır.

"Vay edepsiz, vay..." dedi Haçik.

Zil çaldı, sınıfa doğru yürüdük. Tavit hâlâ başını sallıyordu, Haçik de öyle.

Birkaç aydır çalıyorum. Birkaç aydır, bir şeyler satmak için evimize gelen körün sözde hiçbir şey görmeyen gözlerinin önünden makaralarca iplik çalıyorum. Gözlerinin içine baka baka çalıyorum, ne söyleyeceklerini görmek için; hiçbir şey söylemiyorlar. Tamamıyla kayıtsızlar. Sandığımızdan daha kurnaz bu adam, kolayca ele vermiyor kendini. Bazen bir makara, bazen bir kutu topluiğne, bazen de bir makas yürütüyorum. Odamda, zengin bir koleksiyon oluştu bile. Akşamları yatağa girmeden, servetimi şiltenin altından çıkarıp gözden geçiriyorum.

Annem veya babam tarafından yakalanmaktan korkmuyorum, odamın kapısı kapalı çünkü. Kapalı kapı, yalnızca köre karşı koruyamıyor beni. İstediği zaman içeri girip gözlerini üstüme dikiyor adam; o anlarda kör olmadığına eminim, makaralarını geri istiyor benden. Kaçıyor, koridoru koşarak geçiyorum. Koşuyorum, ensemde onun sıcak nefesini hissederek durmadan koşuyorum. Elini omzumda hissettiğimde "İmdat!" diye bağırıyorum. "Ne var?" diye soruyor bir ses. Babam bu, üzerime eğilmiş başımı okşuyor; "Korkacak bir şey yok, yanındayım." Sayıklarken annemin sırrını anlattım mı acaba, bilmiyorum. Kör şimdi daha iyi davranıyor bana, bundan cesaret alıp elimi uzatıyorum. Bir şey demeyeceğine eminim.

"Nereden buldun bunları?"... "Bulmadım, çaldım. Senin Elhamra'nın önündeki dilenciden çaldığın beş lira gibi."... "Ben öyle şey yapmadım."... "Sen anlatmıştın."... "Yanlışın var." "Ben şahit falan değilim, o gün orada değildim."... "Ama sen dedin

ki..."... "Yanlış anlamış olmalısın." "Beni de..." "Ya adam hakikaten körse? Nasıl cesaret edebildin!" "Evet, nasıl cesaret edebildin! Ayıp, yahu ayıp!" "Evet, ayıp, hem de büyük ayıp!"... "Yani siz?"... "Tabii ki hayır!"... "Yani, hayır hayır mı, yoksa evet hayır mı?"... "Elhamra'nın önündeki dilenci mi?" "Var mı öyle biri?" "Bilmiyorum." "Ayıp, çok ayıp. Ya adam hakikaten körse?"

Demek ben onlardan çok daha cesurmuşum, onların cesareti lafta kalıyormuş. Bizim sınıfın kahramanı Tavit benim için kahraman filan değildi artık. Bunu o da sezmiş olmalıydı, çünkü benimle karşılaşmamak için elinden geleni yapıyordu. Yiğitliğimi sınıfta duymayan kalmamıştı, yeni kahraman bendim. Sınıf arkadaşlarımın hepsi bana karşı olumsuz davranıyor, beni ayıplıyor gibi görünüyorlardı, fakat gözleri besledikleri hayranlığı saklayamıyordu. Rivayetlere göre, sandıklar dolusu mal dizmiştim. Öyle bilsinlerdi! Herkese bu akıl almaz serveti nasıl elde ettiğimi anlattım. Beni dikkatle dinleyenlerden biri de Haçik'ti. Tavit bir köşeye çekilmiş, durmadan tırnaklarını inceliyordu; tırnakları çok ilginç olmalıydılar. Halimden çok memnundum.

Günler benim için çok daha keyifli bir hale gelmişti, coşkuyla okula koşuyordum. Anne babama kalırsa, okul denen şeyi nihayet sevmeye başlamıştım; doğruydu, gerçekten zevk almaya başlamıştım. Yalnız, geceler dayanılmaz olmuştu. Sonu olmayan tartışmalara giriyordum körle. Zor durumdaydım, çünkü, nereden duyduğunu bilmiyorum ama Tavit'in meşhur cümlesini tekrarlayıp duruyordu: "Ayıp, çok ayıp!" Bu cümlenin tekrarı –ben buna yankı diyordum– bir türlü kesilmiyordu. Kendi malım olarak gördüğüm servetimden, hiç olmazsa bir miktar vermeye bile hazırdım, yeter ki suçlamalarına son versindi. Fakat aksine, sesini daha çok yükseltiyor, bağırıyordu. Kulaklarımı kapatıyordum ama nafile. Uyan-

dığımda, kör ortalıkta olmuyordu; fakat hâlâ bir ses duyuluyordu. Öfkeli bir ses. Ayağa kalkıp odamın kapısını açtığımda sesi daha iyi duyuyordum, salondan geliyordu, babamın sesiydi. Anneme bağırıyordu. Bu neydi, rezil şeylere para vermişti! Şehirde iplik mi kalmamıştı? Onun ne zorluklarla para kazandığını biliyor muydu? Günde kaç saat çalıştığını? Yorgunluktan canı çıkıyordu. Sessizlik...

"Galiba senin hiçbir şeyden haberin yok!" dedi annem babama. "Mösyö Garabed kör, doğuştan. Karısı da kendisi gibi kör. İki yetişkin çocukları var, onlar sağlıklı. Anne babalarıyla bağlarını kesmişler, bir kuruş bile vermiyorlar, adam mecburen çalışıyor. Ev ev dolaşıp bir şeyler satmaya uğraşıyor, çoğu zaman da beceremiyor. Aldığı paranın karşılığında bir şeyler vermek istiyor. Adam haysiyet sahibi..."

Daha fazla dayanamadım. Annemin daha neler söylediğini bilmiyorum. Hemen odama koşup yatağa girdim, yorganı üzerime çekip uzun uzun ağladım.

Elimde paketle dışarıya fırladım. Çok uzaklara gitmiş olamazdı. Aşağı yukarı bir saat önce gelmiş, birkaç dakika önce de çıkıp gitmişti. Odama çekilip, takip için hazırlıklarımı yapmıştım. Paketim çoktan hazırdı. Kör, Taksim Meydanı'na doğru bastonuyla yolu yoklaya yoklaya, yavaş yavaş yürüyordu. Ona ayak uydurdum. Acıkmıştım. Şan Sineması'nın* yanındaki dükkâna girip bir sütlaç yemeyi ne kadar da istiyordum. Kapının yanı başında, şişman bir adam oturmuş iştahla sütlaç yiyordu. Tombul parmaklarıyla

* **Şan Sineması:** Taksim'den Harbiye'ye giden yolun hemen başında, Elmadağ'da, 1940'ların sonunda And Sineması adıyla açılan salon. 1953'te Şan Sineması adını aldı. 1980'li yıllarda, müzikallerin, tiyatro oyunlarının sahnelendiği, konserlerin verildiği görkemli bir salona çevrildi. 1986'da kundaklandı, halen yangından arta kalan bir enkaz olarak durmaktadır.

sütlaç dolu bir kaşık tutuyordu; ağzını açtı, sütlaç ağzının içinde kayboldu, kaşık yeniden göründü, adamın çenesi hareket etmeye başladı. Babama, bana sütlaç getirmesini söyleyeceğim, o benim bir dediğimi iki etmez. Şan Sineması'nın girişindeki fotoğraflar, beni filme çekmek istiyor, fakat onlardan etkilenmiyorum, cansızlar çünkü... Taksim Parkı'nın bekçiliğini yapan aslanlar, vahşi görünüşleriyle tezat oluşturur bir şekilde donuk görünüyorlar. Annem, bir gün beni onlardan birinin üstüne oturtmuş, hükmetme duygusunu yaşamamı sağlamıştı; o günden beri korkmuyorum onlardan. Titremiş, titreyerek hükmetmiştim aslana. Bu arada, kör yoluna devam ediyordu. Bir apartmanın önünde durdu, içeri girdi. Ben de kocaman bir vitrininin önünde durup, büyük bir hayranlıkla orada sergilenen otomobilleri, güzelim *De Soto*'ları, pırıl pırıl *Plymouth*'ları, dayanıklı *Studebaker*'ları seyrettim. Fakat bu keyfim fazla sürmedi; kör, apartmanın kapısında belirdi. Yüz ifadesinden bir şey anlamak mümkün değildi. Meydan, her zamanki gibi kalabalıktı. Seyyar fotoğrafçılar, gelen geçenin resmini çekiyorlardı şipşak. Hiçbiri, resmimin çekilmesini isteyip istemediğimi sormadı bana. Kimi satıcılar da taze simit satıyorlardı. Onları görünce, açlığımı ve boş cebimi hatırladım. Simitçiler benimle yaşıttı, bu yüzden onlara sorabilirdim; fakat solgun yüzlerini görünce bundan vazgeçtim. Körü gözden kaçırmamak için acele etmeliydim, biraz daha yaklaştım. Fransız Konsolosluğu'nun önünde, yerde kitap satılan bir sergi vardı. İnsanlar kitapların sayfalarını karıştırıp, okuyorlardı. Yürümek güçleşmişti, ne de olsa Beyoğlu'ndaydık artık, ancak ite kaka ilerleyebiliyordum. Körün izini kaybetmekten veya bir tanıdığa yakalanmaktan korkuyordum; babamın çok tanıdığı vardı burada. Onlardan biri beni görüp tanısa... Kör yine bir eve girdi. Saray Sineması'nın* önünde insanlar bilet sırasına girmişler-

* **Saray Sineması:** 1930'da, Beyoğlu İstiklal Caddesi'ndeki Lüksemburg Apartmanı'nda Glorya adıyla açılan, 1933'te Saray adını alan sinema salonu, 1986 yılında kapandı.

di. Elhamra'nın önünde dilenci değil, gazete satan bir çocuk vardı. Yakalanmaktan korkuyor, aynı zamanda özgürlüğün tadını çıkarıyordum. Buralardan ilk defa yalnız başıma geçiyordum ve aslında yabancısı olmadığım bu semt gözüme daha bir farklı görünüyordu. Caddenin iki tarafındaki lokantalara bakmıyordum artık. Çevremde, elleri kolları dolu insanlar, yorgun argın yürüyorlardı. Kör de evden çıkıp yürümeye başladı. Adımlarında umutsuzluğunu görüyordum adeta. Arada, her dafasında artan bir sabırsızlıkla yaklaşıyor, işportasını gözden geçiriyordum. Kutu bir türlü boşalmıyordu. Melek'in* ve Atlas'ın* önünden geçtik. Kör, tramvay durağına gelince durdu. Galatasaray Lisesi civarındaydık. Tereddüt etmeden, ilk gelen tramvaya bindi. İşten dönen yorgun insanlarla doluydu tramvay; ellerinde paketler, yorgunlukları gözle görülebilen insanlarla. Dermansız oturuyor veya yorgun vücutlarını tutamaklara bırakmış ayakta duruyorlardı.

Taksim'den sonra tramvay biraz boşaldı, kör de oturacak bir yer buldu kendine, ellerini her zamanki gibi işportasının üstüne koydu. Sokaklar tenhalaşmaya başlamıştı artık.

Harbiye'ye geldiğimizde, kışlanın saati yediyi gösteriyordu. Kör, *Haylayf*'ın* önünde indi, ben de indim; tramvay Şişli'ye doğru devam etti. Dükkânların ışıkları yanmaya başlamıştı. Feriköy'e giden yolun iki tarafındaki balıkçılar, lambaların ışığı yardımıyla mallarını topluyorlardı. Ana yolu terk edip, tanımadığım ara sokaklardan birine girdik. Evler giderek değişiyordu, çok katlı apartmanların yerine iki katlı binalar vardı burada. Biraz daha ileride, onların yerini de tek katlı ahşap kulübeler aldı. Kör, kulübelerden birinin

* **Melek (Sineması):** 1924'te, Beyoğlu Yeşilçam Sokağı'nda açılan, 1958 yılında Emek adını alan ve 2000 yılında yenilenen sinema salonu.

* **Atlas (Sineması):** 1948 yılında, İstiklal Caddesi'nde açılan ve hâlâ faaliyetini sürdüren sinema salonu.

* **Haylayf:** Osmanbey'de, Pangaltı Hamamı'nın köşesinde, çikolata, şekerleme satılan pastane ve kahvehane.

önünde durup, kapıyı vurdu. Ben, pencerenin önünde duruyordum. Bir kadın, pencereden "Sen misin?" diye sordu. "Benim." diye cevapladı kör. "Nasıl geçti?" Kadının sesi çok zayıftı. Paketi kapının önüne bıraktım ve koşarak uzaklaştım.

Soluk soluğa evimizin merdivenlerinden yukarıya çıktım, zili çalmadan kapı açılıverdi. Babam "Nihayet geldin!" diye kükreyip, bir tokat indirdi. Gülmeye başladım. Sağ elimle pantalonumun cebindeki son makarayı sıkıca tutmuş, gülüyordum. Sadece gülüyordum.

Yaz

Pencereyi tıklattılar. Güneş ışınlarını dışarıda bırakmak için perdeleri çekmiştim. Odam sıcaktı, o kadar sıcaktı ki nefes almakta bile zorlanıyordum. Vücudumu örten çarşaf bile sıkıyordu beni, terliyordum; neredeyse çıplak, sadece iç çamaşırlarımla olmama rağmen. Uyumak mı? Bu sıcakta? Büyümem için uyumam gerekiyordu, özellikle şimdi. Annem öyle söylüyordu, anneannem de. Büyümeli, büyük adam olmalıyım, fakat o kadar da çabuk büyümek istemiyorum. Pencereyi bir kez daha tıklattılar. "Benim." dedi bir ses; "Benim, Hovsep."... "Hovsep? Sen misin?" Saat ikiydi ve hava çok sıcaktı; büyümek için uzanmıştım.

"Ne istiyorsun?" diye sordum. Uyuduğuma göre sesim duyulmamalıydı. "Top oynayacaktık, unuttun mu?" Beni hatırladıkları için sevindim. Bisikleti kırmızıydı. Hovsep çok hızlı sürüyordu, ancak sırtını görebiliyordum. Önceleri "Yavaş sür!" diye bağırdım, sonra bir şey söylemedim, söylemek istemedim. Sadece sırtını görüyordum, bu da bir şeydi.

Çocuklar bizi bekliyorlardı. Kaleye geçtim. Yerim belliydi, kaleci bendim. Çok da çevik değilimdir, kolay kolay kıpırdayamam yerimden, fakat kaleyi iyi doldururum. Bugün üç gol yedim. Nubar "Zayıflamış bu." dedi. "Hava da çok sıcak." diye ekledi Haçik. Hava sıcaktı, büyümek için uzanmış, zayıflamak için terlemiştim.

Eve döndüm. Herkes bir şeylerle uğraşıyordu. Annem yemek hazırlıyordu, ona yardım edebilmek için biraz acele ettim, masayı birlikte kurduk. Dolma çok lezzetliydi. Annem ve Madam Sırpuhi, daha dün görüşmüşlerdi ama yine de uzun uzun kucaklaştılar. Diğer madamlar da öyle. "*Tontonum, yavrum, canım*, ciğerim." Bu benim. Servis yapıyorum; babamın kendilerini masaya davet etmesini bekleyen misafirlerimize fındık, fıstık, kuru üzüm dolu kâseleri dağıtıyorum. Yanaklarımı okşuyor, çimdikliyor, öpüyorlar. Yanaklarım kızardı. Sıcaktan mı? Kimse zayıfladığımı fark etmedi, hiç kimse...

"Doğru dürüst" oturabilmem için altıma bir yastık koydular. Şerefe içildi, bira veya rakı dolu, durmadan inip kalkan kadehlere benim bardağım da eşlik etti. Bardağım, su dolu bardağım. Madam Sırpuhi'nin kocası Mösyö Artin konuşma yapmk için hiçbir fırsatı kaçırmaz, bugün tam onun günüydü. Sesi o kadar yüksek çıkıyordu ki söylediklerini anlamıyordum. İçimdeki boşluğu, dolmayla dolduruyordum. Fasulye, balık ve etle ayrıca. "Ve şimdi..." dedi Mösyö Artin, konuşmanın sonuna gelmiş olmalıydı, "Yeni neslin şerefine içelim." Herkes bana, yeni neslin masadaki yegâne temsil-

cisine baktı. Madam Lusi, babamı mı, annemi mi daha çok sevdiğimi sordu. Cevabım gecikmiş olmalı ki, *tantiğim** olduğunu, kendisinden çekinmememi söyledi. Ben, öğlenleri, büyümek için uyur, zayıflamak için terlerim ve dolma yerim, sırf sevdiğimden.

Ertesi gün pazardı, erken uyanmalıydım. "İyi geceler"imi duydular mı acaba? Bezik marközlerinin çıkardığı patırtı sesimi boğmuş olabilir. Sabahleyin, Manuk'la birlikte kiliseye gittim. Sıcaktan şikâyetçiydi Manuk, ben de şikâyetçiydim. Akşamüzeri, babasıyla birlikte Florya'ya gidecekti, kayıkla. "Bu sıcakta *badarak** olur mu?" dedi, ben de aynı fikirdeydim. Söylenerek kiliseye vardık. O, hiç olmazsa akşamüstü serinleyeceği için mutluydu; bizim kayığımız yoktu.

İlahiler her zamanki gibiydi. Manuk ve ben notalı ilahi kitabını birlikte tutuyor, daha çok etrafımızdakilerin seslerine göre okuyorduk. Onlar tecrübeliydi. Mösyö Ardavazt'tan, yani şefimizden başka kimse nota okumasını bilmezdi aslında. Mösyö Ardavazt, sadece koroyu idare etmiyor, aynı zamanda yüksek sesle şarkı da söylüyordu. Ahenksiz kaba sesini ve ritm tutturmak için ayaklarıyla çıkardığı patırtıyı herkes duyuyordu. Bugün benim olduğum tarafa çok sert baktı bir ara. Manuk'la aynı sesi çıkarıyorduk. Birkaç hafta önce de "Seni *khoran*a çıkaracağım." demişti bana. Günlerce bunu düşünmüştüm: Ben *khoran*dayım ve oradan, aşağıdaki koronun sıradan üyelerine bakıyorum. "*Khoran*ı doldurursun, onun için oraya almak istiyor seni." dedi Vaçe. "Yok." dedim, "Beni sever o, onun için." Güldüler.

Mösyö Ardavazt bana kızmamıştı, vaaz sırasında dışarı çıktığımızda yanaklarımı okşadı. Vaaz sırasında hep dışarı çıkardık, sadece biz değil, hemen hemen herkes. "Merhaba *tonton*um." dedi Ma-

* ***tantik:*** İstanbul Ermeni ağzında "teyze".
* ***badarak:*** (Erm.) Ayin.

dam Jaklin, "Nasılsın?"... "İyiyim." diye cevap verdim, "Annem yemek hazırlıyor." Annemin nerede olduğunu soracağını biliyordum. "Baban nerede? Ortalıkta yok."... "Babam meşgul." Babam gerçekten meşguldü. Deniz kıyısındaki kahvehanelerden birinde oturmuş kâğıt oynuyordu. Yanımda duran Garbis beni gammazlamadı; onun da babası meşguldü. "Geliyor musun?" diye sordu, "Haçiklerle savaşçılık oynayacağız." Madam Jaklin'den kurtulmuştuk. Yine adama ihtiyaçları vardı ve beni hatırlamışlardı.

Oyun yerimiz, Yeşilköy'deki terk edilmiş Katolik mezarlığıydı. Gündüzleri bile yalnız başıma oradan geçmekten çekinirdim. Duvarlarla çevriliydi. Duvarların üzerinden ağaçlar fışkırırdı ve içeriyi görmek imkânsızdı. Uzaktan, yıkık dökük kilisenin bir bölümü görülebiliyordu sadece. İçeri girmeye, ancak arkadaşlarımla birlikteyken cesaret edebilmiştim, liderimiz Levon'la. Beş bilye karşılığında, terk edilmiş, dış duvarlarından başka hiçbir şeyi kalmamış küçük kiliseye götürmüştü beni. Başımı yukarı kaldırdığımda gökyüzünü görebiliyordum. Bizim kiliseyi hatırladım, onun içinde de şimdi yaptığım gibi gökyüzüne baktığımı hayal ettim; belki aynı göğü görürdüm, belki aynı kargalar, kilisenin duvarlarına tüneyip aynı ilgiyle bakardı bana. O kargalar, her hareket ettiklerinde, gür ve geçilmez ormanların yaprak hışırtılarını çıkarıyor, beni ürkütüyorlardı. "Bunlar ölü." dedim. "Ölüler ses çıkarmaz!" dedi Levon. İspat etmek için de, üstü sacla örtülü bir mezarın başına götürdü beni. Altı bilye karşılığında mezarı açtı. İçinde kemikler vardı; değişik boylarda kemikler, bir de kafatası. Levon kemiklerden birini dört bilye karşılığında bana verebileceğini söyledi. İstemedim. "Bilyem kalmadı." dedim.

Cephe savaşına katılmayacaktım. Girişte gözcülük yapacak, biri yaklaşacak olursa haber verecektim, orada oynamak yasaktı çünkü. Bu sık ormanda, görünmez bir düşmanla boğuşmayacağıma se-

vindim. Girişte durdum, yalnız başına yaşayan bir kadın vardı orada; onun kedileriyle oynadım. Kadının adını kimse bilmiyordu, tam bir kedi delisi olduğunu biliyorduk sadece. Onunla konuşmadım, cevap vermeyeceğini biliyordum. Kucağında iki kedi vardı, kapının önünde oturmuş onlarla konuşuyordu. Sesler duydum. Önce Levon'unkini, heyecanlıydı, sonra başka bir ses, bir büyüğün, Türkçe küfreden birinin sesini duydum. Çalılar şiddetle titredi. Çocuklar, olanca güçleriyle koşuyorlardı. Önde liderimiz Levon, arkasından diğerleri, soluk soluğa. Ben de onlara katıldım, arkalarından koştum. Adamın sesini gayet iyi duyuyordum. Bağırıyordu, hem de nasıl! Aniden bizi takip etmeyi bıraktı. Soluğum kesilmiş bir halde durdum. Levon ve diğerleri hâlâ koşuyorlardı. Onlara yetişip neden kaçtıklarına sordum, sustular. Levon devamlı sağa sola bakınıyordu.

Neden trene binip Florya'ya gittiğimizi bilmiyorum, Levon öyle istemişti galiba. Açık pencerelerden başımızı dışarı uzatmış, denize bakıyorduk. Gözlerimiz lokomotifin dumanından, içindeki kömür parçacıklarından yaşarmıştı. Dışarıda, rayların kenarında, ne üstümüze saldıran kızılderililer, ne de yardımımıza gelen ve her atışıyla en azından iki kızılderili öldüren David Crocet vardı. Ortalık çok sakin olmasına rağmen, Levon'un emirlerine itaat ediyor, vagon vagon geri çekiliyorduk, kondüktör yaklaşıyordu. Geri çekilmemize rağmen seviniyorduk, çünkü beleşe Florya'ya gidiyorduk. Benim sevincim o kadar da büyük değildi. Biletim cebimdeydi.

Yorgun argın, üstümüz başımız tozlu, isli ellerle bizim evin yakınında oturuyorduk. Şüphesiz, çok geçmeden annemin sesini duyacaktım: "Eve gel artık, baban gelecek!" Fakat babam henüz gelmemişti, önemli olan da buydu. KLM'nin* servisi yanımızda durdu, o evde bir pilot oturuyordu. Adam evden dışarı çıkıp, minibü-

* **KLM:** Hollanda Kraliyet Havayolları. (Hollanda dilinde, *Koninglijke Luchtvaart Maatschappij*)

se bindi ve kendisi gibi temiz, tertemiz üniformalar giymiş iş arkadaşlarını selamladı. "Birazdan uçacaklar." dedi Hovsep. "Evet." dedim. Adamın kullanacağı o muhteşem *Super Constellation* geldi gözlerimin önüne. *Dakota*ları, *F-86*'ları ve resimleri odamın duvarlarında asılı diğer şahane uçakları hatırladım. Minibüsün kapısı kapandı, yukarıya, havaalanına doğru yoluna devam etti. Hava serinliyor, tekerleklerden çıkan toz yükseliyordu. Hovsep ayağa kalktı, pantolonunun tozunu silkeledi, eve gidecekti. "Ah be..." dedi, "Ben de uzaklara uçmak istiyorum, ben de pilot olacağım. Ya sen?" Gözlerim yaşarmıştı, kömür parçacıklarından tabii; "Bilmiyorum." dedim, "Bilmiyorum..."

Dünün Varlığı Bugünde

Garson, asil bir el hareketiyle, grubu içeri buyur etti. Tabii ki pencereye yakın bir masa istiyorlardı. Hayır, iki masa; kalabalıktılar. Suren, Suzan, Garabedyanlar, Rupig ve hanımı, Karayanlar, Nono ve Onno, Antuan, Pakrat ve karısı, diğerleri... Biraz önce, Suren'in arabasında, onun arkasında, kapının yanında oturuyordun; solundaki, beyaz eteği yarıya kadar yukarı kaymış Nono'nun yanında. Arada bir, ister istemez onun yarı çıplak bacaklarına dokunuyordun. Seni ve arabalardan oluşan o her zamanki zinciri, şehir merkezine veya tamamen ters yöne, yurt dışına götüren geniş caddeye varmak için, Sahibinin Sesi'nin yanından, tren köprüsünün

altından, Yeşilköy Havaalanı'nın pistlerinden birinin yanından geçiyor, iniş yapan uçakların dehşetli gürültüsünü hissediyor, arada bir yanıp sönen kanat ışıklarını görüyordun. Hayır, hayır, dosdoğru Avrupa'ya götürüyordu cadde; Balkanlar, o yarı karanlık yoktu; sadece ilerlemenin, medeniyetin zirvesi, yani Avrupa vardı. Daha önce başkalarının da safça düşlediği gibi, sen de, bir hamlede, karanlıktan, ışıklar ülkesine geçecektin. Kaçacaktın yarı karanlıktan, o kadar yakınında olduğu halde, görmezden gelecektin onu.

Arabadan inip, Ömür'ün* kapısına doğru yürürken, binanın, karanlıkta daha da göze çarpan, çevresindeki ıssızlığın ortasında pırlanta gibi parlayan bembeyaz duvarlarına bir kez daha hayran kaldın. Onun, şehre veya Avrupa'ya giden ana caddeye yakınlığı, aynı zamanda, medeniyetten tamamen uzaklaşmamış olduğunu hatırlatıyordu sana.

Alelacele birleştirilmiş masalara oturmuş, karşındaki Suren'in yüzüne bakıyordun. Suren'in yanında Nono oturuyordu; biraz ötedeki karısı Suzan ise kardeşi Onno'nun yanında. Onno, kalınca bir puro yakmakla meşguldü. Az sonra, dumanını, Alis Karayan'ın yüzüne üfleyecek, en ufak bir zekâ kırıntısı dahi taşımayan bir gülümsemeyle, saçlarından arta kalanları parmaklarıyla sıvazlayarak, "Madamcığım, nasılsın?" diye soracaktı. Alis Karayan ise, puro kokusundan tiksinmesine rağmen, sahte bir tebessümle, "Harika." diye cıvıldayacaktı. Aynı anda, Suren yüksek sesle, "Çocuklar, ne ısmarlamak istiyorsunuz?" diye soracaktı. Kendisi, garsona zaten siparişleri vermeye başladığına göre, tamamen gereksiz bir soruydu bu. Garson, Onno dahil diğerlerinin yalnızca figüran olduğunu bildiğinden, gelir gelmez Suren'in, Ömür'ün en âlicenap müşterisinin yanına koşmuştu.

* **Ömür:** Londra Asfaltı üzerindeki, İstanbul'un önemli, nezih restoranlarından biri.

Suren'in kendinden emin sesi, emirleri ve siparişleri... "Taze balık?"... Tabii ki! ... "Mezeler?"... Böyle şey sorulur mu? Beyin istemez misiniz? Fakat daha önce hep alırdınız? "Evet, fakat bu sefer değil." Salatalıklar boyuna mı kesilsindi? Ne diyorsunuz? Kim rahatsızlandı geçen sefer? Fakat nasıl olur! Etlerimiz her daim tazedir! Aşçıbaşımıza derhal soracağım...

Susuyor ve bekliyordun. Suren'in bu sefer de sana, sadece sana, ne yemek istediğini soracağını biliyordun. Fal taşı gibi açtığı gözlerini yüzüne dikip, şevkat dolu bir sesle, sanki açlıktan ölecekmişsin gibi yemek ısmarlayacaktı. Sırf bu yüzden, Nono'nun gevezeliğine, seninle sohbet etmek için yaptığı denemelere katlanacaktın. "Onno'ya baksana. Bak, bir bak! Belli ki sinirli. Şu puro içişine bak. Ne kadar acıyorum bir bilsen." Yalan, hepsi, yalan. "Beceriksiz hareketlerine, aptal görünümüne ne kadar acıyorum bir bilsen!" İnsan böyle şey söylemez. "Aptal görünümü" ne demek? Gerçek bu. Para içinde yüzen birine neden acır insan? Kendisi değil, babası istiflemiş paraları. Biz de mecburen saçmalıklarını dinliyoruz... Git, başka bir şey yap! Başkasının söylediklerini dinle! Ama kimin? "Biz vaktinde, Kaliforniya'da, üniversitedeyken..." Yine mi aynı hikâye? Evet, sen ve arkadaşların. "Ve hafta sonları birbirimizi ziyaret ederdik." Derin bir nefes çekti purosundan...

Dövme demirden kapıyı açıp, bahçeden içeri girdin. Yol biraz meyilliydi. Terliklerin gürültü çıkarıyordu. Bu defa da bir numara büyüğünü almışlardı. Sen almamıştın; böyle şeyler yapmana müsaade etmezlerdi. Dikkat, basamaklar! Varlığı yokluğu belli olmayan soluk yüzlü uşağın arkasında beklediği kapı şu soldaki değil miydi? Daima ciddi ve daima ürkekti adam. "Üstünden at şu korkuyu! Bırak utangaçlığı! Anlıyorum seni, ev sahibeni gayet iyi tanırım." Kalın bir ses: "Karekin!" O kadar. Fakat bu yeterdi. Sonra o gülü-

şü. Tüm vücudu sallanırdı adeta. Ardından, büyük bir ciddiyetle tekrar "Karekin!" Hayır, şu an burada değil. Alışverişe gitti; geçici bir kaçış.

Artık yukarıda, merdivenin başında, güzel günler geçirmiş bu evin girişinde durmuyor Madam. Dursaydı, seni içeriye davet ederdi. Taraçanın kapısından giren ışık, salondaki mobilyaların yarattığı kasveti biraz olsun hafifletiyor. Nihayet deniz kenarındasın, sol omzunda büyük bir havlu, sağ elinde bir kitapla üstelik. "Bu çocuk gereğinden fazla okuyor!" Bunu bile söyleyemeyecekti artık Madam. Gülerken vücudu sallanamayacaktı. Çoktandır öyle şeyler yapamıyordu, ölmüştü. Aşırılığının kurbanı olmuştu. Oburluk demek daha mı uygun acaba? Kocasının kendisini aldattığını fark etmiş miydi? Sözde, adam, sevgilisine gider, oğlunu da yanında götürürmüş. Suren salonda, babasının yatak odasından çıkmasını beklerken ne hissediyordu acaba? Hepimiz almamız gereken dersleri bir şekilde alıyoruz. Onno, dikkat et! Suren her şeyi çocukluğunda öğrenmiştir. "Ben Kaliforniya'dayken arkadaşım Maykıl derdi ki..." Herhalde Mikayel demek istiyorsun; bu Ermeni adına daha çok benziyor. Gerçek veya sahte –umurumda değil– Havana'nla uğraşsana sen; o zaman belki daha az konuşursun!

Evet, Madam ölmüştü ve ölümünden sonra, ömrü boyunca yapamadığı bir şeyi yapmış; dört kişinin birden başına bela olmuştu. Kocası, nurlar içinde yatsın, kaçıp gitmişti. Nereye gittiğini biliyor musunuz? O dört kişiden hiçbiri, Madam'dan kaçamamışlardı. Hayat dediğin bu işte! Suren'i o günkü kadar sıkıntılı görmemiştim hiç. Keder bu olsa gerek. Orduevi'nin oradaki evlerinde, bir sandalyeye oturmuştu; artık annesinin olmadığını idrak edemiyordu. Biliyorsun değil mi? Orduevi'nın karşısında. Gözlerini yerdeki *parke*ye dikmişti. Şaşılacak şey, genellikle onu o evde göremezdiniz; çoğu zaman, iş için bir yerlere gitmiş olurdu. O tür işleri iyi biliriz

biz! Annesinden kaçardı böylece, babasından öğrenmişti bunu.

Madam yukarıda durmuyordu, kapalı taraçada da yoktu, ne kendisi, ne de yarı deli kız kardeşi. "Nereye gidiyorsun?" Kız kardeşi, hiç de hakkı olmamasına rağmen, Karekin'e, insandan çok bir gölgeye benzeyen bu adama bir şey söylerken, hatta emrederken bağırırdı. Ev sahibesi kız kardeşiydi, kendisiyse, varlığına katlanılan biriydi sadece. Arada bir, o can sıkıcı evinden buraya misafir gelirdi. Şişli Meydanı'nın oralardaki dairesine gittin mi hiç? Allahım, ne olağanüstü bir düzensizlik hüküm sürüyordu o evde! Buraya gelince ev sahibesi kesilirdi. Karekin öyle düşünmesine izin verirdi. "Nereye gidiyorsun?" Aptalca bir soru, öyle değil mi? Cevap vermezdin. "Hava bugün ne güzel, değil mi?" de diyebilirdi. Aslında, "Sağır değilim, bu kadar yüksek sesle konuşman gerekmez." demek istiyordun. Belki Suren'in orada yüzeceğinden haberi olduğunu söylesen daha iyi olacaktı. Az sonra aşağıdaydın; vücudunu iskelenin kalaslarının kavurucu sıcaklığından ve pisliğinden koruyan havlunun üzerinde. Suren'in çocuklarına yer vermeliydin. Burası onların yeriydi, sen misafirdin. "Biraz öteye git, lütfen!" Denize mi atlasam? Derin değildi, dalgalar ağır ağır kayıkhanenin duvarlarına vuruyorlardı. Aldanma, göründüğünden çok farklı olabilir deniz. Hiç ama hiç kestirilemez bir şey o; küçüklerin dadısından tamamen farklı. Dadının ne olduğu belli, mızmız, ihtiraslı. Ölümünde şaşılacak bir şey yok. Sen ne dersin?

"Buyurun, çocuklar!" İyi ki söyledin, yoksa sofranın hazır olduğunu fark etmeyecektim. "Patlıcan tavasından al, yanına da yoğurt... Sarmısak sevdiğini bilirim... Bu ne sürpriz? Galiba Avrupa'ya gitmeye hazırlanıyorsun... Hiç olmazsa fasulyeden al! Benim de karın ağrım vardı... Salatalıklar bugün her zamankinden daha taze. Bu şekli daha çok seviyorum, boyuna kesilmiş, yanında doğranmış domatesler... Gördün mü? Sana soğan vermedim... Mid-

yelere ne diyorsun? O güzelim altın rengi hamurun içinde muhteşem değiller mi?" Ne iyi davranıyordu sana, değil mi? Diğerlerinden farklı olarak, senin ona kızman için bir neden yoktu. Seninle ilgilendiğinden, Nono'ya bile vakit ayıramıyordu. Nono elbette daha çok ilgi bekliyordu; oysa şimdi Pakrat'ın kahrını çekiyordu. Kibar adamdı Pakrat, Nono'nun tam karşısında oturuyordu. Nono sağa sola kayıyor, ipince parmaklarıyla, kısa, masadakilerin çoğuna göre haddinden fazla kısa eteğini çekiştirip duruyordu. Acaba daha yukarıya mı çekiyordu? Daha yukarı? Onno, arabada Nono'nun yanında oturmanın ne kadar keyifli olduğunu bilseydin! Pakrat, sağ eliyle kızılımtırak saçlarını taradı. Evet, kızıl saçlı Vanlılar ve masmavi gözleri. İşte, utangaç bir hareket daha. Pakrat, hastalık derecesinde kontrollü biri; karısı ise kuluçkaya yatmış tavuk gibi, kimsenin kılına dokunmayan bir kadın. Yanakları, bir şeyler çiğnemediği zaman bile dolu; kocasının yanında, bir kayınvalide karikatürüymüşçesine oturuyor. Kötü niyetli değil, fakat hesabını çok iyi bilir.

Pakrat, Nono'nun gözlerinin içine bakıp duruyordu. Eğer Suren seni beslemekle uğraşmayıp, etrafında olan biteni görseydi, kesinlikle hoşlanmazdı bu durumdan. Sanki yarından itibaren aç kalacaktın da, buna karşı koymak için yağ depolaman gerekiyordu. Mutlaka alınması gereken önlemler... Allah bilir durum nasıldır orada? Herhalde hep soğuktur. Bizim yemeklerden ne haber? Krikor geçenlerde oradaydı, dükkânlar yiyecekle dolup taşıyormuş ama patlıcan filan yokmuş, kabak keza. Bizimkilerin sayısı bir hayli kabarıkmış; hiç çekinmeden, merdiven altından, kadınların bacaklarını dikizliyorlarmış. Zavallılar, burada böyle şeyler yapmaya cesaret edemezler. Pakrat sağ eliyle saçlarını bir kez daha düzeltti. Dolgun yanaklı karısı, tam bir baykuş gibi, zaten yeterince küçük olan gözlerini kırpıştırıyordu. "Biz de seninle ilgileniriz." dedi Ha-

rutyun lafa karışarak. "Mercimek, fasulye, ne istersen göndeririz."... Nişan'ın ağzı doluydu. "Ya buranın muhteşem balıkları?" diye sordu. "Hatırlatayım, midye tavasının tadına bir bakıver, muhteşem, tek kelimeyle muhteşem! Birkaç tane koyayım tabağına." Cevabını beklemeden, oval tabağa doğru uzandı, çatalıyla son midyeleri tabağına doğru itti. "Oldu! Garson, bir porsiyon midye tava daha." Dayanılacak gibi değil! Neden durmadan bağırıyor bu herif?

Nono rahatlamışa benziyordu, hiç olmazsa eteğini çekiştirip durmuyordu artık. Onno'nun bakışları ise donuktu. Başını durmadan sağa çevirip duruyor, masadakilerin dikkatlerini üzerine çekiyordu. Her zamankinden hızlı emiyordu purosunu. Suzan gözlerini tabağa dikmiş, zaman zaman bir şeyler atıştırıyor, karşısında oturan Vartanuş'un sorularını baştan savma bir şekilde yanıtlıyordu. Tabii, Ömür'ün yemekleri her zamaki gibi nefisti. Bir de şu baş ağrısı olmasa! Yetmezmiş gibi, bir de dayanılmaz sıcak! Evet, aspirin almıştı, hem de iki tane. Hayır, uzun zamandır böyle şiddetli ağrımamıştı başı. Parmaklarıyla şakaklarını yavaş yavaş ovuyordu. Buraya gelmemek için kendini bayağı zorlamıştı ama sonunda gelmişti işte. "Baş ağrısına ne iyi gelir biliyor musun?" Vartanuş'tu bu. Kaynanası –Bu da nereden çıktı?– "Ondan iyisi yoktur." diye söyler dururmuş. Doğrudur, fakat Suzan için, başını soğuk suyun altında tutmak biraz maceraperestçe bir şeydi. Ayrıca bu sıcakta soğuk suyu nereden bulsundu? En iyisi baş ağrısının kahrını çekmekti. Gocunma Vartanuş. Denenmiş ev ilaçların için başka kurbanlar bulursun sen. Kıskançlığa iyi geleni, Havana purosu görünüşe göre bugün pek keyif vermeyen Onno'ya yarar herhalde. Nono, onunla boş yere arkadaş olmamıştı herhalde. Evlilik planını önceden hazırlamıştı. Estetik yaklaşımlar bu planda önemli rol oynamamıştı, zira Onno yakışıklı filan değildir. Nono'nun eski erkek

arkadaşı ise –Bir ara nişanlı değil miydiler?– çok yakışıklı bir Levantendi.

Onları sahildeki duvarların dibinde, hülyalı hülyalı ve sarmaş dolaş yürürlerken görmüştün kaç kere. Nono'nun üzerinde, giymesi cesaret isteyen bir bikini vardı ve dudaklarındaki gülümseme bugünkünden çok daha tazeydi. Arkadaşı, sigara paketiyle çakmağını, mayosuyla, güneş ışınlarından kestane rengini almış derisinin arasına sıkıştırmış, sağ koluyla şevkatle Nono'ya sarılmıştı. Birlikte Deniz Park'tan* Röne Park'a gidiyor, deniz kenarındaki evlerin, bazen mütevazı, bazen görkemli iskelelerinden geçiyorlardı. Arada bir, evleri birbirinden ayıran duvarlardan aşıyorlardı ve bütün bunları yaparken ayakları hemen hemen hiç ıslanmıyordu. Aşağıya bakarken gördüğün Nono'nun mutlu gülümsemesi, hâlâ gözlerinin önünde. Ve sana öyle geliyor ki; arabulucu Antuan, Nono'yu, baş ağrısı Levanten'den ayırmayı ustalıkla becerdikten sonra, evlilik rüyalarıyla Onno'nun kucağına atmıştı; şimdiyse, samimiyetini ele veren gülücükler eşliğinde, Onno'nun karşısına geçmiş, kadeh kaldırıyordu. Onno, geçmişte kalmış dostane bir yardımın hatırlatılmasından sıkılan birinin yüz ifadesiyle karşılık veriyordu. Fakat Antuan rahatsız olmadı, gülümsemeye devam etti, başını hafifçe sola, sana doğru çevirdi, uzun bira bardağını kaldırdı ve sessizce şerefine içti. Antuan'ın gülümsemesi seni rahatsız etmedi. Sen de minnetardın ona. Biraz farklı da olsa, sana da yardım etmişti zamanında.

Onun teskin edici sözlerini bugünmüş gibi hatırlıyordun. Yüzün solgundu, dizlerin titriyordu. Az sonra güçlenmiş olarak İstiklal Caddesi'ne çıkıp, Ağa Camii'nin* yanıbaşındaki Şehzadebaşı

* **Deniz Park:** Yeşilköy kıyısında, 1949'dan, 1957'de yanana kadar faaliyet gösteren otel.
* **Ağa Camii:** 1594 yılında, Galatasaray ağası Şeyhülharem Hüseyin Ağa tarafından şimdiki İstiklal Caddesi üzerinde yaptırılan cami.

Sokağı'ndan içeri girmek için Atlantik'te* son bir ayran içiyor, Rus salatalı bir sandviç yiyordun. Antuan, sol koluyla seni kendine çekerek, "Sen de başararacaksın diğerleri gibi." demişti. Daha sonra, evden birlikte çıkmıştınız. Her ne kadar dizlerin, bu defa yorgunluk ve boşalmanın verdiği zayıflık nedeniyle titremeye devam etse de, Antuan'ın yardımına gerek yoktu artık, kendine güveniyordun. Bu arada dakikalar geçtikçe, kadının çirkinliğini anımsıyordun. Adi parfümünü; ince ve yıpranmış kombinezonun örtemediği, daha da yıpranmış vücudunu. Antuan seni bu kadına teslim etmiş, tavsiyelerde bulunmuş; kadından da, senin gibi bir acemiye iyi davranmasını rica etmişti. Antuan'ın kaldırdığı kadehe karşılık verirken, gülümseyip, o günü hatırladın. İki hafta sonra, İstiklal Caddesi'nin karmaşasında, Atlas'ın önünde o kadına rastladığında, seni tanıması için gözlerinin içine bakmıştın. Ancak o, çevresini saran ve sonsuza dek de saracak olan yüzler okyanusunun arasında seni görmemişti, seni hatırlamamıştı, seni tanımamıştı. Masanın etrafındakilerden hiçbiri bunları bilmiyordu. Yardakçılara has bir samimiyetle, Antuan'ın sıhhatine içiyordun. Senin Gregoryen ve onun Katolik kalbinde saklı sırrın hazzı eşlik ediyordu tebessümüne.

"Sessizlik lütfen!"

Bizim cılız Nubar bu. Elindeki çatalla, önündeki boş bardağa vurup, dikkatleri üzerine toplamak istiyor.

"Susun lütfen, rica ederim!"

Ayağa kalktı; hayır, cılız vücudunu bir hamleyle yukarı itti. Ceketinin önü açıktı. Karısının sert bakışlarını görünce düğmesini iliklediı, hafifçe öksürdü; konuşmaya başlamak istiyordu. Şimdiye kadar hiç kimse, bu kadının kendinden en azından yirmi yaş bü-

* **Atlantik:** İstiklal Caddesi'nde, Saray Sineması'nın karşısında birahane/büfe. 1970'lerin başında kapanmıştır.

yük bu adamla neden evlendiğine akıl sır erdirememişti. Nubar cimriymiş anlatılanlara göre. Kim bilir? Her halükârda şansı var adamın, sen de şahitsin buna. Kurnazdır da, kendini beceriksiz gibi gösterir. Gerektiğinde en iyi çözümleri buyurur çevresindekilere. Hepsi de üstün zekâlarından emin olan bu insanlar da affallayıp kalırlar. Daha sonra, biraz olsun kendilerine geldiklerinde, Nubar'a yine beceriksiz derler; sadece şansı olan bir beceriksizdir o! Şans, hep şans...

Nubar, boğazını bir kez daha temizledikten sonra, "Bu akşam..." diye söze başladı nihayet. "Burada toplanmış bulunuyoruz..." Senin oturduğun tarafa döndü, sağ elinde bira bardağı vardı, sol eliyle de ceketinin düğmelerinden biriyle oynuyordu. "Burada toplanmış bulunuyoruz..." dedi Antuan alayla. Herkes, o kadının Nubar'la evlenmesini içine sindiremediğini bilirdi. Gençlik yıllarımızın Adonis'iydi Antuan; gelişmiş vücudunun, o moruğunkinden bin kat daha güzel olduğuna emindi. Onno, purosunun dumanını Nubar'ın yüzüne doğru üfleyerek, "Otur yerine!" dedi. "Nutuk atmanın sırası değil!" diye ekledi Suren. Çatalıyla bir biber dolması aldı. "Nutuk atmanın zamanı değil!" Nubar'ın ayağa kalkmasından beri süren sessizlik, yerini patırtılı ikili sohbetlere bıraktı. "Fakat..." diye mırıldandı Nubar. Geri çekilmeye başlamıştı bile; yarı oturur bir halde ceketinin düğmesini açtı. Karısı gözlerini masanın örtüsüne dikmişti, ses çıkarmıyordu. O anki yüz ifadesini, yalnız sen değil, hiç kimse yorumlayamazdı. Nubar nihayet yerine oturdu, bira bardağını elinden bıraktı. Bir an, yalnızca bir an için acıdın ona; bu duygu seni bile şaşırttı. Nubar'a acımak tuhaf ve bir o kadar da gereksizdi.

Pakrat, "Çocuklar nerede?" diye sordu Suzan'a. Suzan, halinden memnun bir el hareketiyle "Evdeler." dedi. Başka ne beklenebilirdi ki? Çocuklar yine ejderhanın denetimi altındaydılar. Ken-

dini, iskelede uzanmasına "tahammül edilen" biri gibi hissetmeni sağlayan o değil miydi? Sanki ev onundu! Yetmiyormuş gibi, bir de alaylı soruları: "Bugün ne okuyoruz?" Uzandığın yerden, konuşmadan kitabını gösterirdin. "Yine mi aynı kitap? Ha, bu seferki başka. Bu hangisi?" Cevabını beklemeden sırtını dönerdi. Küçük Garo'nun atletini çıkarırdı; Garo'nun ablası Maral kendi kendine soyunur, basamaklardan inip, denize girerdi. İşte o an, ejderha, başında beyaz keten şapkası, birden dikilir, parmaklığa yaslanır, ufka bakıp, orada olan biteni görmek isteyen biri gibi, sol elini alnına götürürdü. Oysa, Maral sahilden en fazla on metre uzaklaşırdı. Yine de hanımefendinin emirleri kırbaç gibi patlardı: "O kadar uzaklara gitme demedim mi ben sana! Kaç defa söyledim denizin birden derinleşebilir diye?" Böyle şeyler sadace hayalinde olur! Bu ejderha dadının, denizin derinliklerinde, şu veya bu şekilde sonsuza dek kaybolmasını ne kadar isterdin.

İyi ki o gelmemişti bugün. Ama çocuklara acıyordun, onlar dadıyla kalmışlardı. Suren, döndüklerinde, gece boyunca ne suçlar işlendiğini öğrenecekti ejderhadan. Kadın, Suren'e yaklaşacak, ağzını neredeyse onun kulağına yapıştırarak, olan biteni devlet sırrıymış gibi fısıldayacaktı. Sonra, gördüğü işten memnun biri gibi gülümseyerek, bir adım geri çekilecekti. Suzan'a, onun soluk yüzüne baktın; az önceki neşesini kaybetmişti. Gözlerini masaya dikmiş, arada Suren'i gözlüyordu. Donuk, kendisine itaat etmek istemeyen gözleriyle, suçüstü yakalamış gibi aniden sana baktı. Söyleyeceği şey herkesi ilgilendirirmiş, ilgilendirmeliymiş gibi, yüksek sesle sordu: "Danstan ne haber?" Sağa, sallanarak bir adım ileri, ça-ça-ça, sola sallanarak bir adım geri, ça-ça-ça, bu sefer diğer yöne tabii. Sallanarak bir adım daha ileri. "Aslında hiç de zor değil." dedi Suzan. Plağı bir daha taktı, gelip tam yanında durdu. "Ben sana öğretirim." Çevik hareketlerle ve büyük bir sabırla –onun bu

kadar sabırlı olduğunu bilmiyordun– cilalı muşambanın üzerinde dans etti. Sen ayaklarına bir türlü hakim olamıyordun. Gülüp, alay mı ediyordu seninle? Yoksa, çini döşeli balkonun, bu akşam nedense sonuna kadar açılmış kapılarından içeri giren ılık rüzgâr mıydı onu neşelendiren? Bilmiyordun. Aniden önünde durdu, elinden tutup, dansa benzer bir şeyler yapmayı denedi. İtiraf etmeliydin ki, onun hayal edilemeyecek kadar yumuşak, neredeyse kassız vücuduna dokunmak, seni şaşkına çevirmişti. Aynı duyguya, daha önce elini sıktığında da kapılmış; o elin zayıflığını, korunmasızlığını fark edip, zarar vermekten korkarak, alelacele bırakmıştın. Yavaşça mutfaktan gelip, yanınızdan geçerken başını hafifçe sola çeviren, ancak incecik dudaklarını ve hor gören bakışlarını fark edebildiğin, hemen çocukların odasına giren ejderha tarafından görüldüğünde, tıpkı şimdi olduğu gibi suçüstü yakalanmış hissediyordun kendini. O dudaklar Suren'in kulağına neler fısıldayacaktı kim bilir? Beceriksizliğiyle ilgili olarak, bir karşı koyma, bir düzeltme bekleyen biri gibi, "Suzan, benim ne kadar iyi dans ettiğimi bilirsin." dedin gülerek. Suzan'ın gözlerinin herkesin önünde seninle dans etmek isteğiyle parladığını gördüğüne yemin edebilirdin. Hiç olmazsa bu akşam itiraz etmeyecektin buna. Çünkü, etrafındakilerin gözleyen, kemiren bakışlarına rağmen, kendini özgür hissediyordun. Gerekirse çatallarını bırakacak, ağızlarındaki lokmayı sessizce çiğneyerek size bakacaklardı hep birlikte. Yalnız ikinizin dans etmesi bile rahatsız etmeyecekti bu gece. Fakat Suzan'ın bakışları, o bir anlık parıldamayı kaybetmiş, yine eski donuk ifadeye bürünmüştü. Daha sonra, senin de onu dansa kaldırabileceğin geldi aklına, fakat artık geçti.

"İzninle şerefine içeyim." Bu da Pakrat. Sol elini, omzuna koydu, dostça. "Bizi unutmayacaksın, değil mi?" Bir sır veriyormuş gibi, alçak sesle konuşuyordu. Nutuk atmak onun işi değildi. "Gel!"

dedi ve kadehini tokuşturdu. Pakrat diğerlerine benzemez, coşkulu değildir.

"Onno'dan bir nutuk! Buna ne dersiniz?" Onno oturmaya devam ediyordu ama ayağa kalkarsa gömleğini düzelteceğini, ne kadar ustaca tararsa tarasın başının kelini örtemeyen saçlarına parmaklarıyla alelacele çekidüzen vereceğini ve kendisine ağır bir hava verdiğini düşünerek, purosunu elinden bırakmayacağına emindin. Kimse, baba parası sayesinde rahat bir yaşam sürdüğünü, ancak böyle saygıdeğer biri olabildiğini bilmiyordu sanki. Onno'nun ayağa kalkıp konuşmamasına üzüldüğünü söyleyemezdin. Zaten bu akşam nutukları fazla önemsemiyordun. Midyeni yerken, Suzan'ın değişmeyen kaygılı yüz ifadesini ve Suren'i seyreden Onno'yu gözlemeyi tercih ediyordun.

Onno çoktandır, senin bir şeyler bildiğini seziyordu galiba. Bir akşam, iskelede, Suren'le Nono'yu, kumrular gibi sevişirken görmeliydi, senin gibi. Boğucu sıcaktan kaçıp, serinlemek için ikinci bir defa yüzmeye gitmiştin. Kapri'nin gürültüsü dinmiş, denize doymak bilmeyen anneler ve tabii ki çocukları, her ilkbaharda kurulup, sonbaharda çözülen tahta kabinlerde elbiselerini giymişlerdi. Başka annelerse, kocaları gelmeden akşam yemeğini hazırlamak, böylece, ailesi üzerine titreyen anne imajını ayakta tutabilmek için eve gitmişlerdi. Seni görünce Suren ve Nono çok korkmuş olmalıydılar. Buna rağmen hiçbir şey belli etmemişlerdi. Burada, birlikte olmaları, dünyanın en olağan şeyiydi sanki. Suren aslında dükkânda olmalıydı, Nono ise Onno'nun yanında. Onno'nun dükkân sorunu yoktu, bunun yerine boynuzlanan birinin dertlerine sahipti o. Suzan da alışıktı dertlere. Devamlı aldatılan bir kadının ruhsal sorunları vardı onda da. Bu sorunlar zamanla pekişmiş, duygusuzluğa dönüşmüşlerdi. Suren, bir keresinde, L. ile İsviçre'de neler yaptığını, o anı yaşıyormuşçasına, heyecanla an-

latmıştı. Güneş gözlüğü bakışlarındaki şehveti gizleyemiyor; yürürken, canlanan hatıralarına rağmen, yeni kurbanlar arayan biri gibi sağa sola bakınıyordu. Arada bir, seni yanına çekip, sırlarını kulağına fısıldamak istermiş gibi, elini omuzuna koyuyordu. Korkma, onun bu dostane tavrı, suç ortağını abartılmış muhabbet gösterileriyle susturmak istediğinden değil. Ne de olsa konuşmayacaktın ve o bunu pekâlâ biliyordu. "Pirzola ister misin bir tane daha? Şu ciğer tavanın yanına, bolca soğan ve maydanoz koyun lütfen." Birbirlerine gülümsediler. Nubar bardağını kaldırdı. Bu sefer rakı doldurmuş, su ilave etmişti, aslan sütü yani. Hiç de yakışmıyordu Nubar'a. İster istemez güldün. Karısına gelince, hiç de mutlu değildi, sert sert kocasına bakmaya devam ediyordu. Nubar ise bundan rahatsız olacağına, daha bir gevrek gülüyordu. "Onno." dedi Nubar, "Ne zaman poker oynayacağız yine?" Onno, pokerin önceden belli kurbanı, ümitsizce güldü: "Evet." dedi... "Belki de, sorunun cevabı budur." diye düşündün.

"Çocuklar, Pazar günü tekneyle Kınalı'ya gidelim." Antuan'dı. İki *Evinrud* motorlu tekne Yeşilköy'den Kınalı'ya yola çıktığında, onlarla birlikte olmayacak, canını acıtmayan, aksine sıcaklığıyla vücudunu sarmalayan rüzgâr darbelerini hissetmeyecektin. Antuan "Dümeni biraz daha sola çevir." diyecekti sana. Tekneyi, balıkçıların oradan alıp getirmişti, genellikle oraya demir atardı. Motorları gözden geçirmiş, kırmızı benzin tanklarını, siyah plastik borular yardımıyla doldurmuştu. Antuan'a, yaptıkları karşılığında, zaman zaman tekneyle kendisi veya başkaları için genç kız peşine düşme izin verilmişti. Sen motor kullanmasını nereden bilecektin, çok seyrek giderdin onlarla. İskelede uzandığını görürlerse davet ederlerdi. Okumana engel olmak istemezlermiş, öyle derlerdi sana. Çok duymuştun bu bahaneleri. Neden eğlenmek için deniz kıyısına gelen diğer insanlardan farklı olduğunu açıkça söylemezlerdi

sana? Sen, niçin kendini Kapri'nin kaygan ahşap zemininde koşuşan çocuklardan, onların hoparlörden taşan müziğin bile zor bastırdığı yaygaralarından uzak tutuyordun? Madam Matild ve çekilmez annesi bile, Suren veya Suzan'la herhangi bir akrabalıkları olmamasına rağmen, aşağıya, iskeleye kadar iner, kendi varlıklarının seninkinden daha cazip olduğunu göstermek için, tahta basamaklara otururlardı.

"Meyve isteyen var mı?"... "Bana bir dilim karpuz ama buz gibi olsun."... "Anlayamadım, bu kadar yemekten sonra, nasıl?"... "Kavunlar nasıl? İyi, çok iyi. Yalnız, yanına biraz beyaz peynir koyuver." Sıra Nubar'ın karısındaydı, konuştu, hem de nasıl: "Artık bir şey yiyemem." Suzan senin sağlığına içti, genç bir kız gibi gülümsedi. Görünüşte neşeliydi. Karşılık verdin, normalden biraz daha uzunca baktın gözlerinin içine. Suzan'ın yüzü kızardı; soyunma odası olarak kullanılan kayıkhaneden dışarı çıkarken kızardığı gibi... Vücudunu saran kocaman havlunun bir ucundan tutuyordu. İskelede, hemen yanı başında unuttuğu çantasını rica etmişti senden. Bahse girerim ki çıplaktı havlunun altında.

"Orta şekerli bir kahve lütfen."... "Bu saatte kahve mi içeceksin? Gün ağarana kadar uykusuzluktan sinek mi avlamak istiyorsun? Son zamanlarda..."... "Garson bey, rica ederim köpüklü olsun kahvem, geçen sefer..."... "Ben de bir tane alırım, yalnız şekeri bol olsun. Sirarpi sen de falıma bakarsın sonra."... "Ah şu doktorlar, doktorlar..."... "Şekerin fazlası zararlı değil midir?" Baykuş suratlı Sırpuhi bir baş hareketiyle onayladı. "Ne diyeyim? Üç günden mi, üç haftadan mı, üç aydan mı... Talihin kapını çalacak. Karşı tarafta elinde bir şeyler tutan birini görüyorum, para herhalde. Evet, para. Şu ötede duran keçi suratlı herifi görüyor musun? Düşman o, dostun diye geçiniyor. Dikkatli ol!"... "Çocuklar, bugün hesap benden." Suren'di. Hesap zaten önündeydi. Bolca da

bahşiş bıraktı. İşte bu sayede, başından beri, özellikle garsonlar tarafından sevilen bir müşteri olmuştu.

Nihayet dışarıdasınız. Sanki konuşacak bir şey varmış gibi, kararsızca restoranın önünde duruyorsunuz. Suren dahil hiç kimse konuşma yapmadığı için kendini mutlu hissediyorsun. Nutuklardan oldum olası hoşlanmazdın; hangi sebeple olursa olsun, dayanılmazdır nutuklar. Pakrat elini sıktı, Onno'nun arabasına binerken "Arada bir yazıver." dedi. Onno da, az önce, purosu ağzında, iyi dileklerini sunmuştu. Suzan bir veda öpücüğü verdi. Sonra da, kardeşi Onno'nun yanına oturmadan önce, sarılmana müsaade etti. Suren, Nono'yu sıkıca yanına çekmiş, yerinde sallanıp duruyordu. Senden başkası görmüyordu yaptıklarını; fakat diğerlerinin önünde de aynısını yapmaktan çekinmeyeceklerine emindin. Dolunay aydınlatıyordu Ömür'ü; terk edilmiş tarlaların ortasında, karanlıkta, çok daha beyaz görünüyordu. Şu an denizde olmayı isterdin, bilge ve sakin bir ihtiyar gibi seni kucaklayacak denizde. Hiçbir şeyden rahatsız olmayacaktın, sessizce yarını bekleyen Kapri'nin gürültüsünden bile... İncitmekten çekine çekine, ağır ağır yüzecektin. Oysa şimdi, restoranın önünde, *asfalt* yolun hemen kenarındaydın; gizemli bir deniz gibi parlayan ve sana yön gösteren, süratle kapılıp gideceğin yolun kenarında...

* * *

Fotoğraf çekmeye hazırlanan biri gibi, makinesinin deklanşörüne dokundu. "Evet, her şey yanımda." dedi. Aslında, fotoğraflamak istediği her şey gelecekte de aynı yerinde olacaktı. Ama bu "gelecek" hangi zaman dilimindeydi acaba?

Kalınca giyinmişti. Dışarı çıkıp, kapıyı ardından çekti. Havaalanı, bu mevsimde hep boş olurdu zaten. Marka marka sigara kartonları ve içkilerle tıkabasa dolu *duty free shop*un olduğu tarafa gitmeden, valizini ve el çantalarını yerleştirdiği el arabasını döviz bü-

rosuna sürdü. *Duty free shop*'a girmek istemedi, gereksizdi çünkü. Geçen sefer aldığı bir şişe *Cointreau* evde, dolapların birinde, olduğu gibi duruyordu. Saatler boyu müşteri beklemekten sinir küpü haline gelmiş taksi şoförüyle çene çalmaktan vazgeçti. Eve vardığında, kendini, şoföre dolgun bir bahşiş vermek zorunda hissetti. Onu karanlıkta, boğazını yakan linyit kokularıyla baş başa bırakan şoför, teşekkür etmek yerine burnunun altından söylenerek gidince, canı sıkıldı.

Hava gerçekten soğuktu. Bir an durdu, fotoğraf makinesini elinden bıraktı. Kaşkolunu düzeltip, paltosunu iliklediği. Fotoğraf makinesini tekrar eline aldı, sağ elinin işaret parmağını deklanşörün üzerine koydu. Yeşilköy Aile Pansiyonu... "Evet. Güvenilir bir yer izlenimi bu şekilde de bırakılabilir." diye düşündü. Altında "*Pension* Yeşilköy" yazıyordu. O kadar da güven vermeyen ve müşteri profilini sınırlayan bir adlandırma... Müşterilerden biri, uzun boylu, iriyarı bir Amerikalı, kapının önünde, kendisini askeri havaalanına götürecek minibüsü bekliyordu.

Yeşilköy'deki eski sivil havaalanına girmek artık sivillere yasaktı. Pazar günlerinin can sıkıntısını az da olsa gidermek için, kantininin bir köşesinde oturup, çay kahve içerek vakit geçirmek, inip kalkan çift motorlu *DC-3*'leri, onların göğe dikili burunlarını seyretmek uzun süredir mümkün olmuyordu. Eskiden, arada bir, dört motorlu *Super Constellation* tipi bir uçak iniş yaptığında herkesin nefesi kesilir, *DC-3*'ler, onların yanında cüce gibi kalırdı. O sırada, *DC-3*'lerin burunlarını dikmeleri pek bir şey değiştirmiyordu, ikinci sınıftılar, o kadar. Özellikle yolcuları bakımından, *Super Constellation*'larla onları kıyaslamak gülünçtü. *Super Constellation*'ların merdivenlerinden, *American way of life*'ı, Amerikan yaşam tarzını simgeleyen geniş bir gülümsemeyle inenler, genellikle göçmenlerdi. Ceplerindeki yeşil banknotlar, burada kalmış olanlarla

aralarındaki uçurumu yeterince belirginleştirmezmiş gibi...

O Amerikalı askerle birlikte havaalanına gidip, kendisini şüpheyle gözleyen, makineli tüfekli iki nöbetçinin yanından geçip, havaalanına doğru yürümeyi, eski sivil havaalanının yeni sahiplerinin, eski sahiplerini aldatmak istercesine yerleştirdikleri *DC-3*'leri görmeyi ne kadar da isterdi. Sanki, beton hangarların meraklı bakışlardan gizlediği öldürücü makineler görünmez olacaktı böylece.

Yeşilköy Aile Pansiyonu'nun önündeki yedi bayrak direğinin, Mösyö Jak tarafından kaldırıldığını görünce gülümsemeden edemedi. Özellikle yaz aylarında, değişik devletlerin bayrakları asılırdı bu direklere. Enternasyonel bir atmosfer yaratmak için alınan bu tedbir, belli ki müşteri sayısını artırmamıştı. Mini mini, zavallı, Alman, Fransız, İngiliz, İtalyan, Norveç ve İsveç bayraklarının yanı başında, daha uzun bir direkte, kocaman bir Türk bayrağı dalgalanırdı. Eskiden böyle şeyler düşünmeyi kesinlikle yasaklamıştı kendine; şimdi bile, birileri düşüncelerini sezecekmiş gibi, etrafına bakınıyordu.

Mösyö Jak'ın bu vatansever tavrı, "hak dini"nden olmayan tüm azınlıklara has bir şeydi belki de. Gerekeni, özellikle tehlike anında, zoraki bir fedakârlıkla yapmak... 27 Mayıs 1960'ı bugünmüş gibi hatırlıyordu. Komşulardan biri, balkondan, o gün şehre gitmenin ne kadar saçma olduğunu açıklamıştı ona. Oysa o, şehre gitmek istiyordu. İhtilal olmuştu, sokağa çıkmak yasaktı. Bunu annesine söyler söylemez, kadıncağız yatak odasına koşup, gardıroptan al bayrağı almış, alelacele herkesin görebileceği bir yere, caddeye bakan pencereye asmıştı.

Tabela olmasaydı, Güreğyanlar'ın hâlâ orada oturduğunu ve arkadaşı Ara'nın, balkonun açık kapısından dışarı çıkacağını düşünebilirdi. Uyku mahmuru gözlerle pansiyonun pencerelerinden birinden sokağa bakan bir kadın görünce hayal kırıklığına uğradı.

Pansiyonda başka bir müşteri daha mı vardı? Etrafına bakmadan, hızlı hızlı yürümeye başladı. Böylece, eski kış sinemasının yerine yapılan büyük apartmanı ve yanında kıyısındaki dükkânları görmekten kurtuldu. Dükkân sahiplerinin durmadan değiştiğini biliyordu, o kadar. Önceleri, kimin, hangi dükkânı, kimden satın almış olduğunu bilmek isterdi. Uzun bir süre önce vazgeçmişti bundan. 14 Nisan Sokağı'nın köşesinde, eczanenin önünde durdu. Hayır, bu defa, huzur döneminin başlangıcı olarak algılanan ihtilali yapan ordunun geçişini beklemek için değil. Orduların, geçmişte olduğu gibi şimdi de, insanlar beklesin veya beklemesin gelme alışkanlığı olduğunu biliyordu.

Daha önce birkaç defa kendisine bakıp gülümseyen eczacı hanımla ilgileniyordu daha çok. Bugün orada değildi. Başını sağa çevirip, çocukluk arkadaşı Oğuz'un evini, Oğuz'un babasının vefatından sonra evin aldığı çirkin tuğla yığını halini görmek için 14 Nisan Sokağı'na baktı. Eski ahşap bina, cumbası, güzelim pencereleri, aşınmış mermer basamaklı merdiveniyle kaybolup gitmişti. Onun yerini, kullanım alanı daha geniş ve elbette getirisi daha yüksek bir çirkinlik abidesi almıştı. Oğuz'a uğramayacaktı. Arkadaşlıkları, kendisi ülkeyi terk etmeden epey bir süre önce, aniden ve biçimi itibariyle dönüşü olmayan bir şekilde sona ermişti. Oğuz'un, belki de bilinçsizce, kapıyı çarpması ve ardından kendisinin cevabı, savurduğu yumruk... "*Pis gâvur*!" Ve sonra seneler süren bir sessizlik. Aradan geçen bunca zamana rağmen Oğuz'u hatırlıyordu; çocuksu yüzü bulanıklaşsa da gözlerinin önündeydi. Belki aynısı Oğuz'a da oluyordur. Bu o kadar olağanüstü bir düşünceydi ki aniden heyecanlandı. Seneler sonra, belki bir arkadaşı onu unutmamıştı ve olduğu gibi duran evlerinin önünden geçerken hatırlıyor, hatta, ev gibi hiçbir şeyin değişmemiş olduğunu sanarak, aldanıyordu.

İlk ziyaretlerinden birinde, İstanbul Caddesi'nden yukarı yürüyüp Röne Park'a doğru gitmiş, sosyetik hayatın simgesi olarak algıladığı Çınar Oteli'nin* önünden geçerek Yeşilyurt'a, eski bir okul arkadaşı olan Ayşe'yi ziyarete gitmişti. Çok geçmeden, öğrencilik yaşamlarının önemli kabul ettikleri olaylarından başka konuşacak konuları olmadığını kavramışlardı. Ayşe'nin, kendisini hâlâ eskisi kadar büyüleyen bacakları da bir şey değiştirememiş, yakında nişanlanacağı haberi ise bütün umutlarını söndürmüştü. Can sıkıcı birkaç saatten sonra, bir bahaneyle, onu bir daha görmemeye kesin karar vererek ayrılmıştı yanından.

Oysa daha bir sene önce, tamamen aksi yönde bir karar almıştı. Okul arkadaşlarıyla Lebon'da* buluştuklarında, ergenlik çağı utangaçlığından kısa bir süre önce kurtulmuş, fakat içinde bulundukları, yeni ve yabancı dönemin sınırlamalarını henüz fark etmemiş insanlara has bir coşkuyla konuşmuşlardı. Avrupa kahvelerini hatırlatan Lebon, bir senelik ayrılık, yeni ve sıradışı olaylar... İşte bütün bunlar dillerinin açılmasına neden olmuştu. Daha sonra, genellikle geçmiş hakkında konuştukları ve hemen hemen hiç kimsenin başkalarının şu anda neler yaptığıyla ilgilenmediği çekmişti dikkatini. Heyecan veren, bugündü; fakat konuştukları geçmişti. Bir kaç gün sonra da Lebon'un kapısından içeri ilk kez o gün girdiğini fark etmişti.

Galatasaray'a, daha ileriye Taksim'e doğru giderken, hiçbir şeyin ayırdına varmadan defalarca geçmişti Tünel'den. Şekilsiz, karanlık, ifadesiz, en kısa zamanda geçilmesi gereken alternatifsiz bir yol olarak algılamıştı o caddeyi. Yalnız, İsveç Başkonsolosluğu'nun

* **Çınar Oteli:** 1958 yılında kurulan, günümüzde de hizmet veren beş yıldızlı otel.

* **Lebon:** İstiklal Caddesi'nin eski, seçkin pastanelerinden biridir. 19. yüzyılın ikinci yarısında Passage Oriental'in (Şark Aynalı Çarşı) köşesinde, sonradan Markiz Pastanesi'nin açıldığı yerde hizmet vermeye başlamış; daha sonra karşı sıraya geçip, 1960'larda kapana dek burada varlığını sürdürmüş, 1992'de eski yerinin bitişiğinde, Hotel Richmond'un altında, otel işletmesine bağlı olarak yeniden aynı adla açılmıştır.

karşısındaki bir binanın dördüncü katındaki daireyi, bulanık bir şekilde hatırlıyordu. Zamanında Levanten bir aileyi ziyarete gitmişlerdi o daireye. Belleğinin kancalarını oluşturan konsolosluklar ve onların en meşhuru, komünizmin abartılmış başarılarının sergilendiği, zoraki gülümseyen insanların fotoğraflarıyla dolu vitrinleriyle Sovyetler Birliği Konsolosluğu gözlerinin önündeydi. Belki de, resmi olarak açıklanmamış yasaklama nedeniyle en çok o konsolosluk çekmişti dikkatini. Rivayete göre "devlet" gelip geçenlerden kimlerin vitrinlere gereğinden fazla yaklaştığını, kimlerin boynunu şüphe uyandıracak derecede o tarafa çevirdiğini azami dikkatle tespit etmek için sivil polisler görevlendirmişti. Bazen, kendi kendine, bu elçilikler hakkında geçmişte hiçbir şey bilmediğini itiraf ederdi. Sadece oradaydı onlar; büyük, görkemli, göze çarpan, çatık yüzlü binalar; oysa Tünel'in yan sokaklarının varlığını, seneler boyu, bilinçli bir şekilde kaydetmemişti. Çok önceleri, bir kez, o sokakların birinden geçtiğini anımsıyordu ama belki de karanlık bir hayalin ürünüydü bu. Bu şehirde yaşıyordu, daha doğrusu seneler boyu yaşamıştı; buna rağmen, şehir, gündelik yaşamda kullanılan bir şey gibi yabancı kalmıştı ona. Haritanın üzerinde bilinen bazı noktalar; geri kalanı meçhul bir arazi...

İstanbul Caddesi'nin sağ kolunda devam ederek, 14 Nisan Sokağı'nın önünden geçti. Görkemli, yeniden canlanmış gibi görünen ahşap bir bina çekti dikkatini. Beyaza boyanmış cephesi, eskisinden çok daha güzeldi. "Sahte güzellik..." diye mırıldandı. Ahşabın altında modern bir binanın yattığını gayet iyi biliyordu. Yasal gereklilikleri yerine getirmek için, cephesi eskisine benzer bir şekilde kaplanmıştı. Yolun sol tarafında, denize açılan bir boşluk çekti dikkatini; vaktinde burada Bezmenler'in villası vardı. Bezmen'in varisleri, ölümünden birkaç ay sonra, villayı yıkıp yerine yenisini yaptırmak istediklerinde, yasal gereklilikler söz konusu ol-

mamıştı. Ev ahşap değildi; demek ki eski görünümüyle yeniden canlanmaya layık değildi. Çok geçmeden, ifadesiz ve ruhsuz bir bina yükselecekti orada. İstanbul Cadde'si –yalnız o değil– benzeri binalarla doluydu.

Manukyanlar'ın, eskisine göre daha büyük ve güzel, yenilenmiş ahşap binasını görünce derin bir nefes aldı. Daha sonra bunlarla tatmin olamayacağını bildiği halde, dört bir taraftan evin resimlerini çekti. Fotoğraflarını çekerken oldukları gibi canlı olmuyorlar, nefes alıp vermiyorlardı zaman geçince. Bazen, daha fazla resim çekip, objektifini evin en ince ayrıntılarına yöneltirse, durumun farklı olacağını sanardı. Fakat gittikçe büyüyen bu fotoğraf yığını, genelde ümitsizlik veriyordu. Buna rağmen, içgüdüsel bir şekilde deklanşöre basıyor, kısa bir süre için de olsa, hayal gücünün yarattığı sarhoşluğu yaşıyordu. Fotoğrafla, evi veya onun bir parçasını dondurmuyordu; hayır, aynı zamanda çevredeki her şeyi, havayı, insanları, semti, atmosferi de ölümsüzleştirdiğine inanıyordu. Böyle anlarda, fotoğraf çekmeye daha önce başlamadığına pişman olurdu, Yeşilköy'ün eski evlerle dolu olduğu o zamanlarda... Sol tarafa baktı, Katolik kilisesinin devasa çatısını ve üst kısmı kavisli pencerelerini gördü. Biraz daha uzakta ise az da olsa perdelenmiş Rum kilisesinin bir kısmını. Geçen sefer yaptığı gibi yürüyebilir, Katolik kilisesinin önünden geçebilirdi. Orada, artık gayet iyi bildiği, Ermenilerinkinden daha kısa süren Katolik kudas ayinini baş döndürücü bir hızla okuyan papazın ve ayinin bir an önce bitmesini sabırsızlıkla bekleyen, arada bir esneyen diyakozun yerine, kiliselerine sıkıca sarılmış Süryani papazlar vardı. Süryani cemaat ise kilisenin girişinde dikilmiş, görünüşte kayıtsızca, fakat iç gerginliklerini ele veren bakışlarla gelen geçeni inceliyorlardı. Biraz daha ileriye gidebilir, sola dönüp, kendisine modern havalar veren Le Château restoranını, terk ettiği ikinci anavatanın veya gerçekleş-

memiş rüyalarının simgesi, berber dükkânı Berlin'i görebilirdi. Kaptan restoranın daha samimi bir havası vardı. Duvarlarını süsleyen şarkıcı afişleri, Rum kilisesinin kapkalın duvarlarına bakıyordu.

Buna benzer bir sürü şey yapabilirdi ama vazgeçti, gereksizdi, çünkü, o, şu an, Sultan II. Mahmud'un* yanındaydı. Çok güzel bir gündü ve Sultan, kollarının yüce bir hareketiyle, koskocaman bir araziyi, geleceğin San Stefano'sunu, diğer yanındaki Simon Dadyan'a* bağışlıyordu. 21 Ağustos 1826 tarihinde, hemen hemen aynı yerde inşa edilen ve daha sonra çıra gibi yanan ahşap Ermeni kilisesini* söndürme çalışmalarına katılmıştı o. Aziz Stefanos'a adanmış kilise, yeniden ama bu sefer kâgir olarak inşa edildiğinde, işçilere harcı hazırlamalarında yardımcı olmuş, yontulmuş taşları onlara teker teker uzatmıştı. 1845'de, Surp Isdepanos'la gizli bir bağı varmış gibi, ona tıpatıp benzeyen komşu Rum kilisesinin* takdisinde bulunmuştu. Bugün o kilisenin papazı tek başına ayin okur; eskiden burada yaşayan ama şimdi uzaklarda olanların anısına...

---

* **II. Mahmud:** (1784-1839) Osmanlı hükümdarı. Devri (1808-1839), siyasi karışıklıklarla geçmiş olmasına ve Osmanlı Devleti'nin çöküşünü durduramamakla birlikte, devleti kurtarmak için, batı düzenine yaklaşarak her alanda ıslahatlar yapmayı amaçlamış; bu doğrultuda, ordudan çeşitli kurumlara, kıyafete ve müziğe kadar birçok alanda köklü yenilikler gerçekleştirmiştir.

* **Simon (Amira) Dadyan:** (1777-1834) Eğin'in Gamaragab köyünde doğmuştur. Barutçubaşı Arakel Amira Dadyan'ın büyük oğludur. 1812'de babasının ölümü üzerine Barutçubaşı olmuş, 1825'te yaptığı tüfek ve iplik çarkları için Sultan II. Mahmud'dan taltif görmüştür. Kabri, Beşiktaş Ermeni Mezarlığı'ndadır.

* **... ahşap Ermeni kilisesi:** Surp Isdepanos Ermeni Kilisesi. Simon Dadyan tarafından yaptırılan ahşap kilise, yandıktan sonra, 1843'te Boğos Bey Dadyan tarafından yeniden, kâgir olarak inşa ettirilmiştir. Günümüzde de ibadete açık olan kilisenin avlusunda, Dadyan ailesine mensup 14 kişinin mezarı bulunmaktadır.

* **... komşu Rum kilisesi:** Ayios Stefanos Rum Kilisesi. Dördüncü yüzyılın ilk yarısında İmparator Konstantinus tarafından ibadete açılmış ancak zamanla harap olmuştur. Bunun üzerine köy sakinleri tarafından ahşap bir kilise yapılmış, bu kilise 1845'te Barutçubaşı Boğos Bey Dadyan tarafından kâgir olarak yeniden yaptırılmıştır. Halihazırda ibadete açıktır.

3 Mart 1878'de, Surp Isdepanos Kilisesi'nden olsa olsa iki yüz metre uzaktaki Dadyanlar'ın* evinin büyük salonundaydı; oymalı, kakmalı, üzeri, günün önemine layık ipek örtüyle kaplı bir masanın yanı başında; San Stefano'nun adını taşıyan antlaşmayı* imzalayan Çarlık Rusyası ve Osmanlı İmparatorluğu temsilcilerinin arasında. Rus temsilciler, dudaklarındaki gülümsemeyle, Çar ordularının muharebe meydanındaki zaferini, bu kez daha samimi bir ortamda yeniden tadıyorlardı adeta. Osmanlı tarafı ise, berrak bir diplomatik zekâyla, iyi bir dostun, uygun bir fiyat karşılığında, aleyhte bir antlaşmayı, ilerideki dostane ilişkilerin en güvenilir teminatı olarak çok daha uygun bir biçime sokacağının bilincindeydi. Dadyanlar'ın köşkünün ana kapısından dışarı çıkarken, ılık havanın, çok yakındaki cehennem sıcağının işareti olduğunu kestiremedi. Kafasında, antlaşma maddeleri dönüp dolaşıyordu. Bir süre sonra, iki rakamın yer değiştirmesinin*, halkı için bir dönüm noktası olacağı aklının ucundan bile geçmemişti. Bu değişiklik, birkaç ay sonra, ilgili maddeyi antlaşmanın sonlarına sürmekle kalmayacak, farklı mecralara sürüklenen antlaşma, Dadyanlar'ın köşkünde kabul edildiği halinden tamamıyla farklı bir şekle bürünecekti.

Ve 14 Kasım 1914'te, tekrar San Stefano'daydı, bu sefer, kame-

* **Dadyanlar:** Osmanlı İmparatorluğu'nda, on yedinci ve on dokuzuncu yüzyıllar arasında Barutçubaşılık görevini yürüten aile. Bu ailenin üyeleri Barutçubaşılık yapmakla yetinmemiş, Osmanlı'daki ilk sanayi tesislerinin kuruluşunu gerçekleştirmiş, Batı'dan alet ve makineler getirtip, yabancı mühendislerle işbirliği yaparak madenlerin işletilmesinde öncülük etmiş, ülkenin siyaset, kültür ve sanat hayatına önemli katkılarda bulunmuşlardır.

* **... adını taşıyan antlaşma:** Ayastefanos Antlaşması. 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı Devleti'nın büyük bir yenilgiye uğraması ve Rusların Edirne'ye kadar ilerlemesi üzerine iki devlet arasında 3 Mart 1878'de imzalanmıştır.

* **... iki rakamın yer değiştirmesi:** "On altı" ve "altmış bir"... Ayastefanos Antlaşması'nın Ermenilerle ilgili 16. maddesi, daha sonra yapılan Berlin Konferansı'nda (1884), ifadesi muğlaklaştırılarak 61. madde olarak kabul edilmiş ve bu durum Osmanlı Ermenileri arasında hayal kırıklığı yaratmıştır.

rasını hazırlamakta olan Fuad Bey'in* yanında. Fuad Bey az sonra Osmanlı'nın 1877/78 savaşındaki mağlubiyetinin simgesi, Rus zafer anıtının havaya uçurulmasını kaydedecekti. Halk, daha hazırlıklar esnasında, bu utanç abidesinin parçalanarak, gelecek nesillerin belleğinden silinecek olmasının verdiği coşkuyla tezahüratlar yapıyordu. O, film makaralarına göz kulak oluyor, Fuad Bey ise hiçbir ayrıntıyı kaçırmamak için ha babam manivelayı çeviriyordu. Fuad Bey istedikçe, yeni bir film makarası uzatıyor, Dadyanlar'ın köşkünün, bir anlamda yenilginin simgesinin yıkılmasına şahit oluyordu. Fuad Bey ve orada toplanmış bulunan halk, belki de şimdiden, aynı yerde bir zafer abidesi dikmeyi tasarlıyordu. Zaten topların gürültüsünü duyuluyor, yerin sarsıntısı hissediliyordu. Fuad Bey, o zafer anını, bugünkünden çok daha büyük bir coşkuyla kaydedecekti. Fakat o, geleceği bildiğinden, bu sarsıntıyı her şeyden önce, kendisinin de bir parçası olduğu milletin yakında yok olacağının habercisi olarak yorumlamıştı.

Bakışlarını Katolik kilisesinden uzaklaştırdı, sola, sahili denizden ayıran duvara baktı. Bir süre önce yıkıp, dümdüz etmişlerdi duvarı. Ilık yaz akşamlarında, seyyar satıcılar önünde toplanır, bazıları boyunlarından asılmış işportalarla, bazıları da kendi yaptıkları, türlü yiyeceklerle dolu arabalarla satış yapar, gözlerini müşterilere, gezinenlere veya karşı taraftaki çay bahçesinde, başkaca bir şey satılmadığı için, bir bardak çay veya kahve içerek saatlerce oturan ve yakındaki açık hava sinemasının patırtısından rahatsız olmayanlara dikerlerdi. Seyyar satıcıların ümitleri boşa çıkmış, vodvil grubu gibi, çay bahçesi de iflas etmişti. Oyuncuları dinlemek haliyle bedavaydı, ancak oyunu bedava izlemek isteyenleri, tiyatronun etrafını çeviren kocaman çarşaflar da engelleyememe-

* **Fuad (Uzkınay) Bey:** (1888-1956) 1914'te, İttihat ve Terakki Fırkası'nın kararıyla Ayastefanos Rus Anıtı'nın yıkımını filme alan yedek subay, sinemacı. Bu film ilk Türk aktüalite filmi olarak bilinir ancak kayıptır.

miş, kendine güvenenler, dikizlemek için hiç çekinmeden bıçaklarla delikler açmışlardı. Meydan, her zaman olduğu gibi, bugün de boş ve tozluydu. Ve şimdi, ılık yaz akşamlarında artık kimsenin üzerine oturup yorgunluk atamayacağı, uzaklardan geçen vapurların ışıklarını seyredemeyeceği o eski duvarın yerinde, uzunlamasına dar bir yeşil alan vardı. Bu alandaki ağaç ve çalılar, tabiatlarına aykırı bu yere itiraz etmek istercesine, büyüyüp serpilmiyorlardı.

Yeni sahile giden geniş basamaklardan aşağı indi, sağa baktı. Vaktinde, kanalizasyon boruları denizi buradan zorla besleyerek Marmara'yı ölü bir su birikintisine, Yeşilköy körfezine demir atmış balıkçı sandallarını da turistik dekorlara çevirmişlerdi.

Şimdi, eski kıyıya paralel giden asfaltlanmış yolun üzerindeydi. Yol tenhaydı, normalde hep orada olan *joggerler* bile yoktu bugün. Soğuk bir rüzgâr esiyordu. Deklanşöre basmadan önce kaşkolunu, paltosunun düğmelerini gözden geçirdi. Zaten sola doğru birkaç metre ilerlemiş, Deniz Park'ın yerini almış olan gri apartmanın önüne gelmişti. Deniz Park'ın yanmasından sonra, yaklaşık kırk sene boyunca onunu yerini alan beton zemin, otelin yakın gelecekte yeniden inşa edileceği rivayetini ayakta tutmuştu. Otel geri gelmemişti, fakat hatıralar kalmıştı. Taraçada içilen akşamüstü çayları, önünde motorla yapılan gezintiler... İşte, daha bilincinin oluşmadığı yaşlara ait, geçmişten kalan son anı kalıntıları bunlardı. Motor gezintilerinden Antuan bahsederdi sık sık; motorun sahibi Suren değil de kendisiydi sanki... Yıllar yılı sadece o beton tabanı görse de, otelin görüntüsü bugünmüş gibi aklındaydı. Yerine inşa edilen apartmanı görmek bile istemedi, seve seve, hiçbir üzüntü duymadan vazgeçti resmini çekmekten.

Biraz ileride, bir zamanlar Senta'nın* bulunduğu yerde, suyun

* **Senta:** 1950'li yıllarda, Yeşilköy, İstanbul Caddesi üzerinde, Deniz Park yakınlarında bir özel plaj.

üzerinde olduğunu kavradı nihayet. Aslında, geçmişte olduğu gibi, bugün de burada boğulabilirdi. O zamanki gibi, ağzından içeriye hücum eden suyla savaşmalı, yardım istemeliydi. Hayatına kasteden denizi def etmek için ta uzaklardan getirilen kumdan başka bir şey yutamazdı onu bugün. Geçmişi hatırlamak zordu, çünkü kaybolan sadece deniz değildi. Orada eskiden bir plaj olduğunu hatırlatan hiçbir şey kalmamıştı geriye; yazın kurulan ve sonbaharda sökülen ahşap kabinler mesela... Kışın, kabinler kaldırılınca, üzerinde kurulu oldukları kazıklar görünürdü; deniz hep oradaydı, fırtınalı kış günlerinde plajın duvarlarına çarpar, maziye karışmış o olayı, ikinci doğuşunu hatırlatırdı.

Evlerin denize bakan duvarları gereksiz gibi görünüyordu artık. Sakinlerini kimden korudukları belirsiz kale surlarını hatırlatıyorlardı. Kimileri, geçmişin tüm izlerini büyük bir başarıyla silip süpürmüşlerdi. Suren'in kayıkhanesinin kapısı, bodrum katın tül perdeyle örtülü penceresiydi artık. Yanındaki binanın sahibi ise kayıkhanenin kapısını olduğu gibi bırakmış, fakat yanındaki duvarı kısmen yıkıp, eskiden denizin olduğu tarafa doğru açılan bir pencereye dönüştürmüştü. Eğer kapının eski kullanım amacını hatırlatan devasa boyutu olmasaydı, insan bir an için evin asıl girişi sanabilirdi orayı. Geçmişi bilen biri için, bütün bu örtbas etme çabasının hiçbir anlamı yoktu. Suren'in evinin önündeki iskelenin iskeletini oluşturan demir kazıklar, iskelenin et ve adalesini oluşturan ve her bahar ortalıkta dolanan tahtalar, Kapri'nin kabinlerinin temelini oluşturan kazıklar hâlâ olsaydı, olağanüstü bir cezrin, suları ta gerilere götürmüş olduğunu, kendisinin de suların her an geri gelebileceği bir yerde durduğunu hayal edebilecekti belki. Ve nihayet, damların üzerindeki, güneybatıya çevrilmiş, meçhul bir mesaj bekleyen kocaman çanaklar, her şeyin değişmiş olduğunu gösteriyordu. Kapri'nin bulunduğu yerdeki boşluk yetmiyormuş gi-

bi, böyle belirtilere de ihtiyaç vardı sanki. Denize bakan kısmı açık, üstünkörü de olsa insanı yağmurdan koruyan bir damı olan, sonbaharda da uğranılan bir yerdi Kapri. Bir zamanlar banliyö olan Yeşilköy'ü geçmişteki haliyle gayet iyi hatırlıyordu. Çoğu kimse, yaprakların çoktan döküldüğü ekim ayının son güneşinden faydalanarak, sezonu son bir yemekle noktalar, aynı zamanda, eninde sonunda gelecek olan yeni sezon şerefine kadeh kaldırırdı. Oysa artık Kapri'nin yeni sezonu asla gelmeyecek. Ondan geriye kalan tek şey, alıcı bekleyen bir arsa parçası.

Yakındaki bir köpek sürüsü birden harekete geçti. İki köpek havlamaya başladılar, köpeklerden biri yaklaştı. Sonra aniden yerinde çakılıp kaldı, sırtını çevirdi ve sürünün yanına döndü. Kargalar büyük bir şamata kopardılar, bazıları yiyecek bulmak için cılız otları gagaladı, diğerleri de, mahallenin piçlerinin işi, kırık camlı beyaz sokak fenerlerinin üzerine tünemişti. Martılar ortalıkta görünmüyordu bugün. Hâlâ bomboş olan yolda ilerledi, adımları hızlanmıştı. Yolun solundaki evlerle ilgilenmedi. Şimdiye kadar onlarla hiçbir ilişkisi olmamıştı. Herhangi bir şey hissetmeden Yahya Oteli'nin* harabesine ve karşısındaki Ohanyanlar'ın eski yazlığına baktı. Üşümeye başlamıştı. Ocak ayının soğuk ve nemli havası, paltosunun yırtmaçlarından içeri giriyordu. Eldivenlerini almadığına pişman oldu.

Deniz kıyısında tek bir fotoğraf bile çekmemişti; soğuktan buz kesmiş ellerini paltosunun ceplerine soktu. Bu gezintiden bunalmıştı. Merdivene vardığında, onun, eski sahilden yukarıya, Röne Park'a giden merdiven olduğunu fark etti. Bir an için, İsviçre pey-

* **Yahya Oteli:** Eskiden denize kıyısı ve iskelesi olan, Yelken Kulübü olarak kullanılan, bulunduğu sokağa adını veren (Kulüp Sokağı), 31 Mart Olayı'nı (1909) bastırmak üzere Selanik'ten gelen Hareket Ordusu'nun kurmay heyetinin çeşitli görüşmelerine de sahne olan tarihi bina. Cumhuriyetten sonra Kupa Otel adını almış, ancak yöneticisi Yahya Bey'in adıyla anılmıştır. 1940'lı yılların sonunda yanmış ve uzun süre harabe olarak kalmıştır.

nirini hatırlatan yusyuvarlak delikleri olan, içinde bir sürü yengeç kaynayan kayalığı örten kumları elleriyle uzaklaştırmayı düşündü. Yengeçleri tutarken kayadan kayaya atlamak, bir karışı bile bulmayan boşlukların üzerinden atlarken büyük bir uçurumun üzerinden atlarmış gibi heyecan duymak, arkadaşlarıyla birlikte en büyük tutkularından biriydi. Diz çöküp yengeçleri yakalamaya çalışır, bazen de başarırlardı. Yengeçlerse durmadan kaçar, gittikçe cesaretlenen çocukların, güvenli sandıkları haydut yataklarından kendilerini dışarıya çıkarmak için her şeyi yapacaklarını sezerlerdi.

Kumları elleriyle küremekten vazgeçti ve merdivenden yukarı çıkıp, yoluna devam etti. Manzara burada daha da güzel görünüyordu. Dalgaların çıkardığı sesi dinlemeye, dudaklarında deniz tuzunun tadını almaya çalıştı, beyhude... Bakışları sağa, balıkçı teknelerinin demir attığı yerin uç kısmındaki ahşap binaların arkasında, güneşin battığı Yeşilköy'un eski körfezine kaydı. Sınırsız bir öfkeyle, körfezi, denizi, mazide kalan bu son hatıraları çalıp çırpıp elinden alan ve yerine ölü, ifadesiz bir sahil koyanlara küfretti. Sırtını denize verdi ve gittikçe hızlanan adımlarla Röne Park'tan geçti; kızgınlığından, oldum olası çok sevdiği parktaki çam ağaçlarını bile görmezden geldi.

Parktan çıktığında biraz sakinleşti, sola dönüp eve doğru gitti. Parkın girişinde duran, tombul, yüz ifadesi zihnen geri kalmış birini hatırlatan zavallı baloncuyu fark etmedi. Her sabah elinde balonlarla o evin önünden geçer, akşamları da satamadan geri dönerdi. Anafartalar Sokağı'nın başında, tekerlekli sandalyesinde oturan, rivayete göre çocukluğunda ağaçtan düşüp sakat kalmış delikanlıyı hatırladı. Onu hiç görmemişti, fakat tekerlekli sandalyesiyle, ortasında hurma ağacı bulunan bahçenin dar yollarından nasıl gittiğini hayal edebiliyordu.

Kulüp Sokağı'na varmıştı, buradan sola dönebilir, Ohanyan-

lar'ın deniz kıyısındaki evini görebilirdi ama yapmadı. Hızlı adımlarla, yılın bu mevsimi kapalı olan Roma Dondurmacısı'nın önünden geçti. Kepenginin üzerindeki ilanlarda, milliyetçi partilerden biri, Atatürk'ü, yakında hayata geçirilecek Turan rüyalarının bir numaralı şahidi olarak takdim ediyordu. "*Kepenk*..." diye mırıldandı şekat dolu bir sesle "*Kepenk*..." Şöyle bir sola bakıverdi, eskiden Kapri'nin bulunduğu boş arsaya, bu sefer karadan. Kireçle boyanmış alçak beyaz duvarının üstünde, subay kasketine benzer bir başlık giymiş, sarhoş bir müşterinin gelmesini bekleyen ve müşteri geldiği anda oturduğu yerden fırlayıp bir el hareketiyle taksi çağıran, daha sonra şoförden bahşiş almak işin sağ elini ustaca *taksi*nin ön penceresinden içeri uzatan kapıcı orada değildi artık.

Dün kendisi de taksiye binmiş, şehirden Yeşilköy'e dönmüştü. Her İstanbul'a gelişinde, kendi yarattığı bir geleneğe uyarak, ahbaplarını evlerinde veya iş yerlerinde ziyaret eder ve bu ziyaretlerinde mutlaka son gelişinde oturduğu yere otururdu. Böylece akan zamanı durduracak ve sohbetine bıraktığı yerden devam edecekti sanki. Belleğinde o sohbetlerden parçalar vardı, bu yüzden taksinin ne denli rahatsız olduğunu hissetmedi bile. Arada bir dışarı bakıyordu. Batı'ya, Balkanlar'a doğru uzanan geniş yolun iki tarafında bitmek bilmeyen binalar sıralanmıştı. Bazen enine, bazen boyuna asılı, irili ufaklı tabelalar, binaların ikinci cephesini oluşturuyor, dikkati apartman sakinlerinden bazılarının üzerine çekiyorlardı. Avukat Hikmet Şimşek'i ikinci katın sol tarafında bulmak mümkündü, meslektaşı Abdurrahman Güzel ise müvekkillerini bodrum katındaki bürosunda kabul ediyordu. Diş doktoru olarak, Süreyya Topatan'ı mı yoksa Ahmet Öztürk'ü tercih etmeliydi acaba? Tabelaların olmadığı yerlerde, baş döndürücü bir hızla, art arda gelen, çeşitlilikleriyle tabelalarla yarışan balkonlar ve önlerinde asılı yıkanmış çamaşırlar vardı. Çamaşırsız yerlerde, adlarını bil-

mediği çeşit çeşit çiçek, dairelerin içlerini görmesini engelliyordu. Bu engellerden hiçbiri olmasa bile, şoför, arabayı tanımadığı insanların dairelerini gözetleyemeyeceği kadar hızlı sürüyordu. Bin bir çeşit malla dolu dükkânlarının önünde oturup müşteri bekleyen esnafların yüz ifadeleriyle yetindi mecburen. Bir süre sonra, bundan da bıktı ve arabesk müzik dinleyen şoförle ilgilendi. Tekrar dışarı baktığında, kocaman apartmanların arasında sıkışıp kalmış, oval cepheli, iki katlı bir bina çekti dikkatini. Tüm bunları, önceden planlanmış bir saldırının işaretleri olarak algıladı. Sonradan gelen yeni zenginler, yerlileri sürüp atmak istiyorlardı. Taksinin arka penceresinden son bir gayretle geriye baktığında, bir zamanlar beyaz, şimdi ise kahverengi olan bir binanın damında kocaman harflerle ÖMÜR yazılı olduğunu gördü. *BEATI MORTUI / QUI / IN DOMINO MORIUNTUR**. Hayır, ÖMÜR henüz o kadarlık değildi.

Fakat bu sözle kastedilenler, San Stefano'nun eski Katolik mezarlığında yatıyorlardı. Orada, üzerinde Düşes Amelie Preziosi'nin vefat tarihi olan 11 Kasım 1913 yazan bir mezar taşı vardı. Düşesin doğum tarihi ve doğum yeri ise meçhuldü. Mezarın bir parçası olan, üzerinde dokuz dişli ve taş işlemeli bir taç rölyefi bulunan sütun ise yere düşmüştü. Ne düşes, ne de ondan üç sene sonra ölen kocası Dük Robert Preziosi, mezarlığın yazgısının vahim gidişatını değiştirememişlerdi. Tümünün mezar taşları darmadağınıktı: Anette Matcovitch'in, *modèle d'èpouse et de mère, enlevée a l'affection de son mari et de ses enfants**; Komolu şövalye François Terraneo'nun; 14 Kasım 1905'te burada, yani San Stefano'da ölen İzmir doğumlu Lily Whitall'un; Matcovitch doğumlu Madam Anais Terraneo'nun ve diğerlerinin...

Onlar, mezarlarının her gün uğradığı tacize, yaşadıklarını hatır-

* **BEATI MORTUI...:** (Lat.) "Ne mutlu Tanrı'yı görerek ölenlere."
* ***modèle d'èpouse et...:*** (Fra.) Eşinin ve çocuklarının üzerine titreyen örnek bir eş ve anne.

Onlar, mezarlarının her gün uğradığı tacize, yaşadıklarını hatırlatan tek şey olan mezar taşlarının son görünmez izlerinin bulunduğu yerden uzaklaştırılmalarına ve ürkütücü sonlarına şahit oluyorlardı. Kırık dökük mezar taşları ve sağa sola dağılmış haçlar arasında zamanla patikalar açılıyor ve bu patikalar yıllar geçtikçe pekişiyor, genişliyordu. Akıncıların yolu, cesetlerle değil, plastik şişelerle, artık kullanılmayan torbalarla, boş kola kutularıyla, bin bir çeşit çöple doluydu artık. Akıncılar, hücumları boyunca "*Allah, Allah!*" diye haykırmıyorlardı. Sessiz sedasız, üstünlüklerinin bilincinde, emin adımlarla ama yüklerinin altında ıkına sıkıla yürüyorlardı. Yağma falan değildi, eski Ermeni mezarlığının bulunduğu yerdeki halk pazarından satın alınmış mallardı taşıdıkları. Kuzu etlerinin, balıkların, hamur işlerinin, çeşit çeşit sabunların kokusu, günlüğün ve çiçeklerin kokusunu çoktan bertaraf etmişti. Milli Piyango satıcısının naraları, ölüsüne ağlayanın birinin, aynı ölü için dua eden papazın seslerini silip süpürmüştü.

Her yerde olduğu gibi, burada da, bugünü, geleceği ve bunlar yetmiyormuş gibi geçmişi şekillendirmek fatihlerin tekelindeydi. Geçmişi yok etmek, ona istediği şekli vermek, maddi zafere maneviyi de eklemek.

Tam o anda, çifte yenilgisini fark eden biri gibi sarsıldı; daha sonra, yoluna bilinçli olarak devam edebilmek için...

Annesinin apartmanına vardığında, aceleyle paltosunun düğmelerini açtı. Vücudu, kışın keskin soğuğuna rağmen ateşler içinde yanıyordu.

DİZİN

14 Nisan Sokağı 65, 66, 117, 118
III. Reich 9

... adını taşıyan ant... 122
Adonis 108
Ağa Camii 106
Ağrı(lı) 41, 42
... ahşap Ermeni kili... 121
Aida 49
Aksalur 34, 35, 37, 38, 44
Alis 49
Allah 10, 14, 18, 20, 22, 34, 43, 65, 73, 74, 79, 84, 85, 103, 104, 130
Alman(ya) 10, 38, 39, 41, 50, 51, 61, 73, 75, 116
Altın Fıçı 73
Altın Kasap 67
Ambar 38
Amerika(lı/n) 16, 20, 55, 65, 68, 115, 116
Amerikan Kültür Merkezi 20
Anafartalar Sokağı 127
Anjel (Madam) 47
Antuan 99, 106, 107, 112, 124
Anuş 46, 47
Ara 32, 116
Araks 74
Aram 18, 47, 49
Ararat 68
Ardavazt 95
Arman 51, 67, 68, 70, 71
Arsen 9-12, 15
Artin (Mösyö) 94
Arus 13, 14
Arusyak (Madam) 18
Astğik 70, 78, 79
Asyalı 55
Aşkale 10
Aşod 42
Atatürk 128
Atlantik 107
Atlas 91, 107
Avanos 42
Avrupa 13, 55, 65, 75, 76, 78, 100, 103, 118
Avustralya 66
Ayda 75
Ayhan 44
Ayşe (Hanım) 10, 110
Azaduhi (Madam) 46
Aziz Stefanos 121
Azniv (Madam) 46

badarak 95
Bakırköy 58
Balkanlar 100, 128
barba 85
Barut 45
Başköprü 44
Batum 11
BEATI MORTUI... 129
Beatris 74
Bedros 13, 14
Behiye (Hanım) 77
Berlin 9, 11, 121
Bezmenler 119
Bob 74
Boğaz 21
Boğazköprü 38
Boğazlıyan 43, 46
Bohemya 18
Bonmarche de Konia 42
Bon pour l'orient 75, 80
Bremen 46, 52
Bünyan 40

Cabriole 78
Cahic(oğlu/yan) 41
Cemil 35, 36
Cerrahpaşa 77
Coca Cola 69
Cointreau 115
Cumhuriyet Caddesi 53
Cumuryanlar 16

Çar(lık Rusyası) 122
Çınar Oteli 118
Çingeneler 82, 85

Dadyan, Simon 121
Dadyanlar 122, 123
Dakota 98
David Crocet 97
dayday 23
DC-3 115, 116
De Soto 90
Der Voğormiya 20, 21, 23
Deniz Park 106, 124
Derinkuyu 37
Divan 39, 46, 52
Diyarbakır 43
Dolmabahçe 21

Ekrem 10
Elhamra 82, 83, 86-88, 90
Emniyet 75
Erciyes 33, 38, 44
Ermeni(ce/stan) 11, 12, 14, 39, 40, 42, 43,45, 48, 78, 102, 120, 121, 130
Erzincan 43
Erzurum 40, 43
Evinrud 112
Eiffell 12

F-86 98
Feriköy 91
Florya 95, 97
Franguli 19, 20, 22
Frankfurt (Havaalanı) 54, 78
Fransız(ca) 14, 42, 68, 116
Fransız Konsolosluğu 75, 90
Frenkçe 42
Fuad Bey 122, 123
Fuat 58

Galatasaray (Lisesi) 91, 118
Garabed (Mösyö/Efendi) 10, 34-38, 40-44, 69, 77, 84, 85, 89
Garabedyan (Doktor) 21, 23
Garabedyanlar 99
Garbis 96
Gare de Lyon 11
Garo 46, 52, 109
Gazi Evranoz Caddesi 66
Gesaryanlar 65, 70
Gezi 38
Gregoryen 107
Gümüşsuyu Caddesi 21
Güreğyan 116
Güzel, Abdurrahman 128

Hacettepe Üniversitesi 34

Hacı Bektaş Veli 42
Hacıbektaş 42
Haçik 82, 83, 86-88, 94, 96
Hagop 48, 65, 77
Halil (Bey) 19, 20, 22
Hampartzum (Efendi) 42
Hannover 42
Harbiye 91
Harutyun 105
Havana 102, 105
Hayk 66
Haylayf 91
Hayr mer vor hergins... 19
Hayrettin (Bey) 77-79
Hemelingen 46
Hıristiyanlar 35
Hingala 79
Hovsep 73-80, 93, 94, 98

ısbidag salor 35

... iki rakamın... 122
ikinci defa asker... 11
İncesu 38, 44
İngiliz 9, 10, 13, 14, 20, 34, 55, 116
İstanbul Caddesi 118, 119
İstanbullu 12
İstasyon Caddesi 67
İstiklal Caddesi 22, 78, 106, 107
İsveç (Başkonsolosluğu) 116, 118
İsviçre 65, 75, 111, 127
İtalyan(ca) 55, 57, 70, 116
I verin Yerusağem 77
İzmir 129

Jak (Mösyö) 116
Jaklin (Madam) 96
Japon 73
Japon Mağazası 20
Juan-les-Pins 48

Kaliforniya 101, 102
Kanada 15, 21, 22
Kapri 64, 111, 113, 114, 125, 126, 128
Kaptan 121
Karakilise 43
Karayan, Alis 100
Karayanlar 99
Karekin 101-103
Kastamonu 40
Katolik 66, 96, 107, 120, 125, 129
Kaymaklı 35, 36
Kayseri(li) 38-40, 42, 43
Keğam 10-12, 14-16
khağortutyun 53
khuran 53, 76, 95
Kıbrıs 18, 21
Kınalı 12, 16
Klagesmarkt Meydanı 42
KLM 97
Komo 129
...komşu Rum kilisesi 121
Konya 42
Krikor 41, 74, 104
Kulüp Sokağı 128
kumkam 80
Kürt 41

L. A. 15
Le Château 120
Lebon 118
Levanten 106, 119
Levon (Mösyö) 66-70, 96, 97
Lusi 95
Lütfü 73, 75-78

Mahmud II. 121
Manuk 95
Manukyanlar 16
Maral 109
Mark 75
Marmara 49, 51, 124
Marsilya 11
Maryam 73
Mastervideo 72, 75, 76, 77, 79
Matcovitch, Anette 129
Matild (Madam) 11, 13, 14, 113
Mayerler 66
Maykıl 102
Mehmet 58
Melek 91
Menderes 22
Mercedes 65
Mevlana 42
Migros 67, 68, 70
Mikayel 102
Milli Piyango 130
modèle d'épouse 129
Montreal 13
Murat (Efendi) 66
Mustafa (kalaycı) 85
Mustafa Paşa 33
Münih 70
müsü 40, 65, 68

Natalya 15
Nevşehir 37
Nikolay 15
Nişan 105
Nono 99-101, 104-106, 111, 114
Norveç 116
Nubar 94, 107, 108, 112, 113

Oğuz 117
Ohanyanlar 126, 128
Onnik (Mösyö) 21, 22
Onno 99-102, 104-108, 111, 112, 114
Orduevi 102
Osmanbey 12
Osmanlı (İmparatorluğu) 122, 123
Osmanlıca 42

Ömür 100, 105, 114, 129
Öztürk, Ahmet 128

Pakrat 99, 104, 108, 110, 111, 114
Paris 13, 14
Paskalya 65
Pekos Bill 81
Pension Yeşilköy 115
Pırkınık 41
Plymouth 90
Preziosi, Amelie 129
Preziosi, Robert 129

Radyoevi 39
Raşit 58
Reich (III) 9
Roma Dondurmacısı 64, 128
Roma Havaalanı 54
Roy Rogers 17
Röne Park 49, 51, 105, 118, 125, 127

Rum(ca) 35-37, 55, 85, 120, 121
Rupen 78, 79
Rupig 99
Rus 107, 122, 123

Sahak (Mösyö) 48
Sahakyan (Madam) 65
Sahakyanlar 65
Sahibinin Sesi 70, 99
Saint Michelle Bulvarı 12
Salim 41-43
Samatya 75
San Stefano 64, 121, 122, 129
Saray Sineması 90
Sarkis 40, 60
Sarkis (Mösyö)40, 60, 66-68, 69
Senta 124
Serbesti Sokağı 11
Seta (Teyze) 57, 61
Setrak 49, 74, 77, 79
Sırpuhi (Madam) 94, 113
Silva 74
Siranuş (Madam) 16, 66, 73, 75-80
Sirarpi 113
Sivas(lı) 38, 41
son olaylardan sonra... 14
Sona 73, 77, 79, 80
Sosyal Sigorta Hastanesi 75
Sovyetler Birliği Konsolosluğu 119
Studebaker 21, 90
Super Constellation 98, 115
Suren (Mösyö) 22, 23, 99-102, 104, 108-111, 113, 124, 125
Surp Agop (Hastanesi/Mezarlığı) 39, 46
Surp Asdvadzadzin 43
Surp Garabed (Manastırı) 38, 39
Surp Krikor Lusavoriç (Elmadağ/Kayseri) 41, 46, 53
Surp İsdepanos 121, 122
Surp Yerortutyun 76
Suzan 48, 99, 100, 105, 108-111, 113, 114
Süddeutsche Zeitung 67
Süryani 120
Svetlana 15

Şan Sineması 89, 90
Şehzadebaşı Sokağı 106
Şimşek, Hikmet 128
Şişli (Meydanı) 45, 53, 78, 91, 103

Taksim (Meydanı/Parkı) 18, 78, 86, 89-91, 118
tantik 95
Tavit 82, 83, 86-88
Terraneo, Anais 129
Terraneo, François 129
ubir 52
Topatan, Süreyya 128
Turan 128
Tünel 118, 119
Türk 10, 18, 21, 35, 36, 39, 41, 55, 57, 65, 97, 116
Türk Petrol 44

Ürgüp 37

Vaçe 95
Vanlı 104
Vartan (Mösyö) 64-69
Vartanuş 77, 105
Vasil 69
Verjin 77

Whitall, Lily 129

Yahya Oteli 126
Yeni Dünya 13
Yeni Cami 86
Yeşilköy 47, 48, 50, 60, 61, 64, 67, 68, 73, 96, 112, 115, 120, 124, 126, 127, 128
Yeşilköy Aile Pansiyonu 115, 116
Yeşilköy Havaalanı 75, 100
Yeşilköy Spor Kulübü 69
Yeşilyurt 118
Yev peverya... 21
Yorgo 67, 85
Yugoslavya 64,
Yunanistan 65, 67

Zabel 11, 13, 15, 47
Zaven 70

İçindekiler

Günbatımı	9
Kâbus	17
Köy	24
Erciyes	33
Ziyaret	45
Yolda	54
Eylül Başı	63
Resmigeçit	72
Makara	81
Yaz	93
Dünün Varlığı Bugünde	99

Türkçe Yayınladıklarımız

Gâvur Mahallesi, Mıgırdiç Margosyan
Öykü, 104 sayfa, 8. baskı Nisan 2000

Söyle Margos Nerelisen? Mıgırdiç Margosyan
Öykü, 112 sayfa, 6. baskı Ağustos 2000

Biletimiz İstanbul'a Kesildi Mıgırdiç Margosyan
Öykü, 112 sayfa, 4. baskı Kasım 1999

Seferberlik Türküleriyle Büyüdüm, Kirkor Ceyhan
Öykü, 124 sayfa, 2. baskı Ekim 1998

Atını Nalladı Felek Düştü Peşimize, Kirkor Ceyhan
Öykü, 152 sayfa, 2. baskı Mayıs 2000

Armıdan Fırat'ın Öte Yanı, Hagop Mıntzuri, Ermenice'den çeviren Silva Kuyumcuyan
Öykü, 140 sayfa, 2. baskı Eylül 1998

Atina Tuzun Var Mı?, Hagop Mıntzuri, Ermenice'den çeviren Silva Kuyumcuyan
Öykü, 160 sayfa, 2. baskı Haziran 2000

Memleketini Özleyen Yengeç, Yervant Gobelyan, Ermenice'den çeviren Hagop Gobelyan
Öykü, 112 sayfa, 2. baskı Ekim 2000

Babil'den Sonra Yaşayacağız, Ara Güler, Ermenice'den çeviren Sirvart Malhasyan
Öykü, 128 sayfa, 2. baskı Mayıs 2000

Kum Saatinde Kumkapı, Jaklin Çelik
Öykü 112 sayfa, Ağustos 2000

Yaşamı Beklerken, Antan Özer, Ermenice'den çeviren Klemans Çelik
Öykü, 104 sayfa, Ekim 1997

Güvercinim Harput'ta Kaldı, Hamasdeğ, Ermenice'den çeviren Sarkis Seropyan
Öykü, 136 sayfa, 2. baskı Aralık 1998

Özgürlük İki Adım Ötede Değil, Aram Pehlivanyan
Şiir ve Yaşam, 128 sayfa, Ekim 1999

Babam Aşkale'ye Gitmedi, Zaven Biberyan, Ermenice'den çeviren Sirvart Malhasyan
Roman, 416 sayfa, 3. baskı Ekim 2000

Yalnızlar, Zaven Biberyan
Roman, 208 sayfa, Nisan 2000

Balkan Savaşı, Aram Andonyan, Ermenice'den çeviren Zaven Biberyan
Tarih, 528 sayfa, Temmuz 1999

Mitolojik Ermeni Tarihi, Keğam Kerovpyan, Ermenice'den çeviren Sarkis Seropyan
Derleme/inceleme, 112 sayfa, Kasım 2000

Balıkçı Sevdası Yervant Sırmakeşhanlıyan, Ermenice'den çeviren Ani Baronyan
Öykü, 88 sayfa, Kasım 2000

Քօնուշ Հալիլ Պէյ քօնուշ

Խօսէ՛ Հալիլ Պէյ Խօսէ՛

պատմուածք, թրքերէն
(հայերէն բնագրէն հեղինակին թարգմանութիւնը)

գրող՝
Րաֆֆի Քէպապճեան

Նոյեմբեր 2000, Ստանպուլ

Konuş Halil Bey Konuş

Talk Mr. Halil Talk!

stories, Turkish
(Translation from Armenian originals by the author)

author
Raffi Kebabdjian

November 2000, Istanbul